

Reaalianalyysi I ¹

Ilkka Holopainen²

May 5, 2011

¹Perustuvat pääosin luentomonisteisiin Martio: Reaalianalyysi I (1999), Rickman: Reaalianalyysi (1996) ja Tylli: Reaalianalyysi I (2000)

²Ilmoita painovirheistä esim. sähköpostitse osoitteeseen `ilkka.holopainen@helsinki.fi`

1 L^p -avaruudet

1.1 Mitta-avaruus

Määritelmä 1.2. Olkoon X mikä tahansa joukko ja $\mathcal{P}(X) = \{A: A \subset X\}$ X :n potenssijoukko. Perhe $\Gamma \subset \mathcal{P}(X)$ on X :n σ -algebra ("sigma-alg."), jos

- (1) $\emptyset \in \Gamma$;
- (2) $A \in \Gamma \Rightarrow X \setminus A \in \Gamma$; (merk. $A^c = X \setminus A$)
- (3) $A_i \in \Gamma, i \in \mathbb{N} \Rightarrow \bigcup_{i=1}^{\infty} A_i \in \Gamma$.

Määritelmä 1.3. Olkoon Γ X :n σ -algebra. Funktio $\mu: \Gamma \rightarrow [0, +\infty]$ on (positiivinen) *mitta* X :ssä (tai σ -algebrassa Γ), jos

- (a) $\mu(\emptyset) = 0$;
- (b) $A_i \in \Gamma, i \in \mathbb{N}$, erillisiä $\Rightarrow \mu(\bigcup_{i=1}^{\infty} A_i) = \sum_{i \in \mathbb{N}} \mu(A_i)$. "täysadditiivisuus"

Kolmikko (X, Γ, μ) on *mitta-avaruus* (ja Γ on μ -mitallisten joukkojen perhe).

Esimerkki 1.4. 1. $X = \mathbb{R}^n$, $\Gamma = \text{Leb } \mathbb{R}^n =$ Lebesgue-mitallisten joukkojen perhe ja $\mu = m_n =$ Lebesguen mitta.

2. $X = \mathbb{R}^n$, $\Gamma = \text{Bor } \mathbb{R}^n =$ Borel-joukkojen perhe ja $\mu = m_n|_{\text{Bor } \mathbb{R}^n} =$ Lebesguen mitan rajoittuma Borel-joukkojen perheeseen. (Muistutus: $\text{Bor } \mathbb{R}^n =$ pienin $\mathbb{R}^n$:n σ -algebra, joka sisältää ($\mathbb{R}^n$:n) suljetut joukot.)

3. Olkoon $X \neq \emptyset$ mikä tahansa joukko. Kiinnitetään $x \in X$ ja asetetaan kaikilla $A \subset X$

$$\mu(A) = \begin{cases} 1, & \text{jos } x \in A; \\ 0, & \text{jos } x \notin A. \end{cases}$$

Silloin $\mu: \mathcal{P}(X) \rightarrow [0, +\infty]$ on mitta (ns. *Dirac mitta* alkiossa $x \in X$). Usein merkitään $\mu = \delta_x$.

1.5 Täydelliset mitat

Olkoon (X, Γ, μ) mitta-avaruus ja $F \in \Gamma$. Olkoon $P (= P(x))$ jokin ominaisuus, joka riippuu pisteestä $x \in X$.

Sanomme: P pätee μ -m.k. F :ssä (m.k. = melkein kaikkialla), jos $\exists E \in \Gamma$ s.e. $\mu(E) = 0$, $E \subset F$, ja P pätee $F \setminus E$:ssä.

Haluaisimme sanoa tarkemmin: " P pätee lukuunottamatta 0-mittaista joukkoa". Ongelmana on tapaus:

$$\underbrace{\{x \in F: P(x) \text{ ei päde}\}}_{=A} \notin \Gamma,$$

vaikka $A \subset F$ ja $\mu(E) = 0$. Huom. Yleisen mitan μ tapauksessa on mahdollista:

$$A \subset F, \mu(E) = 0, \text{ mutta } A \notin \Gamma$$

(ts. A ei ole μ -mitallinen).

Esimerkki 1.6. Tarkastellaan mitta-avaruutta $(\mathbb{R}^n, \text{Bor } \mathbb{R}^n, \mu)$, $\mu = m_n|_{\text{Bor } \mathbb{R}^n}$. Silloin $\exists B \in \text{Bor } \mathbb{R}^n$, $\mu(B) = 0$, ja $A \subset B$ s.e. $A \notin \text{Bor } \mathbb{R}^n$.

Todistetaan tapaus $n \geq 2$: ($n = 1$ myöhemmin). Olkoon $A \subset \mathbb{R}$ ei-Lebesgue-mitallinen (ks. [Ho, Lause 1.68]¹) ja $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}^n$,

$$f(x) = (x, 0, \dots, 0).$$

Tällöin f jatkuva ja

$$\begin{aligned} m_n^*(fA) &\leq m_n^* (\{(x_1, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n : x_i = 0 \forall i = 2, \dots, n\}) = 0 \\ &\Rightarrow fA \in \text{Leb } \mathbb{R}^n. \end{aligned}$$

Väite: $fA \notin \text{Bor } \mathbb{R}^n$.

VO: fA Borel-joukko. Silloin sen alkukuva $f^{-1}(fA) = A$ on Borel, sillä f on jatkuva [ks. (1.8)]. RR, sillä A ei ole edes Lebesgue-mitallinen.

Olkoon $G \in \text{Bor } \mathbb{R}^n$. Sanomme, että kuvaus $g: G \rightarrow \mathbb{R}^m$ on *Borel-kuvaus* (lyh. Borel), jos

$$U \subset \mathbb{R}^m \text{ avoin} \Rightarrow g^{-1}U \in \text{Bor } \mathbb{R}^n.$$

Erityisesti, jokainen jatkuva kuvaus $g: G \rightarrow \mathbb{R}^m$, $G \in \text{Bor } \mathbb{R}^n$, on Borel, koska silloin $g^{-1}U$ on avoin G :ssä $\forall$ avoimilla $U \subset \mathbb{R}^m$. Ts. $g^{-1}U = G \cap V$, missä $V \subset \mathbb{R}^m$ on avoin, joten $g^{-1}U \in \text{Bor } \mathbb{R}^n$.

Lemma 1.7. (vrt. [Ho, Lause 2.6]) *Olkoon $G \subset \mathbb{R}^n$ Borel-joukko ja $g: G \rightarrow \mathbb{R}^m$ Borel-kuvaus. Silloin*

$$(1.8) \quad A \in \text{Bor } \mathbb{R}^m \Rightarrow g^{-1}A \in \text{Bor } \mathbb{R}^n.$$

Tod. Merkitään $\Gamma = \{V \subset \mathbb{R}^m : g^{-1}V \in \text{Bor } \mathbb{R}^n\}$. Silloin Γ on σ -algebra, sillä

$$(1) \quad g^{-1}\emptyset = \emptyset \in \text{Bor } \mathbb{R}^n \Rightarrow \emptyset \in \Gamma;$$

$$(2) \quad V \in \Gamma \Rightarrow g^{-1}V^c = \underbrace{G}_{\in \text{Bor } \mathbb{R}^n} \setminus \underbrace{g^{-1}V}_{\in \text{Bor } \mathbb{R}^n} \in \text{Bor } \mathbb{R}^n \Rightarrow V^c \in \Gamma;$$

$$(3) \quad V_i \in \Gamma, i \in \mathbb{N} \Rightarrow g^{-1}(\bigcup_{i \in \mathbb{N}} V_i) = \bigcup_{i \in \mathbb{N}} \underbrace{g^{-1}V_i}_{\in \text{Bor } \mathbb{R}^n} \in \text{Bor } \mathbb{R}^n. \Rightarrow \bigcup_{i \in \mathbb{N}} V_i \in \Gamma.$$

Lisäksi Γ sisältää $\mathbb{R}^m$:n avoimet joukot, sillä

$$U \subset \mathbb{R}^m \text{ avoin} \Rightarrow g^{-1}U \in \text{Bor } \mathbb{R}^n \Rightarrow U \in \Gamma.$$

Siis $\Gamma \supset \text{Bor } \mathbb{R}^m$ (= pienin σ -alg., joka sisältää avoimet joukot). □

Esimerkin 1.6 kaltaista tilannetta (ts. $A \subset E$, $\mu(E) = 0$, $A \notin \Gamma$) ei synny, jos μ on ns. täydellinen mitta.

Määritelmä 1.9. Olkoon (X, Γ, μ) mitta-avaruus. Mitta μ on *täydellinen*, jos

$$E \in \Gamma, \mu(E) = 0, F \subset E \Rightarrow F \in \Gamma.$$

Huomautus 1.10. μ monotoninen $\Rightarrow \mu(F) = 0$.

Täydellisyys = ”0-mittaisten joukkojen osajoukot ovat mitallisia ja 0-mittaisia”.

¹Mitta ja integraali, 2002.

Esimerkki 1.11. 1. $(\mathbb{R}^n, \text{Leb } \mathbb{R}^n, m_n)$, Lebesguen mitta m_n on täydellinen.

2. $(\mathbb{R}^n, \text{Bor } \mathbb{R}^n, \mu)$, $\mu = m_n|_{\text{Bor } \mathbb{R}^n}$ ei ole täydellinen.

Tilanne *ei* aiheuta hankaluuksia, sillä jos mitta μ ei ole täydellinen, niin siitä voidaan aina tehdä täydellinen:

Lause 1.12. Olkoon (X, Γ, μ) mitta-avaruus. Määritellään $\bar{\Gamma} \subset \mathcal{P}(X)$ asettamalla

$$\bar{\Gamma} = \{A \cup F : A \in \Gamma \text{ ja } F \subset E \text{ jollakin } E \in \Gamma, \mu(E) = 0\}.$$

ja määritellään $\bar{\mu} : \bar{\Gamma} \rightarrow [0, +\infty]$,

$$\bar{\mu}(A \cup F) = \mu(A),$$

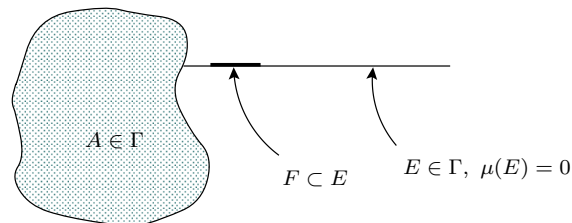
missä A ja F kuten yllä. Tällöin

(1) $\bar{\Gamma}$ on σ -algebra X :ssä;

(2) $\bar{\mu}$ on täydellinen mitta;

(3) $\mu = \bar{\mu}|_{\Gamma}$.

$\bar{\mu}$ on nimeltään μ :n täydellistymä (ja vastaavasti $(X, \bar{\Gamma}, \bar{\mu})$ on mitta-avaruuden (X, Γ, μ) täydellistymä).

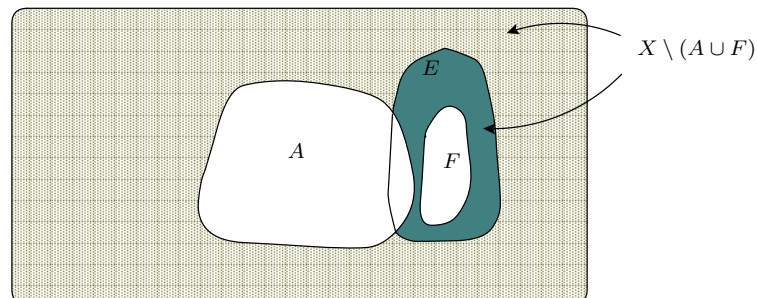
Tod. Todistetaan hankalimmat, muut (HT).

(1) (i): $\emptyset \in \bar{\Gamma}$.

(ii): Olkoon $B \in \bar{\Gamma}$, $B = A \cup F$, missä $A \in \Gamma$, $F \subset E \in \Gamma$ ja $\mu(E) = 0$. Väite: $X \setminus B \in \bar{\Gamma}$. Tod: Koska

$$X \setminus B = X \setminus (A \cup F) = \underbrace{(X \setminus (A \cup E))}_{\in \Gamma} \cup \underbrace{(E \setminus (A \cup F))}_{\subset E}$$

on $X \setminus B$ vaadittua muotoa eli $X \setminus B \in \bar{\Gamma}$.

(iii): Jos $B_i \in \bar{\Gamma}$, $i \in \mathbb{N}$, niin selvästi $\bigcup_{i \in \mathbb{N}} B_i \in \bar{\Gamma}$ (HT).

(2) (i): $\bar{\mu}$ hyvin määritelty: Olkoon $B = A_1 \cup F_1 = A_2 \cup F_2$, missä $A_i \in \Gamma$, $F_i \subset E_i$, $\mu(E_i) = 0$, $i = 1, 2$. Silloin

$$A_1 \subset A_1 \cup F_1 = A_2 \cup F_2 \subset A_2 \cup E_2$$

$$\Rightarrow \mu(A_1) \leq \mu(A_2) + \underbrace{\mu(E_2)}_{=0} = \mu(A_2).$$

Samoin

$$\mu(A_2) \leq \mu(A_1),$$

joten $\mu(A_1) = \mu(A_2) = \bar{\mu}(B)$.

(ii): $\bar{\mu}$ mitta. (HT)

(iii): $\bar{\mu}$ täydellinen. (HT)

(3) (HT) □

Esimerkki 1.13. $(\mathbb{R}^n, \Gamma, \mu)$, $\Gamma = \text{Bor } \mathbb{R}^n$, $\mu = m_n| \text{Bor } \mathbb{R}^n$.

Väite: $\bar{\Gamma} = \text{Leb } \mathbb{R}^n$, $\bar{\mu} = m_n$. (HT)

Esimerkki 1.14. Olkoot $f_j: \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$, $j \in \mathbb{N}$, Borel-funktioita, ts.

$$U \subset \mathbb{R} \text{ avoin} \Rightarrow f_j^{-1}U \in \text{Bor } \mathbb{R}^n,$$

$\mu = m| \text{Bor } \mathbb{R}^n$ ja oletetaan, että $f_j \rightarrow f$ μ -m.k., ts.

$$\{x \in \mathbb{R}^n: f_j(x) \not\rightarrow f(x)\} \subset E \in \text{Bor } \mathbb{R}^n, \mu(E) = 0.$$

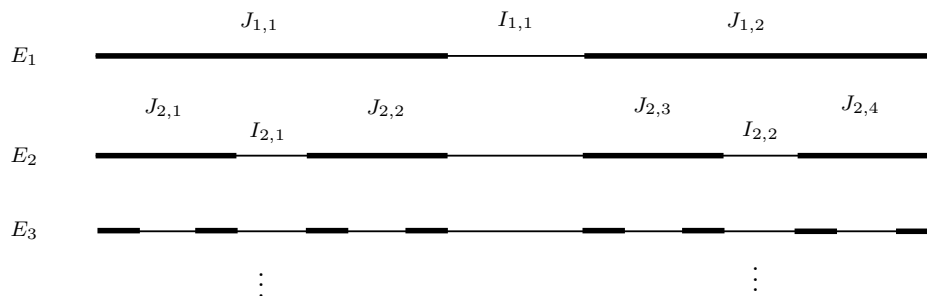
Tällöin ei voida päätellä, että f on Borel-funktio. Sen sijaan voidaan päätellä, että f on Lebesgue-mittallinen funktio (ks. [Ho, L. 2.23 ja 2.27]). (Syy: m täydellinen.)

Huomautus 1.15. Jos mitta μ on täydellinen, on mielekästä puhua sellaisten funktioiden mittaisuudesta, jotka ovat määriteltyjä μ -m.k.

1.16 Cantorin joukko $\mathbb{R}$:ssä

Olkoon $I = [0, 1]$ ja $p = (p_1, p_2, \dots)$ jono reaalilukuja $0 < p_i < 1$. Poistetaan I :n keskeltä avoin väli $I_{1,1}$, jonka pituus on p_1 .

$$I = J_{1,1} \cup I_{1,1} \cup J_{1,2}, \quad \text{missä } J_{1,1} \text{ ja } J_{1,2} \text{ suljettuja välejä, joiden pituus on } \frac{1-p_1}{2}.$$

Poistetaan $J_{1,k}$:n keskeltä avoin väli $I_{2,k}$, jonka pituus $= p_2 \ell(J_{1,k}) = \frac{p_2(1-p_1)}{2}$.
Jäljelle jää

$$\begin{aligned} I \setminus (I_{1,1} \cup I_{2,1} \cup I_{2,2}) &= J_{2,1} \cup J_{2,2} \cup J_{2,3} \cup J_{2,4} \\ J_{2,k}\text{:n pituus} &= \frac{1-p_2}{2} \cdot \frac{1-p_1}{2} \quad (< \frac{1}{2^2}). \\ J_{2,k}\text{:iden yht.lask. pituus} &= (1-p_1)(1-p_2). \end{aligned}$$

Jatketaan prosessia ...:

Jäljelle jää joukko:

$$\begin{aligned} E &= I \setminus \bigcup_{j=1}^{\infty} \bigcup_{k=1}^{2^{j-1}} I_{j,k} = \bigcap_{j=1}^{\infty} \bigcup_{k=1}^{2^j} J_{j,k} \quad \text{eli} \\ E &= \bigcap_{j=1}^{\infty} E_j, \quad \text{missä } E_j = \bigcup_{k=1}^{2^j} J_{j,k} \text{ on kompakti.} \end{aligned}$$

$E = E(p) =$ jonon p määräämä Cantorin joukko.

$$\begin{aligned} E_1 \supset E_2 \supset \dots, \quad m(E_1) < \infty \stackrel{[\text{Ho, L. 1.60}]}{\implies} \\ m(E) &= \lim_{j \rightarrow \infty} m(E_j) = \lim_{j \rightarrow \infty} (1-p_1)(1-p_2) \cdots (1-p_j) \\ &= \prod_{j=1}^{\infty} (1-p_j). \end{aligned}$$

Kun $p_j = 1/3 \forall j$, E on ns. Cantorin $\frac{1}{3}$ -joukko, jolloin

$$m(E) = \lim_{j \rightarrow \infty} \left(\frac{2}{3}\right)^j = 0.$$

Huomautus 1.17. Luvut p_j voidaan valita niin, että $m(E)$ saa minkä tahansa (ennalta annetun) arvon välillä $[0, 1[$. (HT) [Ohje: Ota $\log m(E)$:n antavasta tulosta, jolloin syntyy päättymätön sarja. Valitse sitten luvut p_j niin, että saat geometrisen sarjan (joiden summat osataan laskea). Tai yksinkertaisemmin: Olkoon $a = m(E) \in]0, 1[$. Valitaan $0 < p_1 < 1$ s.e. $a < 1-p_1 < a+1$, $p_2 \in]0, 1[$ s.e. $a < (1-p_1)(1-p_2) < a+1/2$ jne.]

Lause 1.18. Cantorin joukolle $E = E(p)$ pätee:

- (a) E on kompakti ja E ei sisällä yhtään väliä.
- (b) Jos $E(p)$ ja $E(q)$ ovat jonojen p ja q määräämät Cantorin joukot, niin $\exists$ homeomorfismi $f: E(p) \rightarrow E(q)$.
- (c) E on ylinumeroituva.

Huomautus 1.19. (i) E on suljettu eikä sisällä yhtään avointa joukkoa $\implies E$ on ei missään tiheä. [Määr. $A \subset \mathbb{R}^n$ on ei missään tiheä, jos $\text{int } \bar{A} = \emptyset$.]

(ii) $\exists$ aidosti kasvava jatkuva bijektio $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ s.e. $f(E_p) = E_q$.

(iii) Muistutus: $f: A \rightarrow B$ homeomorfismi, jos f on jatkuva bijektio ja f^{-1} myös jatkuva.

Tod. (a):

$$\left. \begin{array}{l} E_j \text{ suljettu} \Rightarrow E \text{ suljettu.} \\ E \subset I, I \text{ kompakti} \end{array} \right\} \Rightarrow E \text{ kompakti}$$

Konstruktio $\Rightarrow E$ ei sisällä välejä.

(b): Jos $x \in E$, niin $\exists$ 1-käsitt. jono $J_{1,k_1} \supset J_{2,k_2} \supset \dots$ s.e.

$$\bigcap_{j=1}^{\infty} J_{j,k_j} = \{x\}.$$

Kääntäen: Jos $J_{1,k_1} \supset J_{2,k_2} \supset \dots$ on jokin jono, niin

$$\bigcap_{j=1}^{\infty} J_{j,k_j} \text{ on yksiö, ts. sisältää täsmälleen yhden pisteen,}$$

koska $m(J_{j,k_j}) \xrightarrow{j \rightarrow \infty} 0$.

Määritellään $f: E(p) \rightarrow E(q)$ seuraavasti:

$$\text{jos } \{x\} = \bigcap_{j=1}^{\infty} J_{j,k_j}(p), \text{ niin } \{f(x)\} = \bigcap_{j=1}^{\infty} J_{j,k_j}(q).$$

Huom. x :ää ja $f(x)$:ää vastaavissa jonoissa *samat* indeksit j, k_j .

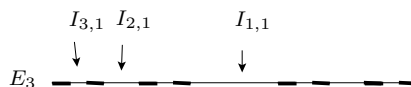
Konstruktio $\Rightarrow f$ bijektio.

Osoitetaan, että f on jatkuva:

Merkitään

$$\delta_j(p) = \min\{m(I_{i,k}(p)) : i \leq j\}, \text{ jolloin}$$

$$\delta_j(p) \xrightarrow{j \rightarrow \infty} 0.$$

Jos $x, y \in E(p)$ ja $|x - y| < \delta_j(p)$, niin x ja y kuuluvat samaan väliin $J_{j,k}(p)$, joten

$$\begin{aligned} & f(x), f(y) \in J_{j,k}(q) \quad (\text{samat indeksit}) \\ \Rightarrow & |f(x) - f(y)| \leq m(J_{j,k}(q)) < \frac{1}{2^j} \quad (\text{erill. välejä } J_{j,k} \text{ on } 2^j \text{ kpl}) \\ \Rightarrow & f \text{ jatkuva.} \end{aligned}$$

Samanlainen päättely $\Rightarrow f^{-1}$ jatkuva (tai: f jatkuva bijektio ja $E(p)$ kompakti $\Rightarrow f$ homeo).

(c): Jos $m(E) > 0$, niin E :n on oltava ylinumeroitu. Olkoon $E = E(p)$ s.e. $m(E) = 0$. Valitaan jono q s.e. $m(E(q)) > 0$.

$$(b) \Rightarrow \left. \begin{array}{l} \exists \text{ homeo } f: E(p) \rightarrow E(q) \\ E(q) \text{ ylinumeroituva} \end{array} \right\} \Rightarrow E(p) \text{ ylinumeroituva.}$$

□

Esimerkki 1.20. Todistetaan Esimerkki 1.6:n väite tapauksessa $n = 1$. Ts. $\exists$ Lebesgue-mitallinen joukko $\mathbb{R}$:ssä, joka ei ole Borel.²

Tod. Valitaan Cantorin joukot E ja E' s.e. $m(E) > 0$ ja $m(E') = 0$. Muokkaamalla hieman Mitta ja integraalin Lauseen 1.68 todistusta löydetään ei-Lebesgue-mitallinen joukko $F \subset E$.

$$\begin{aligned} \text{L. 1.18} &\Rightarrow \exists \text{ homeo } f: E \rightarrow E' \\ fF \subset E' &\Rightarrow m^*(fF) = 0 \Rightarrow fF \in \text{Leb } \mathbb{R} \end{aligned}$$

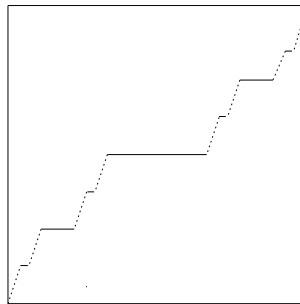
Oletetaan, että fF on Borel-joukko.

$$\left. \begin{array}{l} E \in \text{Bor } \mathbb{R} \\ f: E \rightarrow \mathbb{R} \text{ jatkuva} \\ fF \in \text{Bor } \mathbb{R} \end{array} \right\} \xrightarrow{\text{L. 1.7}} f^{-1}(fF) = F \in \text{Bor } \mathbb{R}.$$

Ristiriita, sillä $F \notin \text{Leb } \mathbb{R}$. Siis fF on Lebesgue-mitallinen, muttei Borel. $\square$

Esimerkki 1.21. Olkoon E Cantorin $1/3$ -joukko. Määritellään $f: I \rightarrow I$, $I = [0, 1]$, asettamalla

$$\begin{aligned} f(x) &= \frac{1}{2}, \quad \forall x \in I_{1,1}, \\ f(x) &= \frac{1}{4}, \quad \forall x \in I_{2,1}, \\ f(x) &= 1 - \frac{1}{4}, \quad \forall x \in I_{2,2}, \\ &\vdots \\ f(x) &= \frac{1 + 2(k-1)}{2^j}, \quad \forall x \in I_{j,k}, \\ &\vdots \end{aligned}$$

Nyt

$$f: \underbrace{\bigcup_{j=1}^{\infty} \bigcup_{k=1}^{2^{j-1}} I_{j,k}}_{=A} \rightarrow I$$

²*Lisätieto:* $\text{Bor } \mathbb{R} \subsetneq \text{Leb } \mathbb{R}$ saadaan myös ”mahtavuustarkastelulla”: $\mathbb{R}$:n topologiassa on numeroituva kanta (= välit, joiden pituus ja keskipiste ovat rationaalilukuja), ja tämä kanta generoi kaikki $\mathbb{R}$:n Borel-joukot. Siten $\text{Bor } \mathbb{R}$:n mahtavuus on $\mathfrak{c}$ (= ”kontinuumin mahtavuus” eli sama kuin reaaliluvuilla). Toisaalta Cantorin $1/3$ -joukon E mitta on $m(E) = 0$, joten kaikki sen osajoukot ovat mitallisia, ts. $\mathcal{P}(E) \subset \text{Leb } \mathbb{R}$ (m täydellinen mitta). Koska $\mathcal{P}(E)$:n mahtavuus on $2^{\mathfrak{c}} > \mathfrak{c}$, niin ”useimmat” E :n osajoukoista eivät ole Borel-joukkoja.

on kasvava ja $\forall y \in]0, 1[$:

$$\lim_{\substack{x \rightarrow y+ \\ x \in A}} f(x) = \lim_{\substack{x \rightarrow y- \\ x \in A}} f(x).$$

Määritellään $f(y)$ yo. raja-arvona pisteissä $y \in E \setminus \{0, 1\}$ ja tois-puoleisena raja-arvona pisteissä $y \in \{0, 1\}$. Saadaan $f: I \rightarrow I$, jolle pätee:

- (a) f on jatkuva ja kasvava surjektio;
- (b) $f'(x) = 0$ m.k. $x \in I$ (koska $f'(x) = 0 \forall x \in I_{j,k}$ ja $m(E) = 0$);
- (c) $fE = I$ (koska f :llä on vakioarvo jokaisella välillä $I_{j,k}$ ja niiden päätepisteet kuuluvat E :hen).

Funktiota f kutsutaan *Cantorin 1/3-funktioiksi* ("pirun portaat"). Tähän palataan myöhemmin.

1.22 Avaruus L^1

Olkoon (X, Γ, μ) täydellinen mitta-avaruus, ts. μ on täydellinen. "Mitta ja integraalissa" kehitetty mitallisten funktioiden teoria ja integrointiteoria toimivat sellaisenaan ja samoin todistuksin tässä yleisessä tapauksessa. Kun μ on täydellinen, ei tule ongelmia m.k. käsitteen kanssa. Myös konvergenssilauseet ovat samat todistuksineen. Sen sijaan Fubinin lause vaatii eri todistuksen yleisessä tulomitan $\mu \times \nu$ ($X \times Y$:ssä) tapauksessa (ks. esim. [Ru, s. 136-142]).

Huomautus 1.23. Käsitteet "avoin joukko, jatkuva funktio, jne." vaativat topologisen avaruuden X , samoin Bor X (= pienin σ -algebra X :ssä, joka sisältää X :n suljetut joukot).

Olkoon $A \subset X$ μ -mitallinen (lyh. mitallinen), ts. $A \in \Gamma$. Huom. μ -mitallisuus on σ -algebrasta Γ riippuva ominaisuus, ei mitasta $\mu: \Gamma \rightarrow [0, +\infty]$. Funktio $f: A \rightarrow \mathbb{R}$ on *mitallinen* (tai μ -mitallinen, Γ -mitallinen), jos

$$f^{-1}(-\infty) \in \Gamma, f^{-1}(+\infty) \in \Gamma, \text{ ja } f^{-1}U \in \Gamma \quad \forall U \subset \mathbb{R} \text{ avoin.}$$

Merkitään

$$L^1(A) = \{f: A \rightarrow \mathbb{R} \mid f \text{ mitall. ja } \int_A |f| d\mu < \infty\}.$$

Merkitään myös $L^1(A, \mu)$ ja $L^1 = L^1(\mu) = L^1(X)$.

Huomautus 1.24. Jos $A \subset X$ on mitallinen ja $\Gamma_A = \{B \cap A: B \in \Gamma\}$, niin $(A, \Gamma_A, \mu|_{\Gamma_A})$ on myös täydellinen mitta-avaruus. Siksi riittää (yleensä) tutkia "koko" mitta-avaruutta (X, Γ, μ) .

Muistutus: Mitallinen funktio $f: X \rightarrow \mathbb{R}$ on integroitava (X :ssa), jos

$$\int_X f^+ d\mu < \infty \quad \text{ja} \quad \int_X f^- d\mu < \infty.$$

Silloin

$$\int_X f d\mu = \int_X f^+ d\mu - \int_X f^- d\mu \quad \text{ja} \quad \int_X |f| d\mu = \int_X f^+ d\mu + \int_X f^- d\mu.$$

Siis: $f \in L^1 \iff f: X \rightarrow \mathbb{R}$ on integroitava.

Huomautus 1.25. Jos $f: X \rightarrow \mathbb{R}$ on integroituva, niin $f(x) \in \mathbb{R}$ μ -m.k. Määritellään $f^*: X \rightarrow \mathbb{R}$,

$$f^*(x) = \begin{cases} f(x), & \text{jos } f(x) \in \mathbb{R}, \\ 0, & \text{jos } f(x) \in \{-\infty, +\infty\}. \end{cases}$$

Tällöin f^* on integroituva ja

$$\int_X f^* d\mu = \int_X f d\mu.$$

Tästä syystä voimme (usein) rajoittaa reaaliarvoisiin funktioihin.

Jos $f, g \in L^1$, $a, b \in \mathbb{R}$, niin $af + bg \in L^1$. Siis L^1 on ($\mathbb{R}$ -kertoiminen) vektoriavaruus.

Merkitään

$$\|f\|_1 = \|f\|_{1,X} = \int_X |f| d\mu = \int |f| d\mu.$$

Lause 1.26. $\|\cdot\|$ toteuttaa:

- (1) $\|f\|_1 \geq 0$,
- (2) $\|\lambda f\|_1 = |\lambda| \|f\|_1$, $\forall \lambda \in \mathbb{R}$,
- (3) $\|f + g\|_1 \leq \|f\|_1 + \|g\|_1$,
- (4) $\|f\|_1 = 0 \iff f = 0$ m.k.

Tod. Selvä. □

Lause 1.26 $\Rightarrow f \mapsto \|f\|_1$ on *seminormi*. Ei ole normi, sillä: $\|f\|_1 = 0 \not\Rightarrow f = 0$.

Esim.

$$X = \mathbb{R}, \mu = m, f = \chi_{\mathbb{Q}}, \Rightarrow \|f\|_1 = 0, \text{ mutta } f \neq 0.$$

Määritelmä 1.27. $f, g \in L^1$ ovat *ekvivalentit*, merkitään $f \sim g$, jos $f = g$ m.k.

Merkitään

$$[f] = \tilde{f} = \{g \in L^1: g \sim f\} = f\text{:n ekvivalenssiluokka}$$

$$\tilde{L}^1 = \{\tilde{f}: f \in L^1\}.$$

$\tilde{L}^1$ on vektoriavaruus:

$$[af + bg] = a[f] + b[g].$$

Asetetaan

$$\|\tilde{f}\|_1 = \|f\|_1 \quad (\text{hyvin määritelty eli ei riipu edustajasta } f).$$

$\tilde{L}^1$ on normiavaruus, sillä L. 1.26:n kohtien (1)–(3) lisäksi pätee:

$$(4') \quad \|\tilde{f}\|_1 = 0 \iff \tilde{f} = 0,$$

missä $0 = \tilde{0} = \{f \in L^1: f = 0 \text{ m.k.}\}$. Jatkossa luovumme merkinnästä $\tilde{L}^1$ ja sanomme: *normiavaruus* L^1 . Samoin puhumme (L^1 -)funktioista eikä ekvivalenssiluokista, ts. samaistamme funktiot, jotka yhtyvät m.k.

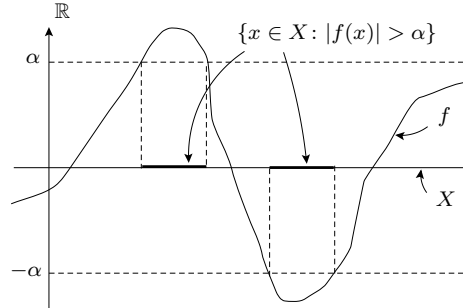
1.28 Avaruus L^∞

Olkoon (X, Γ, μ) täydellinen mitta-avaruus, ja $f: X \rightarrow \mathbb{R}$ mitallinen.

Merkitään

$$\|f\|_\infty = \inf \underbrace{\{\alpha \geq 0: \mu(\{x \in X: |f(x)| > \alpha\}) = 0\}}_{\text{merk. } = S}.$$

Jos $S = \emptyset$, asetetaan $\|f\|_\infty = \infty$.

Jos $\|f\|_\infty < \infty$ eli $S \neq \emptyset$, niin pätee:

$$\begin{aligned} \{x \in X: |f(x)| > \|f\|_\infty\} &\subset \bigcup_{j \in \mathbb{N}} \{x \in X: |f(x)| > \|f\|_\infty + 1/j\} \\ \Rightarrow \mu(\{x \in X: |f(x)| > \|f\|_\infty\}) &\leq \sum_{j \in \mathbb{N}} \underbrace{\mu(\{x \in X: |f(x)| > \|f\|_\infty + 1/j\})}_{=0} = 0 \\ \Rightarrow \|f\|_\infty \in S \quad \text{ja siten } |f| &\leq \|f\|_\infty \text{ m.k.} \end{aligned}$$

Siksi merkitään usein $\|f\|_\infty = \text{ess sup}|f|$ ("oleellinen supremum" [engl. essential supremum]).
Merkitään

$$L^\infty(X) = L^\infty = L^\infty(\mu) = \{f: X \rightarrow \mathbb{R} \mid f \text{ mitall. ja } \|f\|_\infty < \infty\}.$$

Samaistetaan $f, g \in L^\infty$, jos $f = g$ m.k. Ei eroteta merkinnällä: $L^\infty =$ ekvivalenssiluokkien joukko, puhumme kuitenkin funktiosta.

Lause 1.29. L^∞ on normiavaruus normina $\|\cdot\|_\infty$.

Tod. Selvästi:

- (i) L^∞ on vektoriavaruus (ks. (iv)-kohta).
- (ii) $\|f\|_\infty \geq 0$ ja $\|f\|_\infty = 0 \iff f = 0$ m.k. (huom. ekvivalenssiluokka).
- (iii) $\|\lambda f\|_\infty = |\lambda| \|f\|_\infty \quad \forall \lambda \in \mathbb{R}$.

Lisäksi:

(iv) Kolmioepäyhtälö:

$$\left. \begin{array}{l} |f| \leq \|f\|_\infty \text{ m.k.} \\ |g| \leq \|g\|_\infty \text{ m.k.} \end{array} \right\} \Rightarrow |f + g| \leq |f| + |g| \leq \|f\|_\infty + \|g\|_\infty \text{ m.k.}$$

Siis

$$\mu(\{x \in X: |f(x) + g(x)| > \|f\|_\infty + \|g\|_\infty\}) = 0,$$

joten $\|f + g\|_\infty \leq \|f\|_\infty + \|g\|_\infty$ ja näin ollen $f + g \in L^\infty$. □

Esimerkki 1.30. Olkoon $X = \mathbb{R}$, $\mu = m$ ja $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ jatkuva.

Väite: $f \in L^\infty \iff f$ rajoitettu.

Tod. $\Leftarrow$ selvä.

$\Rightarrow$:

VQ: f ei ole rajoitettu, jolloin $\forall M > 0 \exists x_0 \in \mathbb{R}$ s.e. $|f(x_0)| > M$.

Koska f jatkuva, niin $|f(x)| > M \forall x \in]x_0 - \delta, x_0 + \delta[= J$ jollakin $\delta > 0$.

$m(J) > 0 \Rightarrow \|f\|_\infty \geq M$.

$M > 0$ mv. $\Rightarrow \|f\|_\infty = \infty$. RR □

1.31 Avaruus L^p , $1 \leq p < \infty$

Olkoon (X, Γ, μ) mitta-avaruus, μ täydellinen ja $1 \leq p < \infty$. Määritellään

$$L^p(X) = L^p = L^p(\mu) = \{f: X \rightarrow \mathbb{R} \mid f \text{ mitallinen ja } \int_X |f|^p d\mu < \infty\}.$$

Merkitään

$$\|f\|_p = \left(\int_X |f|^p d\mu \right)^{1/p}.$$

Samaistukset kuten aiemmin. Eksponentti p vaikuttaa suuresti siihen, mitkä funktiot kuuluvat L^p :hen.

Esimerkki 1.32. Olkoon $X =]0, 1[$, $\mu = m|]0, 1[$ Lebesguen mitta. Jos f on mitallinen ja rajoitettu, niin $f \in L^p \forall p \geq 1$. (Syy: $|f|^p$ mitallinen ja rajoitettu, $\mu(X) < \infty \Rightarrow |f|^p$ integroitava eli $f \in L^p$).

Olkoon

$$f(x) = \frac{1}{\sqrt{x}}.$$

Silloin

$$\int_X |f|^p d\mu = \lim_{a \rightarrow 0^+} \int_a^1 x^{-p/2} dx = \begin{cases} \lim_{a \rightarrow 0^+} \frac{1}{1 - \frac{p}{2}} \Big/ a^1 x^{1-p/2} = \frac{1}{1 - \frac{p}{2}} < \infty, & \text{jos } p < 2, \\ \lim_{a \rightarrow 0^+} \frac{1}{1 - \frac{p}{2}} \Big/ a^1 x^{1-p/2} = \infty, & \text{jos } p > 2, \\ \lim_{a \rightarrow 0^+} \Big/ a^1 \log x = \infty, & \text{jos } p = 2. \end{cases}$$

Siis

$$f \in L^p \iff 1 \leq p < 2.$$

Lause 1.33. Jos $\mu(X) < \infty$ ja $1 \leq q \leq p$, niin $L^p(\mu) \subset L^q(\mu)$.

Tod. (HT) □

Osoitamme seuraavaksi: L^p on normiavaruus. Tarvitaan ”työkaluja”.

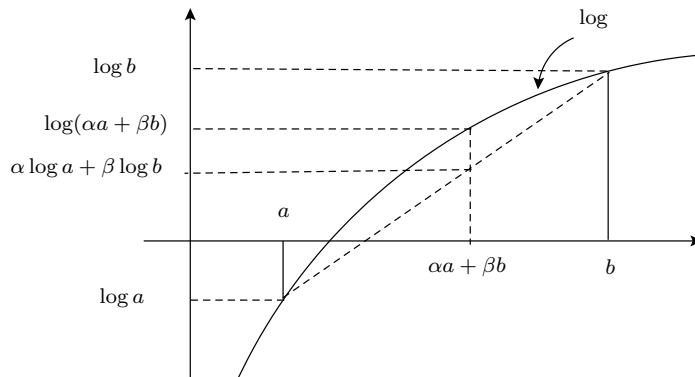
Lemma 1.34 (Youngin epäyhtälö). Jos $a, b \geq 0$, $\alpha, \beta > 0$ ja $\alpha + \beta = 1$, niin

$$a^\alpha b^\beta \leq \alpha a + \beta b.$$

Tod. Tapaus $a = 0$ tai $b = 0$ selvä. Voidaan siis olettaa $a, b > 0$.
 $x \mapsto \log x$, $x > 0$, ylöspäin kupera $\Rightarrow$

$$\log(a^\alpha b^\beta) = \alpha \log a + \beta \log b \leq \log(\alpha a + \beta b).$$

$\log$ kasvava $\Rightarrow$ väite.

□

Seuraavaksi tärkeä epäyhtälö.

Lause 1.35 (Hölderin epäyhtälö). Jos $p, q > 1$, $\frac{1}{p} + \frac{1}{q} = 1$, $f \in L^p$, $g \in L^q$, niin

$$fg \in L^1 \quad \text{ja} \quad \|fg\|_1 \leq \|f\|_p \|g\|_q, \quad \text{ts.}$$

$$\int_X |fg| d\mu \leq \left(\int_X |f|^p d\mu \right)^{1/p} \left(\int_X |g|^q d\mu \right)^{1/q}.$$

Tod. Jos $\|f\|_p = 0$, niin $f = 0$ m.k., joten $\|fg\|_1 = 0$ ja asia selvä. Samoin, jos $\|g\|_q = 0$.
 Voidaan siis olettaa, että

$$\|f\|_p, \|g\|_q > 0.$$

Samoin voidaan olettaa, että $f(x), g(x) \in \mathbb{R} \forall x$ (ks. Huom. 1.25). Sovelletaan Youngin epäyhtälöä tapaukseen

$$a = \frac{|f(x)|^p}{\|f\|_p^p}, \quad b = \frac{|g(x)|^q}{\|g\|_q^q}, \quad \alpha = \frac{1}{p}, \quad \beta = \frac{1}{q},$$

jolloin saadaan ($a^\alpha b^\beta \leq \alpha a + \beta b$)

$$\frac{|f(x)|}{\|f\|_p} \frac{|g(x)|}{\|g\|_q} \leq \frac{1}{p} \frac{|f(x)|^p}{\|f\|_p^p} + \frac{1}{q} \frac{|g(x)|^q}{\|g\|_q^q}.$$

Integroidaan yli X :n (esiintyvät funktiot mitallisia) $\Rightarrow$

$$\frac{\|fg\|_1}{\|f\|_p \|g\|_q} \leq \frac{1}{p} \frac{\|f\|_p^p}{\|f\|_p^p} + \frac{1}{q} \frac{\|g\|_q^q}{\|g\|_q^q} = \frac{1}{p} + \frac{1}{q} = 1. \quad \square$$

Huomautus 1.36. Lukuja $p, q > 1$, joille $\frac{1}{p} + \frac{1}{q} = 1$ sanotaan (toistensa) Hölder konjugaateiksi. Usein merkitään $q = p' = \frac{p}{p-1}$. Vain luku 2 konjugaatti itselleen.

Seuraus 1.37 (Schwarzin epäyhtälö).

$$\|fg\|_1 \leq \|f\|_2 \|g\|_2.$$

Esimerkki 1.38. Olkoon $X = \{1, 2, \dots, n\}$, $\mu: \mathcal{P}(X) \rightarrow [0, \infty[$, $\mu(A) = \text{card } A = A$:n alkoiden lukumäärä ($\mu =$ lukumäärä mitta). Jos $\frac{1}{p} + \frac{1}{q} = 1$ ja $a_1, b_1, a_2, b_2, \dots, a_n, b_n \in \mathbb{R}$, niin

$$\sum_{i=1}^n |a_i b_i| \leq \left(\sum_{i=1}^n |a_i|^p \right)^{1/p} \left(\sum_{i=1}^n |b_i|^q \right)^{1/q}.$$

Tod. Valitaan

$$f = \sum_i a_i \chi_{\{i\}}, \quad g = \sum_i b_i \chi_{\{i\}}.$$

Yleisemmin:

$$X = \{x_i : i = 1, 2, \dots\}, \quad \Gamma = \mathcal{P}(X), \quad \text{ja } \mu(A) = \text{card } A.$$

Jos $f: X \rightarrow \mathbb{R}$, niin

$$\|f\|_p = \left(\int_X |f|^p d\mu \right)^{1/p} = \left(\sum_{i=1}^{\infty} |f(x_i)|^p \right)^{1/p}.$$

(Huom. jokainen f mitallinen.) Merkitään

$$L^p(X) = \ell^p(X).$$

Jos $f \in \ell^p(X)$, $g \in \ell^q(X)$, $\frac{1}{p} + \frac{1}{q} = 1$, ja $a_i = f(x_i)$, $b_i = g(x_i)$, niin Hölder-ey. saa muodon

$$\sum_{i=1}^{\infty} |a_i b_i| \leq \left(\sum_{i=1}^{\infty} |a_i|^p \right)^{1/p} \left(\sum_{i=1}^{\infty} |b_i|^q \right)^{1/q}.$$

Lause 1.39 (Minkowskin epäyhtälö). Jos $f, g \in L^p$, niin $f + g \in L^p$ ja

$$\|f + g\|_p \leq \|f\|_p + \|g\|_p.$$

Tod. Tapaus $p = 1$ jo edellä. Olkoon $p > 1$ ja $q = \frac{p}{p-1}$, jolloin $\frac{1}{p} + \frac{1}{q} = 1$ (Hölder konjugaatteja). Jos $a, b \geq 0$, niin

$$(a + b)^p \leq (2 \max(a, b))^p = 2^p (\max(a, b))^p \leq 2^p (a^p + b^p).$$

Voidaan olettaa, että $f(x), g(x) \in \mathbb{R} \forall x$ (Huom. 1.25), jolloin

$$|f + g|^p \leq (|f| + |g|)^p \leq 2^p (|f|^p + |g|^p) \Rightarrow f + g \in L^p.$$

Toisaalta

$$|f + g|^p = |f + g| |f + g|^{p-1} \leq |f| |f + g|^{p-1} + |g| |f + g|^{p-1}$$

ja

$$(|f + g|^{p-1})^q = |f + g|^{p \cdot q} \stackrel{f+g \in L^p}{\implies} |f + g|^{p-1} \in L^q.$$

Hölderin ey. $\Rightarrow$

$$\begin{aligned} \|f + g\|_p^p &= \int |f + g|^p \leq \int \underbrace{|f|}_{\in L^p} \underbrace{|f + g|^{p-1}}_{\in L^q} + \int \underbrace{|g|}_{\in L^p} \underbrace{|f + g|^{p-1}}_{\in L^q} \\ &\leq \|f\|_p \left(\int (|f + g|^{p-1})^q \right)^{1/q} + \|g\|_p \left(\int (|f + g|^{p-1})^q \right)^{1/q} \\ &= \|f\|_p \left(\int |f + g|^p \right)^{1/q} + \|g\|_p \left(\int |f + g|^p \right)^{1/q} \\ &= (\|f\|_p + \|g\|_p) \|f + g\|_p^{p/q} \end{aligned}$$

$$\xrightarrow{p/q=p-1} \|f + g\|_p \leq \|f\|_p + \|g\|_p. \quad \square$$

Olemme todistaneet:

Lause 1.40. L^p on normiavaruus normina $\|\cdot\|_p$.

Esimerkki 1.41. 1. Kun $\mu(X) = \infty$, voi olla $L^p \not\subset L^q$, $q < p$: Valitaan $X = \mathbb{R}$, $\mu = m$.

$$f(x) = \frac{1}{1 + |x|} \quad f \in L^p, \text{ kun } p > 1, \\ f \notin L^1.$$

2. Yleensä $L^p \not\subset L^q$, $p \neq q$. Yllä tapaus $q < p$. Aiemmin: $X =]0, 1[$, $\mu = m$ ja

$$f(x) = \frac{1}{\sqrt{x}} \\ f \in L^p, \text{ kun } 1 \leq p < 2 \\ f \notin L^q, \text{ kun } q \geq 2.$$

1.42 L^p :n täydellisyys

Tässä luvussa todistamme, että normiavaruudet L^p , $1 \leq p \leq \infty$, ovat *Banach-avaruuksia*, ts. täydellisiä normiavaruuksia.

Terminologiaa: Olkoon (Y, d) metrinen avaruus. Sanomme, että jono (x_j) , $x_j \in Y$, on *Cauchy-jono* Y :ssä, jos $\forall \varepsilon > 0$ kohti on olemassa $i_\varepsilon \in \mathbb{N}$ s.e. $d(x_i, x_j) < \varepsilon$ kaikilla $i, j \geq i_\varepsilon$.

Metrinen avaruus (Y, d) on *täydellinen*, jos sen jokainen Cauchy-jono suppenee kohti Y :n alkioita.

Jono (x_j) suppenee kohti pist. $x \in Y$, jos $d(x_j, x) \rightarrow 0$, kun $j \rightarrow \infty$.

Olkoon $(V, \|\cdot\|)$ normiavaruus. Se on samalla myös metrinen avaruus, metriikkana

$$d(x, y) = \|x - y\|.$$

Siis $(V, \|\cdot\|)$ on Banach-avaruus, jos jokaiselle V :n Cauchy-jonolle (x_j) on olemassa $x \in V$ s.e.

$$\|x_j - x\| \xrightarrow{j \rightarrow \infty} 0.$$

Olkoon (X, Γ, μ) täydellinen mitta-avaruus.

Sanomme: $f_j \rightarrow f$ L^p :ssä, jos $f_j, f \in L^p$ ja $\|f_j - f\|_p \rightarrow 0$, kun $j \rightarrow \infty$.

Lause 1.43. Jos (f_j) on Cauchy-jono L^p :ssä, $1 \leq p < \infty$, niin on olemassa osajono (f_{j_k}) , joka suppenee m.k.

Tod. Jokaisella $k \in \mathbb{N}$ valitaan j_k s.e.

- (1) $\|f_i - f_j\|_p < \frac{1}{2^k}$, kun $i, j \geq j_k$,
- (2) $j_1 < j_2 < \dots$.

Huom. 1.25 $\Rightarrow$ voidaan olettaa, että kaikki esiintyvät funktiot ovat reaaliarvoisia. Määritellään

$$g_k = |f_{j_1}| + |f_{j_2} - f_{j_1}| + \dots + |f_{j_{k+1}} - f_{j_k}|.$$

$$(g_k) \text{ kasvava jono } \Rightarrow \exists g = \lim_{k \rightarrow \infty} g_k.$$

Minkowskin ey. $\Rightarrow$

$$\begin{aligned} \|g_k\|_p &= \left\| |f_{j_1}| + \sum_{\nu=1}^k |f_{j_{\nu+1}} - f_{j_\nu}| \right\|_p \\ &\stackrel{\text{Minkowski}}{\leq} \|f_{j_1}\|_p + \sum_{\nu=1}^k \|f_{j_{\nu+1}} - f_{j_\nu}\|_p \\ &\leq \|f_{j_1}\|_p + \sum_{\nu=1}^k \frac{1}{2^\nu} \leq \|f_{j_1}\|_p + 1 \quad \forall k \end{aligned}$$

MKL $\Rightarrow$

$$\begin{aligned} \int g^p &\stackrel{\text{MKL}}{=} \lim_{k \rightarrow \infty} \int g_k^p = \lim_{k \rightarrow \infty} \|g_k\|_p^p \leq (\|f_{j_1}\|_p + 1)^p < \infty \\ &\Rightarrow g(x) < \infty \text{ m.k.} \end{aligned}$$

$\Rightarrow$ sarja

$$f_{j_1}(x) + \sum_{\nu=1}^{\infty} (f_{j_{\nu+1}}(x) - f_{j_\nu}(x))$$

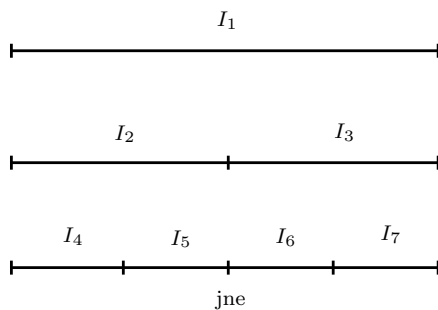
suppenee m.k. x . Merkitään summaa $f(x)$:llä. Saatiin

$$f_{j_{k+1}} = f_{j_1} + \sum_{\nu=1}^k (f_{j_{\nu+1}} - f_{j_\nu}) \rightarrow f \text{ m.k. } \square$$

Huomautus 1.44. Ehdosta $f_j \rightarrow f$ L^p :ssä ei välttämättä seuraa, että $f_j \rightarrow f$ m.k. (koko jonolle).

Esim. Olkoon I_k suljettu välin $I = [0, 1]$ osaväli kuten kuvassa.

Olkoon $f_k = \chi_{I_k} : I \rightarrow \mathbb{R}$. Silloin $f_k \in L^p, \forall p \in [1, \infty)$ ja

$$\|f_k - 0\|_p = \left(\int_I \chi_{I_k} dm \right)^{1/p} = m(I_k)^{1/p} \xrightarrow{k \rightarrow \infty} 0.$$

Siis $f_k \rightarrow 0$ L^p :ssä.

Väite: $f_k(x) \not\rightarrow 0$ kun $k \rightarrow \infty$ millään $x \in I$.

Tod. Olkoon $x \in I$ ja $k_0 \in \mathbb{N}$ mielivaltaisia.

$$\bigcup_{k > k_0} I_k = I \Rightarrow \exists k_1 > k_0 \text{ s.e. } x \in I_{k_1} \text{ ja } f_{k_1}(x) = 1. \quad \square$$

Lause 1.45. L^p on Banach avaruus, kun $1 \leq p \leq \infty$.

Huomautus 1.46. Tapaus $1 \leq p < \infty$ on ns. *Riesz-Fischerin lause* (v. 1906).

Tod. (a) $1 \leq p < \infty$: Olkoon (f_j) Cauchy-jono L^p :ssä. L. 1.43 $\Rightarrow \exists$ osajono (f_{j_k}) , s.e. $f_{j_k} \rightarrow f$ m.k.

Väite: $f \in L^p$.

Tod. Olkoon $\varepsilon > 0$. Tällöin $\exists j_0 \in \mathbb{N}$ s.e.

$$\|f_i - f_j\|_p < \varepsilon, \quad \text{kun } i, j \geq j_0.$$

Jos $j \geq j_0$, niin

$$\begin{aligned} \int |f_j - f|^p d\mu &= \int \lim_{k \rightarrow \infty} |f_j - f_{j_k}|^p d\mu \stackrel{\text{Fatou}}{\leq} \liminf_{k \rightarrow \infty} \int |f_j - f_{j_k}|^p d\mu \\ &= \liminf_{k \rightarrow \infty} \|f_j - f_{j_k}\|_p^p \leq \varepsilon^p \end{aligned}$$

$$\Rightarrow \begin{cases} f_j - f \in L^p \\ \|f_j - f\|_p \xrightarrow{j \rightarrow \infty} 0 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} f = f_j - (f_j - f) \in L^p \\ f_j \rightarrow f \text{ } L^p\text{:ssä} \end{cases} \quad \square$$

(b) $p = \infty$: Olkoon (f_j) Cauchy-jono L^∞ :ssä. Merkitään

$$\begin{aligned} A_j &= \{x : |f_j(x)| > \|f_j\|_\infty\} \\ A_{j,k} &= \{x : |f_j(x) - f_k(x)| > \|f_j - f_k\|_\infty\}. \end{aligned}$$

Silloin $\mu(A_j) = 0 = \mu(A_{j,k})$ (seuraa $\|\cdot\|_\infty$:n määritelmästä). Merkitään

$$A = \bigcup_j A_j \cup \bigcup_{j,k} A_{j,k}, \quad \text{jolloin } \mu(A) = 0.$$

Jos $x \in A^c$, niin

$$(1.47) \quad |f_j(x) - f_k(x)| \leq \|f_j - f_k\|_\infty.$$

Siis $(f_j(x))$ on Cauchy-jono $\mathbb{R}$:ssä, joten jono $(f_j(x))$ suppenee (Diff I). Merkitään

$$f(x) = \lim_{j \rightarrow \infty} f_j(x).$$

Cauchyn kriteerio tasaiselle suppenemiselle ja (1.47) $\Rightarrow$

$$f_j \rightarrow f \quad \text{tasaisesti } A^c\text{:ssä.}$$

Kun $x \in A$, asetetaan $f(x) = 0$. [Ho, L. 2.29] $\Rightarrow f$ mitallinen.

Väite: $f \in L^\infty$ ja $\|f_j - f\|_\infty \rightarrow 0$.

Tod. Olkoon j_0 s.e.

$$\|f_j - f_k\|_\infty < 1, \quad \text{kun } j, k \geq j_0.$$

Koska $\|\cdot\|_\infty$ on normi, niin pätee

$$\|f_j\|_\infty \leq \|f_{j_0}\|_\infty + \|f_j - f_{j_0}\|_\infty \leq \|f_{j_0}\|_\infty + 1 \stackrel{\text{merk.}}{=} M,$$

kun $j \geq j_0$. Jos $x \in A^c$, niin

$$\begin{aligned} |f_j(x)| &\leq \|f_j\|_\infty, \quad \text{joten} \\ |f(x)| &= \lim_{j \rightarrow \infty} |f_j(x)| \leq M \\ &\Rightarrow \|f\|_\infty \leq M, \quad \text{sillä } \mu(A) = 0. \\ &\Rightarrow f \in L^\infty. \end{aligned}$$

(Itse asiassa $|f(x)| \leq M \forall x$.)

Koska $f_j \rightarrow f$ tasaisesti A^c :ssä ja $\mu(A) = 0$, niin $\|f_j - f\|_\infty \rightarrow 0$. □

Huomautus 1.48. L^p -teoria yleistyy kuvauksille $f: X \rightarrow \mathbb{R}^m$, $f = (f_1, \dots, f_m)$. Normina

$$\|f\|_p = \left(\int_X |f|^p d\mu \right)^{1/p},$$

missä $|f(x)| = (f_1(x)^2 + \dots + f_m(x)^2)^{1/2}$ on euklidinen normi. Samoin funktioille $f: X \rightarrow \mathbb{C}$.

1.49 Lisätietoja avaruudesta L^p

[Huom. Tämä on suora kopio luentomonisteesta [Mar] (Martio: Reaalianalyysi I (1999), luku 1.7.)]

Jos $(X, \|\cdot\|)$ on (reaalikertoiminen) normiavaruus, niin tähän avaruuteen liittyy aina sen duaaliavaruus X^* , joka koostuu kaikista jatkuvista lineaarikuvauksista $L: X \rightarrow \mathbb{R}$ (jatkuvuus lineaarikuvauksen L tapauksessa voidaan pelkistää ehtoon $\sup\{|L(x)|: \|x\| \leq 1, x \in X\} < \infty$).

Tarkastellaan normiavaruutta L^p , $1 \leq p \leq \infty$. Jos $g \in L^q$, missä q on p :n konjugoitu eksponentti ($q = 1$, jos $p = \infty$ ja $q = \infty$, jos $p = 1$), niin kuvaus

$$f \mapsto \int_X gf d\mu$$

määrittelee Hölderin epäyhtälön nojalla jatkuvan lineaarikuvauksen $L: L^p \rightarrow \mathbb{R}$, sillä L on selvästi lineaarinen ja

$$|L(f)| = \left| \int_X gf d\mu \right| \leq \int_X |gf| d\mu \leq \|g\|_q \|f\|_p \leq \|g\|_q < \infty,$$

jos $\|f\|_p \leq 1$. Osoittautuu, että kun $1 \leq p < \infty$, niin kaikki jatkuvat lineaarikuvaukset saadaan tällä tavoin (tämä on kuuluisa Rieszin esityslause, joka merkitsi modernin funktionaalianalyysin alkua). Sen sijaan tämä ei yleensä päde L^∞ :ssä. Todistus ei ole kovin vaikea, ks. [Ru], [HS].³

Käyttäen hyväksi duaaliavaruutta L^q voidaan avaruudessa L^p määritellä ns. heikko konvergenssi: Sanotaan, että jono funktioita $u_i \in L^p$, $1 < p < \infty$, suppenee heikosti kohti funktiota $u \in L^p$, jos jokaisella $g \in L^q$ pätee

$$\int_X gu_i d\mu \rightarrow \int_X gud\mu.$$

Osoittautuu, että u on yksikäsitteisesti määrätty ja että

$$\|u\|_p \leq \liminf_{i \rightarrow \infty} \|u_i\|_p.$$

Heikko konvergenssi on todella heikkoa: Siitä ei seuraa, että $\|u_i - u\|_p \rightarrow 0$, tai että $u_i \rightarrow u$ m.k. (ei edes osajonoon siirtymällä). Sen sijaan pätee tärkeä ”kompaktisuuskriteerio”: Jos (u_i) on rajoitettu jono L^p :ssä, $1 < p < \infty$, so. $\|u_i\|_p \leq M$, niin on olemassa osajono (u_{i_j}) ja $u \in L^p$ s.e. $u_{i_j} \rightarrow u$ heikosti L^p :ssä. Viitteestä [HS] löytyy näiden tulosten tarkempi analyysi.

2 Approksimointi L^p :ssä

2.1 Mittojen absoluuttinen jatkuvuus

Olkoon (X, Γ, μ) mitta-avaruus ja $\sigma: \Gamma \rightarrow [0, +\infty]$ toinen mitta.

Määritelmä 2.2. Mitta σ on *absoluuttisesti jatkuva* μ :n suhteen (merk. $\sigma \ll \mu$), jos $\sigma(E) = 0$ aina kun $E \in \Gamma$ ja $\mu(E) = 0$.

Esimerkki 2.3. 1. Olkoon $f: X \rightarrow [0, +\infty]$ Γ -mittallinen. Asetetaan

$$\sigma(A) = \int_A f d\mu, \quad A \in \Gamma.$$

Integraalin ominaisuudet ([Ho, Lause 3.32]) $\Rightarrow \sigma$ on mitta ja

$$\mu(A) = 0 \Rightarrow \sigma(A) = 0,$$

siis $\sigma \ll \mu$. (Käänteinen suunta: Ks. seuraava Huomautus.)

2. Olkoon $X = \mathbb{R}$ ja $\sigma: \text{Leb } \mathbb{R} \rightarrow [0, +\infty]$ lukumäärämitta. Silloin Lebesguen mitta $m(\{0\}) = 0$, mutta $\sigma(\{0\}) = 1$, joten $\sigma \not\ll m$.

³[Ru] Rudin: Real and complex analysis; [HS] Hewitt, Stromberg: Real and abstract analysis.

3. Olkoon $X = \mathbb{R}$, $x \in \mathbb{R}$, ja $\delta_x: \text{Leb } \mathbb{R} \rightarrow [0, +\infty]$ Diracin mitta pisteessä x (tai, itse asiassa, Diracin mitan rajoittuma $\text{Leb } \mathbb{R}$:ään). Silloin $m(\{x\}) = 0$, mutta $\delta(\{x\}) = 1$, joten $\delta \not\ll m$.

Huomautus 2.4. Olkoon (X, Γ, μ) mitta-avaruus ja $\varphi: \Gamma \rightarrow \mathbb{R}$. Sanomme, että:

(a) φ on täysadditiivinen, jos

(i) $\varphi(\emptyset) = 0$,

(ii) jos $A_1, A_2, \dots \in \Gamma$ ovat erillisiä, niin $\sum_i \varphi(A_i)$ on määritelty ja

$$\sum_i \varphi(A_i) = \varphi(\cup_i A_i).$$

(b) φ on absoluuttisesti jatkuva μ :n suhteen, jos $\mu(A) = 0 \Rightarrow \varphi(A) = 0$. Tällöin merkitään $\varphi \ll \mu$.

(c) φ on σ -äärellinen, jos

$$X = \cup_j A_j, \quad A_j \in \Gamma, \quad |\varphi(A_j)| < \infty.$$

Valitettavasti emme todista seuraavaa *Radon-Nikodymin lausetta* tällä kurssilla: Jos (X, Γ, μ) on σ -äärellinen mitta-avaruus ja jos $\varphi: \Gamma \rightarrow \mathbb{R}$ on täysadditiivinen, σ -äärellinen ja $\varphi \ll \mu$, niin on olemassa mitallinen funktio $f: X \rightarrow \mathbb{R}$ s.e.

$$\varphi(E) = \int_E f d\mu, \quad \forall E \in \Gamma$$

Jos lisäksi g on toinen funktio, jolle yo. yhtälö pätee, niin $f = g$ m.k.

Lause 2.5. Olkoon (X, Γ, μ) mitta-avaruus ja $\sigma: \Gamma \rightarrow [0, +\infty)$ mitta s.e. $\sigma(X) < \infty$. Tällöin

$$(2.6) \quad \sigma \ll \mu \iff \forall \varepsilon > 0 \exists \delta > 0 \text{ s.e. } \mu(A) < \delta \Rightarrow \sigma(A) < \varepsilon.$$

Tod. $\Rightarrow$ Oletetaan $\sigma \ll \mu$.

VQ: $\exists \varepsilon > 0$ ja jono $E_1, E_2, \dots \in \Gamma$ s.e.

$$\sigma(E_i) \geq \varepsilon \quad \text{ja} \quad \mu(E_i) < 2^{-i}.$$

Merkitään

$$A_k = \bigcup_{i \geq k} E_i, \quad A = \bigcap_{k=1}^{\infty} A_k.$$

$$A_k \supset E_k \Rightarrow \sigma(A_k) \geq \sigma(E_k) \geq \varepsilon \quad \forall k.$$

$$\left. \begin{array}{l} A_1 \supset A_2 \supset \dots \\ \sigma(A_1) \leq \sigma(X) < \infty \end{array} \right\} \Rightarrow \sigma(A) = \lim_{k \rightarrow \infty} \sigma(A_k) \geq \varepsilon.$$

$$\mu(A) \leq \mu(A_k) \leq \sum_{i=k}^{\infty} \frac{1}{2^i} = \frac{1}{2^{k-1}} \quad \forall k$$

$$\Rightarrow \mu(A) = 0 \stackrel{\sigma \ll \mu}{\implies} \sigma(A) = 0. \quad \underline{\text{RR}}$$

$\Leftarrow$ Jos ehto (2.6) pätee, niin $\sigma \ll \mu$ triviaalisti ($\mu(A) = 0 \Rightarrow \sigma(A) < \varepsilon \forall \varepsilon > 0 \Rightarrow \sigma(A) = 0$). $\square$

Seuraus 2.7. Olkoon $f \in L^1$. Tällöin $\forall \varepsilon > 0 \exists \delta > 0$ s.e.

$$\mu(E) < \delta \Rightarrow \int_E |f| d\mu < \varepsilon.$$

Tod. Sovelletaan Lausetta 2.5 mitta-

$$\sigma(E) = \int_E |f| d\mu \quad E \in \Gamma,$$

jolloin $\sigma \ll \mu$ ja $\sigma(X) < \infty$ (koska $f \in L^1$). □

2.8 Egorovin ja Lusinin lauseet

Olkoon (X, Γ, μ) mitta-avaruus. ”Mitta ja integraali”-kurssilla todistettiin ([Ho, Lause 3.14]):

Lause 2.9. Jos $f: X \rightarrow [0, \infty]$ on mitallinen, niin $\exists$ kasvava jono 1-kertaisia funktioita $0 \leq f_1 \leq f_2 \leq \dots$ s.e.

$$f = \lim_{j \rightarrow \infty} f_j.$$

Huomautus 2.10. 1. $g: X \rightarrow [0, \infty)$ on yksinkertainen, jos

$$g = \sum_{i=1}^k a_i \chi_{A_i}, \quad a_i \geq 0, \quad A_i \in \Gamma \text{ erillisiä.}$$

2. Lauseen 2.9 todistus sama kuin $(\mathbb{R}^n, \text{Leb } \mathbb{R}^n, m)$:n tapauksessa.

3. Jos Lauseessa 2.9 f on rajoitettu, niin $f_j \rightarrow f$ tasaisesti X :ssä, ts. $\forall \varepsilon > 0 \exists i_\varepsilon \in \mathbb{N}$ s.e. $|f_j(x) - f(x)| < \varepsilon$ kaikilla $x \in X$ (indeksi i_ε ei riipu x :stä).

4. $f: X \rightarrow [0, \infty]$ mitallinen $\iff f = \lim_{j \rightarrow \infty} f_j$, missä (f_j) nouseva jono 1-kertaisia funktioita $f_j: X \rightarrow [0, \infty)$.

Yleisesti: Suppeneminen m.k. on tasaista suuressa osassa X :ää, kuten seuraava lause osoittaa.

Lause 2.11 (Egorovin lause). Olkoon μ täydellinen, $\mu(X) < \infty$ ja funktiot $f_k: X \rightarrow \mathbb{R}$, $k = 1, 2, \dots$ mitallisia s.e. $f_k \rightarrow f$ m.k., missä $f: X \rightarrow \mathbb{R}$. Tällöin

1. $\forall \varepsilon > 0 \exists$ mitallinen $F \subset X$ s.e. $\mu(X \setminus F) < \varepsilon$ ja $f_k|_F \rightarrow f|_F$ tasaisesti;

2. jos $X \subset \mathbb{R}^n$ ja $\mu = m = \text{Lebesguen mitta}$, voidaan F valita kompaktiksi.

Lemma 2.12. Olkoon $A \subset \mathbb{R}^n$ mitallinen ja $\varepsilon > 0$. Tällöin

1. $\exists$ avoin $G \supset A$ s.e. $m(G \setminus A) < \varepsilon$;

2. $\exists$ suljettu $F \subset A$ s.e. $m(A \setminus F) < \varepsilon$.

3. Jos lisäksi $m(A) < \infty$, niin $\exists$ kompakti $F \subset A$ s.e. $m(A \setminus F) < \varepsilon$.

Tod. (ylim.) HT □

Egorovin lauseen tod. 1. μ täydellinen $\Rightarrow f$ mitallinen ([Ho, Lause 2.29]). Merkitään

$$E_{k,l} = \underbrace{\bigcap_{m=l}^{\infty} \left\{ x \in X : |f_m(x) - f(x)| < \frac{1}{k} \right\}}_{\text{mitall.}}, \quad k, l \in \mathbb{N},$$

$$H = \left\{ x \in X : \lim_{m \rightarrow \infty} f_m(x) = f(x) \right\}.$$

Jos $x \in H$ ja $k \in \mathbb{N}$, niin $\exists l_k \in \mathbb{N}$ s.e. $|f_m(x) - f(x)| < \frac{1}{k} \forall m \geq l_k \Rightarrow x \in E_{k,l_k}$. Siten

$$H \subset \bigcup_{l=1}^{\infty} E_{k,l} \quad \forall k.$$

Joukot H ja $E_{k,l}$ mitallisia ja $\mu(H) = \mu(X)$, sillä $f_m \rightarrow f$ m.k.

$$(2.13) \quad E_{k,l} \subset E_{k,l+1} \Rightarrow \mu(X) \geq \lim_{l \rightarrow \infty} \mu(E_{k,l}) = \mu\left(\bigcup_{l=1}^{\infty} E_{k,l}\right) \geq \mu(H) = \mu(X)$$

$$\mu(X) < \infty, (2.13) \Rightarrow \lim_{l \rightarrow \infty} \mu(X \setminus E_{k,l}) = \mu(X) - \lim_{l \rightarrow \infty} \mu(E_{k,l}) = 0 \quad \forall k.$$

Olkoon $\varepsilon > 0$. Silloin $\forall k \exists l_k \in \mathbb{N}$ s.e.

$$\mu(X \setminus E_{k,l_k}) < \frac{\varepsilon}{2^k}.$$

Väite: Joukko

$$F = \bigcap_{k=1}^{\infty} E_{k,l_k}$$

toteuttaa vaaditut ehdot.

Tod. F mitallinen ja

$$\mu(X \setminus F) = \mu\left(\bigcup_{k=1}^{\infty} (X \setminus E_{k,l_k})\right) \leq \sum_{k=1}^{\infty} \mu(X \setminus E_{k,l_k}) < \sum_{k=1}^{\infty} \frac{\varepsilon}{2^k} = \varepsilon.$$

Lisäksi $F \subset E_{k,l_k} \forall k$ ja

$$|f_m(x) - f(x)| < \frac{1}{k}, \quad \text{kun } x \in E_{k,l_k} \text{ ja } m \geq l_k.$$

$$\Rightarrow |f_m(x) - f(x)| < \frac{1}{k}, \quad \text{kun } x \in F \text{ ja } m \geq l_k.$$

$$\Rightarrow f_m|_F \rightarrow f|_F \text{ tasaisesti (indeksi } l_k \text{ ei riipu pisteestä } x \in F).$$

2. Olkoon lisäksi $\mu = m =$ Lebesguen mitta. Lemma 2.12 $\Rightarrow \exists$ kompakti $F_0 \subset F$ s.e. $\mu(F \setminus F_0) < \varepsilon$. Siis

$$\mu(X \setminus F_0) \leq \mu(X \setminus F) + \mu(F \setminus F_0) < 2\varepsilon. \quad \square$$

Mitallinen funktio on suuressa osassa jatkuva:

Lause 2.14 (Lusin lause). *Olkoon $A \subset \mathbb{R}^n$ mitallinen, $m(A) < \infty$ ja $f: A \rightarrow \mathbb{R}$ mitallinen. Tällöin*

$$\forall \varepsilon > 0 \exists \text{ kompakti } F \subset A \text{ s.e. } m(A \setminus F) < \varepsilon \text{ ja } f|_F \text{ on jatkuva.}$$

Tod. Olkoon $\varepsilon > 0$. (a): Oletetaan, että f on yksinkertainen.

$$f = \sum_{i=1}^k a_i \chi_{A_i}.$$

Lemma 2.12 $\Rightarrow \exists$ kompaktit $F_i \subset A_i$ s.e. $m(A_i \setminus F_i) < \varepsilon/k$. Tällöin $F = F_1 \cup \dots \cup F_k$ kompakti ja F_i :t erillisiä. Jos $x \in F$, niin $\exists r > 0$ s.e. $B(x, r) \cap F_i \neq \emptyset$ vain yhdellä i .

$$(\text{Syy: } x \in F_i \Rightarrow \text{dist}(x, F_j) = \inf_{y \in F_j} |x - y| \stackrel{F_j \text{ kompakti}}{=} \min_{y \in F_j} |x - y| > 0 \forall j \neq i.)$$

Siis

$$f(y) = f(x) = a_i \quad \forall y \in B(x, r) \cap F,$$

joten $f|_F$ on lokaalisti vakio ja siten $f|_F$ jatkuva. Myös

$$m(A \setminus F) = m\left(\bigcup_{i=1}^k (A_i \setminus F_i)\right) \stackrel{\text{erill.}}{=} \sum_{i=1}^k m(A_i \setminus F_i) < \varepsilon.$$

(b): Oletetaan, että $f \geq 0$ on mitallinen. L. 2.9 $\Rightarrow \exists$ yksinkertaiset funktiot f_j s.e. $f_j \nearrow f$. Todistuksen (a)-kohta $\Rightarrow \exists$ kompaktit $F_j \subset A$ s.e.

$$f_j|_{F_j} \text{ jatkuva ja } m(A \setminus F_j) < \frac{\varepsilon}{2^j}.$$

Olkoon $F_0 = \bigcap_j F_j$, jolloin

$$m(A \setminus F_0) = m\left(\bigcup_j (A \setminus F_j)\right) \leq \sum_j m(A \setminus F_j) < \sum_j \frac{\varepsilon}{2^j} = \varepsilon.$$

Egorovin lause $\Rightarrow$

$$\exists \text{ kompakti } F \subset F_0 \text{ s.e. } f_j|_F \rightarrow f|_F \text{ tasaisesti ja } m(F_0 \setminus F) < \varepsilon.$$

Nyt

$$\left. \begin{array}{l} f_j|_F \text{ jatkuva} \\ f_j|_F \rightarrow f|_F \text{ tasaisesti} \end{array} \right\} \Rightarrow f|_F \text{ jatkuva,}$$

$$\text{lisäksi } m(A \setminus F) = m(A \setminus F_0) + m(F_0 \setminus F) < 2\varepsilon.$$

(c): Oletetaan, että f on mitallinen ja kirjoitetaan $f = f^+ - f^-$. Todistuksen (b)-kohta $\Rightarrow \exists$ kompaktit $F_1, F_2 \subset A$ s.e. $f^+|_{F_1}, f^-|_{F_2}$ jatkuvia ja $m(A \setminus F_i) < \varepsilon/2$, $i = 1, 2$. Joukko $F = F_1 \cap F_2$ toteuttaa ehdot. □

Huomautus 2.15. 1. Egorovin ja Lusin lauseissa on f :n reaaliarvoisuus oleellista, ts. arvoja $\pm\infty$ ei sallita.

2. Oletus $\mu(X) < \infty$ Egorovin lauseessa on oleellinen: Esim: $X = \mathbb{R}$, $f_j = \chi_{[j, \infty[}$. Silloin $f_j(x) \rightarrow 0 \forall x \in \mathbb{R}$. Merkitään $f = 0$. Jos $F \subset \mathbb{R}$ s.e. $f_j|_F \rightarrow f|_F$ tasaisesti, niin $\exists j_0$ s.e.

$$\begin{aligned} |f_j(x) - f(x)| &= |f_j(x)| < \frac{1}{2}, \text{ kun } j \geq j_0, x \in F \\ &\Rightarrow F \cap [j, \infty[= \emptyset \forall j \geq j_0 \\ &\Rightarrow [j, \infty[\subset \mathbb{R} \setminus F \Rightarrow m(\mathbb{R} \setminus F) = \infty. \end{aligned}$$

3. Lusinin lause pätee myös tapauksessa $m(A) = \infty$, jos vaaditaan vain, että F on suljettu. (HT)

2.16 Konvoluutio $\mathbb{R}^n$:ssä

Tässä luvussa mitta-avaruutena on $(\mathbb{R}^n, \text{Leb } \mathbb{R}^n, m)$.

Olkoon $f, g \in L^1(\mathbb{R}^n)$. Kuvaus $\varphi: \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$, $\varphi(y) = x - y$, missä $x \in \mathbb{R}^n$ on vakio, toteuttaa:

$$\varphi(A) \text{ mitallinen} \iff A \text{ mitallinen.}$$

Siten

$$\begin{aligned} y &\mapsto f(x - y) \text{ on mitallinen} \\ \Rightarrow y &\mapsto f(x - y)g(y) \text{ on mitallinen.} \end{aligned}$$

Näin ollen integraali

$$h(x) = \int_{\mathbb{R}^n} f(x - y)g(y)dm(y)$$

on määritelty, jos $f, g \geq 0$.

Kysymyksiä: Milloin $h(x) < \infty$? Voidaanko h määritellä, jos ei oleteta $f, g \geq 0$?

Lause 2.17. Oletetaan, että $f, g \in L^1(\mathbb{R}^n)$. Tällöin

$$(2.18) \quad \int_{\mathbb{R}^n} |f(x - y)||g(y)|dm(y) < \infty \text{ m.k. } x \in \mathbb{R}^n.$$

Näillä x merkitään

$$(2.19) \quad h(x) = \int_{\mathbb{R}^n} f(x - y)g(y)dm(y).$$

Tällöin $h \in L^1(\mathbb{R}^n)$ ja

$$(2.20) \quad \|h\|_1 \leq \|f\|_1 \|g\|_1.$$

Funktiota h kutsutaan f :n ja g :n konvoluutioksi ja merkitään $h = f * g$.

Tod. Käytämme Fubinia funktioon $F: \mathbb{R}^n \times \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$, $(x, y) \mapsto f(x - y)g(y)$, joka on siksi osoitettava mitalliseksi. Tätä ennen:

Väite: $\exists$ Borel-funktiot $f_0, g_0: \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ s.e.

$$\begin{aligned} f_0 &= f \text{ m.k.} \\ g_0 &= g \text{ m.k.} \end{aligned}$$

(ts. $f_0^{-1}U, g_0^{-1}U \in \text{Bor } \mathbb{R}^n \forall$ avoimilla $U \subset \mathbb{R}$.)

Tod. f^+ mitall. $\Rightarrow \exists$ jono 1-kert. funktioita $0 \leq f_1 \leq f_2 \leq \dots$ s.e.

$$f_j \nearrow f^+,$$

$$f_j = \sum_{i=1}^k a_i \chi_{A_i}.$$

Valitaan⁴ Borel-joukot $B_i \subset A_i$ s.e. $m(A_i \setminus B_i) = 0$. Tällöin

$$\varphi_j = \sum_{i=1}^k a_i \chi_{B_i} \text{ on Borel-funktio, } 0 \leq \varphi_j \leq f_j \text{ ja } \varphi_j = f_j \text{ m.k.};$$

$$\varphi^+ = \liminf_{j \rightarrow \infty} \varphi_j \text{ Borel-funktio ja } \varphi^+ = f^+ \text{ m.k.}$$

(Huom. (φ_j) ei vältt. kasvava jono $\Rightarrow \lim_{j \rightarrow \infty} \varphi_j$ ei vältt. olemassa.)

Samoin $\exists$ Borel-funktio $\varphi^- = f^-$ m.k.

Nyt $f_0 = \varphi^+ - \varphi^-$ Borel-funktio ja $f_0 = f$ m.k.

Samoin g :lle.

Integraalit (2.18) ja (2.19) eivät muutu, jos f ja g korvataan f_0 :lla ja g_0 :lla. $\Rightarrow$

Voi olettaa: f, g Borel-funktioita.

Väite: $F: \mathbb{R}^n \times \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$, $F(x, y) = f(x - y)g(y)$, on Borel-funktio.

Tod. Kuvaukset $u: \mathbb{R}^n \times \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$, $u(x, y) = x - y$, ja $v: \mathbb{R}^n \times \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$, $v(x, y) = y$, jatkuvia.

Nyt $F(x, y) = f(u(x, y))g(v(x, y))$, eli

$$F = (f \circ u)(g \circ v).$$

Olkoon $V \subset \mathbb{R}$ avoin. Koska f on Borel-funktio, on $f^{-1}V \in \text{Bor } \mathbb{R}^n$. Edelleen

$$(f \circ u)^{-1}V = u^{-1}(\underbrace{f^{-1}V}_{\in \text{Bor } \mathbb{R}^n}) \in \text{Bor } \mathbb{R}^{2n},$$

sillä $u: \mathbb{R}^{2n} \rightarrow \mathbb{R}^n$ on jatkuva (ks. L. 1.7). Siis $f \circ u$ on Borel-funktio. Samoin nähdään, että $g \circ v$ on Borel-funktio, joten F on kahden Borel-funktion tulona Borel-funktio (erityisesti ”alkuperäinen” F on mitallinen).

Fubini 1. $\Rightarrow$

$$\begin{aligned} \int_{\mathbb{R}^n} \left(\int_{\mathbb{R}^n} |F(x, y)| dy \right) dx &= \int_{\mathbb{R}^n} \left(\int_{\mathbb{R}^n} |F(x, y)| dx \right) dy \\ &= \int_{\mathbb{R}^n} \left(|g(y)| \int_{\mathbb{R}^n} |f(x - y)| dx \right) dy \\ &= \|f\|_1 \|g\|_1 < \infty, \end{aligned}$$

sillä

$$(2.21) \quad \int_{\mathbb{R}^n} |f(x - y)| dx = \|f\|_1.$$

Siis (2.18) pätee.

⁴Lemma 2.12, 2-kohta $\Rightarrow \exists \mathcal{F}_\sigma$ -joukko $B_i \subset A_i$ s.e. $m(A_i \setminus B_i) = 0$.

Fubini 2. $\Rightarrow h \in L^1(\mathbb{R}^n)$ ja

$$\begin{aligned} \|h\|_1 &= \int_{\mathbb{R}^n} |h(x)| dx = \int_{\mathbb{R}^n} \left| \int_{\mathbb{R}^n} f(x-y)g(y) dy \right| dx \\ &\leq \int_{\mathbb{R}^n} \left(\int_{\mathbb{R}^n} |F(x,y)| dy \right) dx = \|f\|_1 \|g\|_1. \quad \square \end{aligned}$$

Huomautus 2.22. Yhtäsuuruus (2.21) pätee Lebesguen mitan siirto-invarianssin perusteella: Jos

$$f = \sum_{j=1}^k a_j \chi_{A_j}$$

on 1-kertainen ja $\varphi(x) = x - y$ siirto, niin $\varphi^{-1}(x) = x + y$,

$$\begin{aligned} f \circ \varphi &= \sum_{j=1}^k a_j \chi_{\varphi^{-1}A_j} \quad \text{ja} \quad m(\varphi^{-1}A_j) = m(A_j) \\ \Rightarrow \int f \circ \varphi &= \sum_{j=1}^k a_j m(\varphi^{-1}A_j) = \sum_{j=1}^k a_j m(A_j) = \int f. \end{aligned}$$

Ts. (2.21) pätee 1-kertaisille funktioille. Tämän jälkeen yleinen tapaus seuraa integraalin määritelmästä.

Kysymys: Miksi käytettiin Borel-joukkoja/funktioita, eikä pelkästään mitallisia joukkoja/funktioita?
Syy: $g: \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ mitallinen ja $E \in \text{Leb } \mathbb{R}^m \not\Rightarrow g^{-1}E \in \text{Leb } \mathbb{R}^n$.

2.23 Approksimointi C^∞ -funktioilla

Merkintöjä:

Olkoon $A \subset \mathbb{R}^n$, $f: A \rightarrow \mathbb{R}$. Merkitään

$$\begin{aligned} \text{spt } f &= A \cap \overline{\{x \in A: f(x) \neq 0\}} \quad (f\text{:n kantaja}), \\ f \in C(A) &= C^0(A) \iff f \text{ jatkuva.} \end{aligned}$$

Olkoon $U \subset \mathbb{R}^n$ avoin, $k \in \mathbb{N}$, $f: U \rightarrow \mathbb{R}$.

$$\begin{aligned} f \in C^k(U) &\iff f\text{:llä jatkuvat } k\text{:nnen kertaluvun osittaisderivaatat} \\ & \quad (\iff f \text{ on } k \text{ kertaa jatkuvasti differentioituva}), \\ f \in C^\infty(U) &\iff f \in C^k(U) \quad \forall k, \\ f \in C_0^k(U) &\iff f \in C^k(U) \text{ ja } \text{spt } f \subset U \text{ kompakti,} \\ f \in C_0^\infty(U) &\iff f \in C^\infty(U) \text{ ja } \text{spt } f \subset U \text{ kompakti.} \end{aligned}$$

Merkitään myös $f \in C^k$ jne.

Lause 2.24. Jos $f \in L^1(\mathbb{R}^n)$ ja $g \in C_0(\mathbb{R}^n)$, niin $f * g \in C(\mathbb{R}^n)$.

Tod. Suoritetaan muuttujan vaihto $x - y \mapsto y$. Integraali ei muutu (vrt. Huom. 2.22), joten

$$f * g(x) = \int_{\mathbb{R}^n} f(y)g(x - y)dy,$$

joka on määritelty $\forall x$, sillä

$$\int_{\mathbb{R}^n} |f(y)g(x - y)|dy \leq M \int_{\mathbb{R}^n} |f(y)|dy = M\|f\|_1 < \infty \quad \forall x.$$

Tässä $M = \max|g|$ ($\exists$ maksimi, sillä g on jatkuva ja kompaktikantajainen).

$$\left. \begin{aligned} f * g(x + h) - f * g(x) &= \int_{\mathbb{R}^n} f(y)(g(x - y + h) - g(x - y))dy \\ g \text{ tasaisesti jatkuva } \mathbb{R}^n\text{:ssä} \end{aligned} \right\} \Rightarrow \forall \varepsilon > 0 \quad \exists \delta > 0 \text{ s.e.}$$

$$|f * g(x + h) - f * g(x)| \leq \int_{\mathbb{R}^n} |f(y)| \underbrace{|g(x - y + h) - g(x - y)|}_{< \varepsilon} dy$$

$$< \varepsilon \underbrace{\|f\|_1}_{< \infty}, \text{ kun } |h| < \delta \text{ ja } x \in \mathbb{R}^n$$

$$\Rightarrow f * g \text{ jatkuva } x\text{:ssä.} \quad \square$$

Huomautus 2.25. Yo. todistus $\Rightarrow f * g$ tasaisesti jatkuva $\mathbb{R}^n$:ssä.

Lause 2.26. Jos $f \in L^1(\mathbb{R}^n)$ ja $g \in C_0^k(\mathbb{R}^n)$, niin $f * g \in C^k(\mathbb{R}^n)$.

Tod. Kun $(z, t) \in \mathbb{R}^n \times (\mathbb{R} \setminus \{0\})$, asetetaan

$$\varphi(z, t) = \frac{g(z + te_i) - g(z)}{t} - D_i g(z), \quad \text{missä } e_1, \dots, e_n \text{ on } \mathbb{R}^n\text{:n stand. kanta.}$$

Väliarvolause $\Rightarrow$

$$(2.27) \quad \varphi(z, t) = D_i g(z + \vartheta te_i) - D_i g(z), \quad \text{jollakin } 0 < \vartheta < 1.$$

$g \in C_0^k(\mathbb{R}^n) \Rightarrow D_i g$ tasaisesti jatkuva $\mathbb{R}^n$:ssä $\xrightarrow{(2.27)} \varphi(z, t) \rightarrow 0$ tasaisesti $\mathbb{R}^n$:ssä, kun $t \rightarrow 0$, eli

$$\sigma(t) = \sup_{z \in \mathbb{R}^n} |\varphi(z, t)| \xrightarrow{t \rightarrow 0} 0.$$

Olkoon $x \in \mathbb{R}^n$. Silloin

$$\begin{aligned} & \lim_{t \rightarrow 0} \left| \frac{f * g(x + te_i) - f * g(x)}{t} - f * D_i g(x) \right| \\ &= \lim_{t \rightarrow 0} \left| \int_{\mathbb{R}^n} f(y) \left(\frac{g(x + te_i - y) - g(x - y)}{t} - D_i g(x - y) \right) dy \right| \\ &\leq \lim_{t \rightarrow 0} \int_{\mathbb{R}^n} |f(y)| \underbrace{|\varphi(x - y, t)|}_{\leq \sigma(t)} dy \\ &\leq \lim_{t \rightarrow 0} \sigma(t) \|f\|_1 = 0, \end{aligned}$$

joten

$$D_i(f * g)(x) = f * D_i g(x).$$

$D_i g \in C_0(\mathbb{R}^n) \xrightarrow{2.24} D_i(f * g) \in C(\mathbb{R}^n)$. Toistamalla saadaan

$$D(f * g) = f * Dg,$$

missä D on mikä tahansa kertalukua $p \leq k$ oleva osittaisderivaatta. $\square$

Huomautus 2.28. Lauseet 2.24 ja 2.26 pätevät myös funktioille $f \in L^p(\mathbb{R}^n)$, $1 \leq p \leq \infty$. Syy: todistuksissa ei tarvitse integroida yli koko $\mathbb{R}^n$:n, vaan riittää integroiminen yli riittävän ison kompaktin joukon K , sillä g on kompaktikantajainen. Nimittäin Hölderin ey. $\Rightarrow$

$$\int_K |f| \leq m(K)^{\frac{p-1}{p}} \left(\int_K |f|^p \right)^{1/p} \leq m(K)^{\frac{p-1}{p}} \|f\|_p,$$

jos $p > 1$ (tulkintaan yllä: $\frac{p-1}{p} = 1$, jos $p = \infty$).

Tavoitteena käyttää konvoluutiota approksimoitaessa L^p -funktioita ($1 \leq p < \infty$) C_0^∞ -funktioilla. Tätä varten:

Lause 2.29. Jos $f \in L^p(\mathbb{R}^n)$, $1 \leq p < \infty$, niin

$$\lim_{h \rightarrow 0} \int_{\mathbb{R}^n} |f(x+h) - f(x)|^p dx = 0.$$

Tod. Olkoon $\varepsilon > 0$. Näytettävä: $\exists \eta > 0$ s.e.

$$|h| < \eta \Rightarrow \int_{\mathbb{R}^n} |f(x+h) - f(x)|^p dx < \varepsilon.$$

Merkitään

$$I_h(A) = \int_A |f(x+h) - f(x)|^p dx, \quad A \in \text{Leb } \mathbb{R}^n,$$

$$B_k = B(0, k) = \{x \in \mathbb{R}^n : |x| < k\}, \quad k > 1.$$

Olkoon $h \in B(0, 1)$. (Tällöin $|x| \geq k \Rightarrow |x+h| \geq k-1$.)

Nyt

$$\begin{aligned} \int_{\mathbb{R}^n \setminus B_k} |f(x+h) - f(x)|^p dx &\leq \int_{\mathbb{R}^n \setminus B_k} 2^p (|f(x+h)|^p + |f(x)|^p) dx \\ &\leq 2^p \left(\int_{\mathbb{R}^n \setminus B_{k-1}} |f|^p + \int_{\mathbb{R}^n \setminus B_k} |f|^p \right) \xrightarrow{\text{DKL}} 0, \quad \text{kun } k \rightarrow \infty. \end{aligned}$$

$\Rightarrow \exists k$ s.e.

$$(2.30) \quad I_h(\mathbb{R}^n \setminus B_k) < \varepsilon/4.$$

Samoin

$$I_h(A) \leq 2^p \left(\int_{A+h} |f|^p + \int_A |f|^p \right), \quad \text{kun } A \in \text{Leb } \mathbb{R}^n \text{ ja } A+h = \{a+h : a \in A\}.$$

Integraali absoluuttisesti jatkuva Lebesguen mitan suhteen, joten L. 2.5 $\Rightarrow \exists \delta > 0$ s.e.

$$(2.31) \quad I_h(A) < \varepsilon/4, \quad \text{kun } m(A) < \delta.$$

Lusin lause $\Rightarrow \exists$ kompakti $F \subset B_{k+1}$ s.e.

$$m(B_{k+1} \setminus F) < \delta \quad \text{ja} \quad f|_F \text{ jatkuva.}$$

F kompakti $\Rightarrow$

$$f|_F \text{ tasaisesti jatkuva.}$$

$\Rightarrow \exists \eta \in]0, 1[$ s.e.

$$(2.32) \quad |f(x+h) - f(x)|^p < \frac{\varepsilon}{4m(F)}, \quad \text{kun } |h| < \eta \text{ ja } x, x+h \in F.$$

Olkoon $h \in B(0, \eta)$ mielivaltainen. Merkitään

$$\begin{aligned} A_1 &= \{x \in F : x+h \in F\}, \\ A_2 &= \{x : x+h \in B_{k+1} \setminus F\}, \\ A_3 &= B_{k+1} \setminus F. \end{aligned}$$

(Havaitaan: $A_2 = A_3 - h$, joten $m(A_2) = m(A_3) = m(B_{k+1} \setminus F) < \delta$.)

Tällöin

$$x \in B_k \Rightarrow x+h \in B_{k+1},$$

joten

$$\begin{aligned} B_k \cap F &\subset \{x \in F : x+h \in B_{k+1}\} \subset \underbrace{\{x \in F : x+h \in F\}}_{=A_1} \cup \underbrace{\{x \in F : x+h \in B_{k+1} \setminus F\}}_{\subset A_2} \\ &\subset A_1 \cup A_2 \\ \Rightarrow B_k &= \underbrace{(B_k \setminus F)}_{\subset A_3} \cup \underbrace{(B_k \cap F)}_{\subset A_1 \cup A_2} \subset A_1 \cup A_2 \cup A_3 \end{aligned}$$

Siis $\mathbb{R}^n = A_1 \cup A_2 \cup A_3 \cup (\mathbb{R}^n \setminus B_k)$ ja

$$I_h(\mathbb{R}^n) \leq I_h(A_1) + I_h(A_2) + I_h(A_3) + I_h(\mathbb{R}^n \setminus B_k).$$

Arvioidaan oikean puolen termejä:

$$\left. \begin{aligned} (2.32) &\Rightarrow I_h(A_1) = \int_{A_1} \underbrace{|f(x+h) - f(x)|^p}_{< \frac{\varepsilon}{4m(F)}} dx \Big|_{A_1 \subset F} < \varepsilon/4 \\ (2.31) &\Rightarrow I_h(A_2) < \varepsilon/4 \\ (2.31) &\Rightarrow I_h(A_3) < \varepsilon/4 \\ (2.30) &: I_h(\mathbb{R}^n \setminus B_k) < \varepsilon/4 \end{aligned} \right\} \Rightarrow$$

$$I_h(\mathbb{R}^n) = \int_{\mathbb{R}^n} |f(x+h) - f(x)|^p dx < \varepsilon. \quad \square$$

Määritellään $\eta: \mathbb{R} \rightarrow [0, \infty[$,

$$\eta(t) = \begin{cases} e^{\frac{1}{t^2-1}}, & \text{kun } |t| < 1, \\ 0, & \text{kun } |t| \geq 1. \end{cases}$$

Olkoon $|t| < 1$. Tällöin

$$\begin{aligned} \eta^{(k)}(t) &= \frac{e^{\frac{1}{t^2-1}} \cdot P_{3k}(t)}{(t^2-1)^{2k}}; \quad P_{3k} = 3k\text{:n asteen polynomi,} \\ \Rightarrow \eta^{(k)}(t) &\rightarrow 0, \quad \text{kun } t \rightarrow 1 \text{ tai } t \rightarrow -1. \\ \Rightarrow \eta &\in C_0^\infty(\mathbb{R}). \end{aligned}$$

Halutaan funktio $\varphi_k: \mathbb{R}^n \rightarrow [0, \infty[$, $k \in \mathbb{N}$, s.e.

- (a) $\varphi_k \in C_0^\infty(\mathbb{R}^n)$,
- (b) $\text{spt } \varphi_k \subset \bar{B}_{1/k} = \bar{B}(0, 1/k)$,
- (c) $\int_{\mathbb{R}^n} \varphi_k = 1$.

Voidaan valita

$$(2.33) \quad \varphi_k(x) = a_k \eta(k|x|),$$

missä vakio a_k valitaan s.e. (c) toteutuu.

Todetaan seuraavaksi: Jos $f \in L^p(\mathbb{R}^n)$ ja $g \in C_0(\mathbb{R}^n)$ (ts. g jatkuva ja $\text{spt } g$ kompakti), niin

$$\begin{aligned} y \mapsto f(x-y)g(y) \quad \text{on integroitava } \forall x, \text{ sillä} \\ \int_{\mathbb{R}^n} |f(x-y)| \underbrace{|g(y)|}_{\leq M < \infty} dy \leq M \int_{\text{spt } g} |f(x-y)| dy = M \int_A |f(y)| dy < \infty, \end{aligned}$$

missä $A = x - \text{spt } g = \{x - z : z \in \text{spt } g\}$, ja pätee:

$$f \in L^p(A), \quad m(A) < \infty \Rightarrow f \in L^1(A).$$

Siis konvoluutio $f * g(x)$ on määritelty $\forall x \in \mathbb{R}^n$.

Sovelletaan tätä tapaukseen:

$$\begin{aligned} g_k: \mathbb{R}^n &\rightarrow [0, \infty[\text{ jatkuva,} \\ \text{spt } g_k &\subset \bar{B}_{1/k}, \\ \int_{\mathbb{R}^n} g_k &= 1. \end{aligned}$$

Lause 2.34. *Olkoot $f \in L^p(\mathbb{R}^n)$, $1 \leq p < \infty$, ja g_k kuten edellä. Tällöin*

$$\lim_{k \rightarrow \infty} \|f - f * g_k\|_p = 0.$$

Tod.

$$\begin{aligned} f(x) - f * g_k(x) &= f(x) \int_{\mathbb{R}^n} g_k(y) dy - \int_{\mathbb{R}^n} f(x-y) g_k(y) dy \\ &= \int_{\mathbb{R}^n} (f(x) - f(x-y)) g_k(y) dy \\ \Rightarrow |f(x) - f * g_k(x)| &\leq \int_{\mathbb{R}^n} |f(x) - f(x-y)| g_k(y) dy. \end{aligned}$$

Jos $p > 1$,

$$\begin{aligned} |f(x) - f * g_k(x)|^p &\leq \left(\int_{\mathbb{R}^n} |f(x) - f(x-y)| g_k(y) dy \right)^p \\ &= \left(\int_{\mathbb{R}^n} |f(x) - f(x-y)| \underbrace{g_k(y)^{1/p} g_k(y)^{1/q}}_{=g_k(y)} dy \right)^p \quad (\text{missä } q = \frac{p}{p-1}) \\ &\stackrel{\text{Hölder}}{\leq} \int_{\mathbb{R}^n} |f(x) - f(x-y)|^p g_k(y) dy \underbrace{\left(\int_{\mathbb{R}^n} (g_k(y)^{1/q})^q dy \right)^{p/q}}_{=1} \\ &= \int_{\mathbb{R}^n} |f(x) - f(x-y)|^p g_k(y) dy. \end{aligned}$$

Siis $\forall p \geq 1$:

$$\begin{aligned} \|f - f * g_k\|_p^p &= \int_{\mathbb{R}^n} |f(x) - f * g_k(x)|^p dx \\ &\leq \int_{\mathbb{R}^n} \left(\int_{\mathbb{R}^n} |f(x) - f(x-y)|^p g_k(y) dy \right) dx \\ &\stackrel{\text{Fubini 1.}}{=} \int_{\mathbb{R}^n} g_k(y) \left(\int_{\mathbb{R}^n} |f(x) - f(x-y)|^p dx \right) dy. \end{aligned}$$

$\text{spt } g_k \subset \bar{B}_{1/k} \Rightarrow$ voidaan olettaa $|y| \leq 1/k$ sisimmässä integroinnissa.

$$\left. \begin{array}{l} \text{L. 2.29} \Rightarrow \int_{\mathbb{R}^n} |f(x) - f(x-y)|^p dx \rightarrow 0, \\ \text{kun } k \rightarrow \infty \text{ ja } |y| \leq 1/k \\ \int_{\mathbb{R}^n} g_k = 1 \end{array} \right\} \Rightarrow \text{väite. } \square$$

Selvästi avaruudet $C_0(\mathbb{R}^n)$ ja $C_0^k(\mathbb{R}^n)$, $k = 1, 2, \dots, \infty$, ovat $L^p(\mathbb{R}^n)$:n vektorialiavaruuksia, ja jos ne varustetaan normilla $\|\cdot\|_p$, ne ovat myös normiavaruuksina $L^p(\mathbb{R}^n)$:n aliavaruuksia.

Määritelmä 2.35. Jos W on normiavaruuden $(V, \|\cdot\|)$ aliavaruus, sanomme, että W on *tiheä* V :ssä, jos $\forall v \in V \exists$ jono $w_1, w_2, \dots \in W$ s.e. $\|w_i - v\| \rightarrow 0$, kun $i \rightarrow \infty$. (Eli $\bar{W} = V$.)

Lause 2.36. $C_0^\infty(\mathbb{R}^n)$ on $L^p(\mathbb{R}^n)$:n tiheä aliavaruus, kun $1 \leq p < \infty$.

Tod. Olkoon $f \in L^p(\mathbb{R}^n)$. On osoitettava: $\exists \psi_1, \psi_2, \dots \in C_0^\infty(\mathbb{R}^n)$ s.e.

$$\|f - \psi_k\|_p \rightarrow 0, \text{ kun } k \rightarrow \infty.$$

(a): Oletetaan, että $\text{spt } f$ on kompakti. Silloin $f \in L^1$. Valitaan funktiot φ_k kuten (2.33):ssä. L. 2.26 $\Rightarrow$

$$f * \varphi_k \in C^\infty(\mathbb{R}^n).$$

Jos $d(x, \text{spt } f) > 1/k$ ja $y \in \text{spt } \varphi_k (\subset \bar{B}(0, 1/k))$, niin $x - y \notin \text{spt } f \Rightarrow$

$$f * \varphi_k(x) = \int_{\mathbb{R}^n} f(x-y)\varphi_k(y)dy = 0 \Rightarrow \text{spt}(f * \varphi_k) \text{ kompakti.}$$

$$\text{L. 2.34} \Rightarrow \|f - f * \varphi_k\|_p \xrightarrow{k \rightarrow \infty} 0,$$

joten valitaan $\psi_k = f * \varphi_k$. (Huom.: Yllä $\text{spt}(f * \varphi_k)$ on kompakti, koska se on sekä suljettu että rajoitettu.)

(b): Yleinen tapaus: $\text{spt } f$ ei ole välttämättä kompakti. Olkoon $\varepsilon > 0$. Merkitään

$$f_j = f\chi_{B_j}, \quad B_j = B(0, j).$$

Tällöin $f_j \in L^p(\mathbb{R}^n)$, $\text{spt } f_j$ kompakti. Lisäksi on olemassa j_0 s.e.

$$\|f - f_j\|_p < \varepsilon/2 \quad \forall j \geq j_0.$$

(a)-kohta $\Rightarrow \exists \psi_1^j, \psi_2^j, \dots \in C_0^\infty(\mathbb{R}^n)$ s.e.

$$\|f_j - \psi_k^j\|_p < \varepsilon/2, \quad \text{kun } k \geq k_j.$$

Tällöin

$$\|f - \psi_{k_j}^j\|_p < \varepsilon \quad \forall j \geq j_0. \quad \square$$

3 Derivointi

Tässä luvussa tutkimme mm. integraalien määräämien funktioiden derivoitumista sekä kysymystä, milloin funktio $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ saadaan takaisin integroimalla sen derivaattaa f' ?

Esimerkki 3.1. 1. (Diff I:) Olkoon $g: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ jatkuva ja

$$G(x) = \int_a^x g(t)dt, \quad x \in [a, b].$$

Silloin G on derivoituva ja $G'(x) = g(x)$, $x \in [a, b]$.

2. Pätee 1-kohtaa yleisempi tulos (*Lebesguen lause*): Olkoon $g: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ integroitava. Silloin funktio $G: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$,

$$G(x) = \int_a^x g(t)dt,$$

on derivoituva m.k. ja

$$G'(x) = g(x) \quad \text{m.k. } x \in [a, b].$$

3. 1-kohta toisin päin (lähtien funktiosta):

$$f \in C^1([a, b]) \Rightarrow \int_a^x f'(t)dt = f(x) - f(a).$$

4. Olkoon $f: [0, 1] \rightarrow [0, 1]$ Cantorin 1/3-funktio. Silloin f on jatkuva kasvava surjektio ja $f'(t) = 0$ m.k. $t \in [0, 1]$ (f' mitallinen), mutta

$$\int_0^1 f'(t) dt = \int_0^1 0 dt = 0 \neq 1 = f(1) - f(0).$$

Tutkimme näitä kysymyksiä käyttäen työkaluina ”peitelauseita”. Niissä annettu $\mathbb{R}^n$:n joukko pyritään ”melkein” peittämään esim. suljetuilla erillisillä kuulilla. Erillisuus vaaditaan, jotta voidaan käyttää mitan täysadditiivisuutta.

3.2 Peitelauseita

Merkitään $kB = B(x, kr)$, jos $B = B(x, r)$ ja $k > 0$ (tai vastaavasti $kB = \bar{B}(x, kr)$, jos $B = \bar{B}(x, r)$). Huom: tämä merkintä poikkeaa aiemmasta (esim. [Ho, L. 1.9]).

Muistutus: Oletamme aina, että suljetussa kuulassa $\bar{B}(x, r)$ säde r on *positiivinen* ($r > 0$).
 $(\{y \in \mathbb{R}^n: |x - y| < 0\} = \emptyset, \{y \in \mathbb{R}^n: |x - y| \leq 0\} = \{x\})$

Lause 3.3 (Peruspeitelause). *Olkoon $\mathcal{F}$ mielivaltainen perhe $\mathbb{R}^n$:n kuulia s.e.*

$$D = \sup\{d(B): B \in \mathcal{F}\} < \infty,$$

missä $d(B) = B$:n halkaisija. Tällöin on olemassa numeroituva (mahdollisesti äärellinen) perhe $\mathcal{G} \subset \mathcal{F}$ s.e.

$$B_i \cap B_j = \emptyset \quad \forall B_i, B_j \in \mathcal{G}, \quad B_i \neq B_j, \quad \text{ts. } \mathcal{G}\text{:n kuulat erillisiä; ja}$$

$$\bigcup_{B \in \mathcal{F}} B \subset \bigcup_{B \in \mathcal{G}} 5B.$$

Tod.

1. Merkitään

$$\mathcal{F}_j = \{B \in \mathcal{F}: D/2^j < d(B) \leq D/2^{j-1}\}, \quad j \in \mathbb{N},$$

jolloin $\mathcal{F} = \bigcup_{j=1}^{\infty} \mathcal{F}_j$.

Määritellään perheet $\mathcal{G}_j \subset \mathcal{F}_j$ induktiivisesti:

- (a) Olkoon $\mathcal{G}_1$ mikä tahansa *maksimaalinen* perhe $\mathcal{F}_1$:n erillisiä kuulia, ts.

$$B \in \mathcal{F}_1 \Rightarrow \exists B' \in \mathcal{G}_1 \text{ s.e. } B \cap B' \neq \emptyset.$$

(Eli: Jos $\mathcal{G}_1$:een lisätään mikä tahansa $\mathcal{F}_1$:n kuula, niin erillisyyksivaatimus rikkoontuu.)

- (b) Oletetaan, että $\mathcal{G}_1, \dots, \mathcal{G}_{k-1}$ on valittu. Olkoon $\mathcal{G}_k$ mikä tahansa *maksimaalinen* kokoelma $\mathcal{F}_k$:n erillisiä kuulia B s.e.

$$B \cap B' = \emptyset \quad \forall B' \in \bigcup_{j=1}^{k-1} \mathcal{G}_j.$$

Merkitään

$$\mathcal{G} = \bigcup_{j=1}^{\infty} \mathcal{G}_j,$$

jolloin $\mathcal{G} (\subset \mathcal{F})$ on perhe erillisiä kuulia.

2. Väite: $\mathcal{G}$ on numeroituva.

Tod. Riittää osoittaa: $\mathcal{G}_j$ numeroituva $\forall j$. Kirjoitetaan

$$\mathcal{G}_j = \bigcup_{i=1}^{\infty} \mathcal{G}_{j,i}, \quad \text{missä } \mathcal{G}_{j,i} = \{B \in \mathcal{G}_j : B \subset \bar{B}(0, i)\},$$

ja osoitetaan, että $\mathcal{G}_{j,i}$ on äärellinen (mahd. = $\emptyset$), jolloin $\mathcal{G}_j$:t ja siten $\mathcal{G}$ ovat numeroituvia.

$$B \in \mathcal{G}_{j,i} \Rightarrow \left. \begin{array}{l} d(B) > D/2^j \text{ ja } B \subset \bar{B}(0, i) \\ \bar{B}(0, i) \text{ kompakti} \end{array} \right\} \stackrel{(*)}{\Rightarrow} \mathcal{G}_{j,i} \text{ äärellinen.}$$

[$(*)$]:n perustelu: **VO:** $\mathcal{G}_{j,i}$:ssä äärettömän monta erillistä kuulaa $\Rightarrow \exists$ jono $x_k \in \bar{B}(0, i)$, $k \in \mathbb{N}$, s.e.

$$(3.4) \quad |x_k - x_l| \geq D/2^j \quad \forall k \neq l.$$

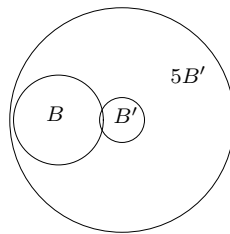
(Esim. $\forall x_k$ on jonkun $\mathcal{G}_{j,i}$:n kuulan keskipiste.) $\bar{B}(0, i)$ kompakti $\Rightarrow \exists (x_k)$:n osajono, joka suppenee, mutta tämä on RR (3.4):n kanssa.]

3. Väite: $\forall B \in \mathcal{F}$ kohti $\exists B' \in \mathcal{G}$ s.e. $B \cap B' \neq \emptyset$ ja $B \subset 5B'$. Erityisesti:

$$\bigcup_{B \in \mathcal{F}} B \subset \bigcup_{B \in \mathcal{G}} 5B.$$

Tod. Jos $B \in \mathcal{F}$, niin $B \in \mathcal{F}_k$ jollakin $k \in \mathbb{N}$. $\mathcal{G}_k$ maksimaalinen $\Rightarrow \exists B' \in \bigcup_{j=1}^k \mathcal{G}_j$ s.e. $B \cap B' \neq \emptyset$. Toisaalta

$$\left. \begin{array}{l} d(B') > D/2^k \text{ ja } d(B) \leq D/2^{k-1} \\ B \cap B' \neq \emptyset \end{array} \right\} \Rightarrow B \subset 5B'. \quad \square$$

Huomautus 3.5. 1. Todistuksen 2. kohta saadaan myös suoraan perheen $\mathcal{G}$ kuulien erillisyydestä käyttämällä hyväksi $\mathbb{R}^n$:n separoituvuutta ($\mathbb{Q}^n$ on numeroituva tiheä $\mathbb{R}^n$:n osajoukko).

2. Peruspeitelause (yo. muodossaan) pätee myös metrisille avaruuksille (X, d) tiettyjen lisäoletusten vallitessa. Lue todistus läpi uudelleen ja mieti, mitä vaatimuksia (X, d) :n on toteutettava, että todistus menisi läpi.

Määritelmä 3.6. Olkoon $\mathcal{V}$ perhe $\mathbb{R}^n$:n kuulia. Sanomme, että $\mathcal{V}$ on joukon $E \subset \mathbb{R}^n$ Vitalin peite, jos

$$\forall x \in E \text{ ja } \forall \varepsilon > 0 \text{ kohti } \exists B \in \mathcal{V} \text{ s.e. } x \in B \text{ ja } d(B) < \varepsilon.$$

Perhe $\mathcal{V}$ on suljettu Vitalin peite (vastaavasti avoin), jos jokainen $B \in \mathcal{V}$ on suljettu (vastaavasti avoin) kuula.

Huomautus 3.7. Jos $\mathcal{V}$ on joukon E Vitalin peite ja $R > 0$, niin

$$\{B \in \mathcal{V} : d(B) < R\}$$

on myös E :n Vitalin peite.

Lauseen 3.3 todistuksesta saadaan:

Seuraus 3.8. Olkoon $\mathcal{V}$ joukon $E \subset \mathbb{R}^n$ suljettu Vitalin peite s.e. $d(B) < R \forall B \in \mathcal{V}$. Silloin on olemassa numeroituva perhe $\mathcal{G} \subset \mathcal{V}$ erillisiä kuulia siten, että jokaisella äärellisellä $\mathcal{G}^* \subset \mathcal{G}$ pätee:

$$E \setminus \bigcup_{B \in \mathcal{G}^*} B \subset \bigcup_{B \in \mathcal{G} \setminus \mathcal{G}^*} 5B.$$

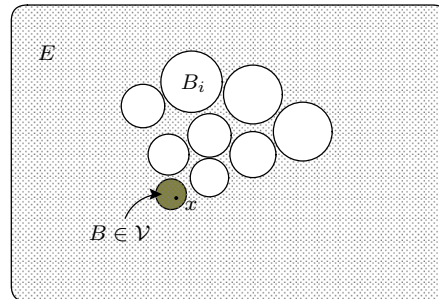
Tod. Olkoon $\mathcal{G} \subset \mathcal{V}$ kuten Lauseen 3.3 todistuksessa (huom. tällöin $\mathcal{G}$:ssä on äärettömän monta kuulaa). ja olkoon $\mathcal{G}^* = \{B_1, B_2, \dots, B_m\} \subset \mathcal{G}$ mielivaltainen. Jos

$$E \subset \bigcup_{i=1}^m B_i, \quad \text{asia on selvä.}$$

Muussa tapauksessa olkoon $x \in E \setminus \bigcup_{i=1}^m B_i$. Tällöin $\bigcup_{i=1}^m B_i$ on kompakti (äärellisen monen suljetun kuulan yhdiste), joten

$$d(x, \bigcup_{i=1}^m B_i) = \inf\{|x - y| : y \in \bigcup_{i=1}^m B_i\} = \min\{|x - y| : y \in \bigcup_{i=1}^m B_i\} > 0.$$

Koska $\mathcal{V}$ on E :n Vitalin peite, niin $\exists B \in \mathcal{V}$ s.e. $x \in B$ ja $B \cap (\bigcup_{i=1}^m B_i) = \emptyset$ ($d(B)$ tarpeeksi pieni).

Lauseen 3.3 todistuksen 3-osasta seuraa, että $\exists B' \in \mathcal{G}$ s.e. $B \cap B' \neq \emptyset$ ja $B \subset 5B'$. Erityisesti $x \in 5B'$. Nyt $B' \notin \mathcal{G}^*$, sillä $B \cap (\bigcup_{i=1}^m B_i) = \emptyset$. Siis $B' \in \mathcal{G} \setminus \mathcal{G}^*$, joten

$$E \setminus \bigcup_{B \in \mathcal{G}^*} B \subset \bigcup_{B \in \mathcal{G} \setminus \mathcal{G}^*} 5B. \quad \square$$

Lause 3.9 (Vitalin peitelause). *Olkoon $E \subset \mathbb{R}^n$ (ei välttämättä mitallinen) ja $\mathcal{V}$ E :n suljettu Vitalin peite. Silloin on olemassa numeroituva osaperhe $\mathcal{G} \subset \mathcal{V}$ erillisiä kuulia s.e.*

$$m(E \setminus \bigcup_{B \in \mathcal{G}} B) = 0.$$

Tod. 1. Oletetaan ensin, että E on rajoitettu. Nyt voidaan olettaa, että $\exists$ rajoitettu, avoin $H \subset \mathbb{R}^n$ s.e. $B \subset H \forall B \in \mathcal{V}$. Olkoon $\mathcal{G}$ kuten Lauseen 3.3 todistuksessa (ja Seuraus 3.8). Olkoon $\varepsilon > 0$. Osoitamme:

$$m^*(E \setminus \bigcup_{B \in \mathcal{G}} B) < \varepsilon,$$

josta väite seuraa (sillä $\varepsilon > 0$ mielivaltainen). $\mathcal{G}$:n kuulat erillisiä ja $\subset H \Rightarrow$

$$\sum_{B \in \mathcal{G}} m(B) = m\left(\bigcup_{B \in \mathcal{G}} B\right) \leq m(H) < \infty.$$

$\Rightarrow \exists$ äärellinen $\mathcal{G}^* \subset \mathcal{G}$ s.e.

$$\sum_{B \in \mathcal{G}^*} m(B) < \varepsilon/5^n.$$

Seuraus 3.8 $\Rightarrow$

$$\begin{aligned} m^*\left(E \setminus \underbrace{\bigcup_{B \in \mathcal{G}} B}_{\subset E \setminus \bigcup_{B \in \mathcal{G}^*} B}\right) &\leq m^*\left(E \setminus \underbrace{\bigcup_{B \in \mathcal{G}^*} B}_{\subset \bigcup_{B \in \mathcal{G} \setminus \mathcal{G}^*} 5B}\right) \leq m\left(\bigcup_{B \in \mathcal{G} \setminus \mathcal{G}^*} 5B\right) \\ &\leq \sum_{B \in \mathcal{G} \setminus \mathcal{G}^*} m(5B) = 5^n \sum_{B \in \mathcal{G} \setminus \mathcal{G}^*} m(B) < \varepsilon. \end{aligned}$$

$\varepsilon > 0$ mielivaltainen $\Rightarrow$

$$m\left(E \setminus \bigcup_{B \in \mathcal{G}} B\right) = 0.$$

2. Yleinen tapaus: E ei rajoitettu. Merkitään

$$A_1 = B(0, 1) \text{ ja } A_i = B(0, i) \setminus \bar{B}(0, i-1), \quad i \geq 2.$$

Silloin A_i :t ovat avoimia ja erillisiä, ja

$$(3.10) \quad m\left(\mathbb{R}^n \setminus \bigcup_{i=1}^{\infty} A_i\right) = m\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} S(0, i)\right) = 0, \quad S(0, i) = \{x \in \mathbb{R}^n : |x| = i\}.$$
⁵

Idea: Sovelletaan 1.-osaa joukkoihin $E \cap A_i$, jolloin saadaan osaperheet $\mathcal{G}_i \subset \mathcal{V}$. Pidettävä huolta, etteivät $\mathcal{G}_i$:n ja $\mathcal{G}_j$:n kuulat leikkaa toisiaan. Tämä hoidetaan seuraavasti:

A_i avoin, $x \in A_i \Rightarrow \exists r_x > 0$ s.e. $B(x, r) \subset A_i \forall r \leq r_x \Rightarrow \mathcal{V}_i = \{B \in \mathcal{V} : B \subset A_i\}$ on $E \cap A_i$:n Vitalin peite.

A_i :t erillisiä $\Rightarrow$

$$(3.11) \quad \text{jos } B \in \mathcal{V}_i \text{ ja } B' \in \mathcal{V}_j, i \neq j, \text{ niin } B \cap B' = \emptyset.$$

1.-osa $\Rightarrow \exists$ numeroituva perhe $\mathcal{G}_i \subset \mathcal{V}_i$ erillisiä kuulia s.e.

$$(3.12) \quad m\left((E \cap A_i) \setminus \bigcup_{B \in \mathcal{G}_i} B\right) = 0.$$

⁵Keksi yksinkert. perustelu, miksi $m_n(S(0, i)) = 0$.

Tällöin $\mathcal{G} = \bigcup_{i=1}^{\infty} \mathcal{G}_i$ toteuttaa ehdot. Selvästi $\mathcal{G}$ numeroituva ja $\mathcal{G}$:n kuulat erillisiä (ks. (3.11)). Lisäksi

$$E \setminus \bigcup_{B \in \mathcal{G}} B = \underbrace{\left((E \setminus \bigcup_{B \in \mathcal{G}} B) \setminus \bigcup_{i=1}^{\infty} A_i \right)}_{0\text{-mittainen (ks. (3.10))}} \cup \underbrace{\left((E \setminus \bigcup_{B \in \mathcal{G}} B) \cap \left(\bigcup_{i=1}^{\infty} A_i \right) \right)}_{= \bigcup_{i=1}^{\infty} ((E \cap A_i) \setminus \bigcup_{B \in \mathcal{G}_i} B)}$$

$$\Rightarrow m(E \setminus \bigcup_{B \in \mathcal{G}} B) \leq \sum_{i=1}^{\infty} m((E \cap A_i) \setminus \bigcup_{B \in \mathcal{G}_i} B) \stackrel{(3.12)}{=} 0. \quad \square$$

Huomautus 3.13. Myös Vitalin peitelause pätee tietyille ”metrisille mitta-avaruuksille” (X, d, Γ, μ) . Käy läpi yo. todistusta ja mieti mitä ominaisuuksia (X, d) :ltä ja mitalta μ kussakin vaiheessa vaaditaan.

3.14 Maksimaalifunktio

Aloitetaan seuraavalla hyödyllisellä tuloksella:

Olkoon (X, Γ, μ) mitta-avaruus ja $g: X \rightarrow [0, +\infty]$ mitallinen. Funktiota $[0, +\infty) \rightarrow [0, +\infty]$,

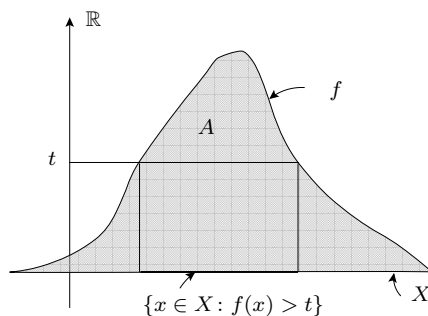
$$t \mapsto \mu(\{x: g(x) > t\}),$$

sanotaan g :n *distribuutiofunktioksi*. Se on vähenevä ja siten mitallinen (HT).

Lemma 3.15. *Olkoon $f: X \rightarrow [0, +\infty]$ mitallinen ja $0 < p < \infty$. Silloin*

$$(3.16) \quad \int_X f^p d\mu = p \int_0^{\infty} t^{p-1} \mu(\{x: f(x) > t\}) dt.$$

Tod. (HT) Ohjeet: (i) Oletetaan ensin, että f on 1-kertainen ja osoitetaan (suoralla laskulla), että (3.16) pätee. (ii) Yleisessä tapauksessa valitaan jono 1-kertaisia funktioita $f_k \nearrow f$ ja käytetään monotonisen konvergenssin lausetta. $\square$

Yo. kuvassa $\int_X f d\mu = \int_0^{\infty} \mu(\{x \in X: f(x) > t\}) dt$ voidaan tulkita varjostetun joukon A ”tulomittaksi” $(\mu \times m_1)(A)$.

Merkitään $f \in L_{\text{loc}}^1(\mathbb{R}^n)$, jos $f: \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ on mitallinen ja

$$\int_K |f| < \infty \quad \forall \text{ kompaktilla } K \subset \mathbb{R}^n.$$

Sanomme: f lokaalisti integroituva (tai lokaalisti L^1 :ssä).

Huomautus 3.17. 1. $f \in C(\mathbb{R}^n) \Rightarrow f \in L^1_{\text{loc}}(\mathbb{R}^n)$.

2. $f \in L^1(\mathbb{R}^n) \Rightarrow f \in L^1_{\text{loc}}(\mathbb{R}^n)$. Käänteinen ” $\Leftarrow$ ” ei päde: esim. $f(x) \equiv 1$.

Tavoitteena todistaa:

$$f \in L^1_{\text{loc}}(\mathbb{R}^n) \Rightarrow \lim_{r \rightarrow 0^+} \frac{1}{m(B(x,r))} \int_{B(x,r)} f(y) dy = f(x) \text{ m.k. } x \in \mathbb{R}^n.$$

Kun $A \in \text{Leb } \mathbb{R}^n$ ja $m(A) > 0$, merk.

$$\int_A f(y) dy = \frac{1}{m(A)} \int_A f(y) dy,$$

f :n ”integraalikeskiarvo” yli A :n.

Määritelmä 3.18. Kun $f \in L^1_{\text{loc}}(\mathbb{R}^n)$ ja $x \in \mathbb{R}^n$, asetetaan

$$Mf(x) = \sup_{B \ni x} \int_B |f(y)| dy,$$

missä B on (mikä tahansa) avoin kuula, joka sisältää x :n. Funktio $Mf: \mathbb{R}^n \rightarrow [0, \infty]$ on f :n (Hardy-Littlewood) *maksimaalifunktio*.

Huom. Kirjallisuudessa esiintyy eri tyyppisiä maksimaalifunktioita. Usein esim. otetaan supremum yli x -keskisten kuulien $B(x,r)$ (ks. esim. Tyllin luentomuistiinpanot). Tällöin saadaan funktion $f \in L^1_{\text{loc}}(\mathbb{R}^n)$ ”keskitetty” maksimaalifunktio, jota merkitsemme $\tilde{M}f$:lla,

$$\tilde{M}f(x) = \sup_{r > 0} \int_{B(x,r)} |f(y)| dy.$$

Pätee: $\tilde{M}f(x) \leq Mf(x) \leq 2^n \tilde{M}f(x) \forall x \in \mathbb{R}^n$ (HT 5/2). Tästä syystä on usein samantekevää kumpaa maksimaalifunktiota käytetään.

Lemma 3.19. *Maksimaalifunktio $Mf: \mathbb{R}^n \rightarrow [0, \infty]$ on mitallinen.*

Tod. Merkitään $E_t = \{x: Mf(x) > t\}$. Osoitetaan vahvempi tulos, että E_t on avoin⁶ $\forall t \in \mathbb{R}$ (ja siten erityisesti mitallinen). Olkoon $x \in E_t$. Silloin $\exists$ avoin kuula $B \ni x$ s.e.

$$\int_B |f(y)| dy > t.$$

Tällöin $\forall y \in B$ pätee:

$$Mf(y) \geq \sup_B \int_B |f(y)| dy > t \Rightarrow y \in E_t.$$

Siis $B \subset E_t$ ja siten E_t on avoin. □

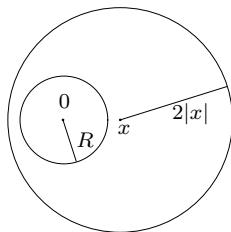
⁶Topologisen avaruuden X funktio $u: X \rightarrow \mathbb{R}$ on *alhaalta puolijatkuva*, jos $\{x \in X: u(x) > t\}$ on avoin $\forall t \in \mathbb{R}$. Vast. tavalla määr. ylhäältä puolijatkuvuus. Siten u on jatkuva $\iff u$ on sekä alhaalta että ylhäältä puolijatkuva. Siis: Lemman 3.19 todistus $\Rightarrow Mf$ alh. puolijatkuva.

Huomautus 3.20. 1. Mitä voidaan sanoa Mf :n integroituvuudesta?

Vastaus: Mf on ”hyvin harvoin” integroituva. Tarkemmin: $Mf \in L^1(\mathbb{R}^n) \Rightarrow f = 0$ m.k.

Syy: Ensinnä muistutus: $m(B(x,r)) = c_n r^n$, missä c_n on n :stä riippuva vakio. Tehdään vastaoletus: $f = 0$ m.k. *ei* päde. Silloin $\int_{\mathbb{R}^n} |f| > 0$, joten $\exists R > 0$ s.e.

$$\underbrace{\int_{B(0,R)} |f(y)| dy}_{\text{merk. } I} > 0.$$

Jos $x \in \mathbb{R}^n \setminus B(0,R)$, niin $B(0,R) \subset B(x,2|x|)$ (ks. kuva) ja

$$Mf(x) \geq \frac{1}{m(B(x,2|x|))} \int_{B(x,2|x|)} |f(y)| dy \geq \frac{1}{c_n (2|x|)^n} \underbrace{\int_{B(0,R)} |f(y)| dy}_{=I > 0}.$$

$$\Rightarrow \int_{\mathbb{R}^n} Mf(x) dx \geq \int_{\mathbb{R}^n \setminus B(0,R)} Mf(x) dx \geq I \int_{\mathbb{R}^n \setminus B(0,R)} c_n^{-1} (2|x|)^{-n} dx = \infty,$$

sillä

$$\begin{aligned} \int_{\mathbb{R}^n \setminus B(0,R)} c_n^{-1} (2|x|)^{-n} dx &= \sum_{i=0}^{\infty} \int_{B(0,2^{i+1}R) \setminus B(0,2^iR)} \underbrace{c_n^{-1} (2|x|)^{-n}}_{\geq c_n^{-1} (2^{i+2}R)^{-n}} dx \\ &\geq \sum_{i=0}^{\infty} \underbrace{m(B(0,2^{i+1}R) \setminus B(0,2^iR))}_{=c_n((2^{i+1}R)^n - (2^iR)^n)} c_n^{-1} (2^{i+2}R)^{-n} \\ &= \sum_{i=0}^{\infty} \underbrace{\frac{2^n - 1}{4^n}}_{=c > 0} = \sum_{i=0}^{\infty} c = \infty. \end{aligned}$$

2. *Chebyshevin epäyhtälö* (HT 4/1): $f \in L^1(\mathbb{R}^n) \Rightarrow$ arvio

$$(3.21) \quad m(\{x \in \mathbb{R}^n : |f(x)| > t\}) \leq \frac{c}{t} \quad \forall t > 0$$

pätee vakiolla $c = \|f\|_1$. Käänteinen *ei* päde: Mitallinen funktio f , jolle (3.21) on voimassa $\forall t > 0$ jollakin vakiolla c , ei ole välttämättä integroituva. (HT 5/1)

3. Sanomme, että mitallinen funktio $f: \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ kuuluu *heikkoon L^1 -avaruuteen*, $\text{weak-}L^1(\mathbb{R}^n)$, jos on olemassa vakio $c = c_f < \infty$ siten, että (3.21) pätee $\forall t > 0$. Siis: $L^1(\mathbb{R}^n) \subset \text{weak-}L^1(\mathbb{R}^n)$, mutta $\text{weak-}L^1(\mathbb{R}^n) \not\subset L^1(\mathbb{R}^n)$.

Osoittautuu, että integroituvan funktion $f \in L^1(\mathbb{R}^n)$ maksimaalifunktio Mf toteuttaa epäyhtälön (3.21). Tämä on Mf :n tärkeimpiä ominaisuuksia. Todistus nojaa Peruspeitelauseeseen 3.3.

Lause 3.22 (Hardy-Littlewood). Jos $f \in L^1(\mathbb{R}^n)$, niin

$$(3.23) \quad m(\{x \in \mathbb{R}^n : Mf(x) > t\}) \leq \frac{5^n \|f\|_1}{t} \quad \forall t > 0.$$

Tod. Kiinnitetään $t > 0$ ja merkitään $M_t = \{x \in \mathbb{R}^n : Mf(x) > t\}$. Tällöin $\forall x \in M_t \exists$ avoin kuula $B_x \ni x$ (ei välttämättä x -keskinen) s.e.

$$\int_{B_x} |f(y)| dy > t.$$

Toisin sanoen,

$$(3.24) \quad m(B_x) \leq \frac{1}{t} \int_{B_x} |f(y)| dy \quad (\leq \frac{\|f\|_1}{t}).$$

Olkoon $\mathcal{F} = \{B_x : x \in M_t\}$, jolloin (triviaalisti)

$$M_t \subset \bigcup_{B \in \mathcal{F}} B.$$

Koska $m(B_x) = c_n (d(B_x)/2)^n$, niin

$$(3.24) \Rightarrow \sup\{d(B_x) : B_x \in \mathcal{F}\} \leq 2 \left(\frac{\|f\|_1}{c_n t} \right)^{1/n} < \infty.$$

Voimme siis käyttää Peruspeitelauseetta 3.3 $\Rightarrow \exists$ numeroituva osaperhe $\mathcal{G} = \{B_1, B_2, \dots\} \subset \mathcal{F}$ erillisiä avoimia kuulia s.e.

$$M_t \subset \bigcup_{B \in \mathcal{F}} B \subset \bigcup_{B_i \in \mathcal{G}} 5B_i.$$

Siten

$$m(M_t) \leq m(\cup_i 5B_i) \stackrel{\text{numer. yhd.}}{\leq} \sum_i m(5B_i) = 5^n \sum_i m(B_i)$$

$$\stackrel{(3.24)}{\leq} 5^n \sum_i \frac{1}{t} \int_{B_i} |f(y)| dy \stackrel{B_i: \text{t erill.}}{=} \frac{5^n}{t} \int_{\cup_i B_i} |f(y)| dy$$

$$\leq \frac{5^n}{t} \int_{\mathbb{R}^n} |f(y)| dy. \quad \square$$

Huomautus 3.20:n mukaan $Mf \in L^1(\mathbb{R}^n) \Rightarrow f = 0$ m.k. Tilanne on täysin toinen, jos $p > 1$.

Lause 3.25. Olkoon $1 < p < \infty$ ja $f \in L^p(\mathbb{R}^n)$. Silloin $Mf \in L^p(\mathbb{R}^n)$ ja on olemassa vakio $c = c(p, n)$ s.e.

$$\|Mf\|_p \leq c \|f\|_p.$$

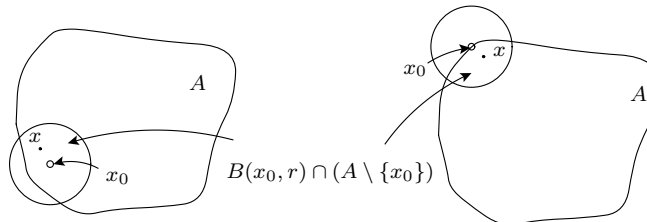
Tod. Todistuksessa käytetään mm. Lemma 3.15:ta, Hardy-Littlewood lausetta ja Fubinia. (HT 5/5) $\square$

3.26 Lebesguen differentioituvuuslause

Olkoon $A \subset \mathbb{R}^n$, $h: A \rightarrow \mathbb{R}$ ja x_0 A :n kasautumispiste (ts. $B(x_0, r) \cap (A \setminus \{x_0\}) \neq \emptyset \forall r > 0$). Määritellään

$$\limsup_{x \rightarrow x_0} h(x) = \lim_{r \rightarrow 0^+} \sup\{h(x) : x \in B(x_0, r) \cap (A \setminus \{x_0\})\}.$$

Havainto: $0 < r_1 < r_2 \Rightarrow$

$$\sup\{h(x) : x \in B(x_0, r_1) \cap (A \setminus \{x_0\})\} \leq \sup\{h(x) : x \in B(x_0, r_2) \cap (A \setminus \{x_0\})\},$$

joten raja-arvo on olemassa ($\pm\infty$ sallittu). Vastaavalla tavalla voidaan määritellä $\liminf$.

Motivaatio: Jos $f: \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ on jatkuva, niin

$$(3.27) \quad \lim_{r \rightarrow 0^+} \int_{B(x,r)} |f(y) - f(x)| dy = 0$$

$\forall x \in \mathbb{R}^n$ (ks. allaolevan todistuksen 3-kohta). Toisaalta Lusin lause sanoo, että mitallinen funktio on ”melkein jatkuva” (f mitallinen, $\varepsilon > 0 \Rightarrow \exists$ suljettu $F \subset \mathbb{R}^n$ s.e. $m(\mathbb{R}^n \setminus F) < \varepsilon$ ja $f|_F$ jatkuva), joten herää kysymys, missä muodossa (3.27) pätee lokaalisti integroituville funktioille.

Lause 3.28 (Lebesguen differentioituvuuslause). *Olkoon $f \in L^1_{loc}(\mathbb{R}^n)$ lokaalisti integroitava funktio. Tällöin*

$$(3.29) \quad \lim_{r \rightarrow 0^+} \int_{B(x,r)} |f(y) - f(x)| dy = 0 \quad \text{m.k. } x \in \mathbb{R}^n.$$

Erityisesti:

$$(3.30) \quad \lim_{r \rightarrow 0^+} \int_{B(x,r)} f(y) dy = f(x) \quad \text{m.k. } x \in \mathbb{R}^n.$$

Tod. Kun $f \in L^1_{loc}(\mathbb{R}^n)$ ja $x \in \mathbb{R}^n$, merk.

$$\Lambda f(x) = \limsup_{r \rightarrow 0} \int_{B(x,r)} |f(y) - f(x)| dy.$$

(Huom.: $\Lambda f(x)$ on määritelty $\forall x \in \mathbb{R}^n$ ja arvo riippuu $f(x)$:stä eli erityisesti ekvivalenssiluokan edustajan valinnasta.)

Tällöin Λf :lle pätee:

1. $\Lambda f(x) \geq 0 \forall x \in \mathbb{R}^n$ (selvä).

2. Λ on sublineaarinen, ts.

$$\Lambda(f + g) \leq \Lambda f + \Lambda g, \quad \forall f, g \in L^1_{\text{loc}}(\mathbb{R}^n).$$

Perustelu:

$$\begin{aligned} \Lambda(f + g)(x) &= \limsup_{r \rightarrow 0} \int_{B(x,r)} |f(y) + g(y) - f(x) - g(x)| dy \\ &\stackrel{\Delta\text{-ey.}}{\leq} \limsup_{r \rightarrow 0} \left(\int_{B(x,r)} |f(y) - f(x)| dy + \int_{B(x,r)} |g(y) - g(x)| dy \right) \\ &\leq \limsup_{r \rightarrow 0} \int_{B(x,r)} |f(y) - f(x)| dy + \limsup_{r \rightarrow 0} \int_{B(x,r)} |g(y) - g(x)| dy \\ &= \Lambda f(x) + \Lambda g(x), \quad \forall x \in \mathbb{R}^n. \end{aligned}$$

3. $g \in C(\mathbb{R}^n) \Rightarrow \Lambda g(x) = 0 \quad \forall x \in \mathbb{R}^n$.

Perustelu: Kiinnitetään $x \in \mathbb{R}^n$ ja olkoon $\varepsilon > 0$ mielivaltainen.

g jatkuva x :ssä $\Rightarrow \exists \delta > 0$ s.e. $|g(y) - g(x)| < \varepsilon \quad \forall y \in B(x, \delta)$.

Siten $\forall 0 < s \leq \delta$ pätee:

$$\begin{aligned} \int_{B(x,s)} \underbrace{|g(y) - g(x)|}_{< \varepsilon} dy &< \frac{1}{m(B(x,s))} \int_{B(x,s)} \varepsilon dy = \frac{\varepsilon m(B(x,s))}{m(B(x,s))} = \varepsilon \\ \Rightarrow \Lambda g(x) &= \lim_{r \rightarrow 0} \left(\sup_{0 < s < r} \underbrace{\int_{B(x,s)} |g(y) - g(x)| dy}_{< \varepsilon, \text{ kun } 0 < s \leq \delta} \right) \leq \varepsilon \\ \Rightarrow \Lambda g(x) &= 0, \text{ sillä } \varepsilon > 0 \text{ mv.} \end{aligned}$$

4. $\Lambda f \leq Mf + |f|$.

Perustelu:

$$\int_{B(x,r)} |f(y) - f(x)| dy \stackrel{\Delta\text{-ey.}}{\leq} \underbrace{\int_{B(x,r)} |f(y)| dy}_{\leq Mf(x)} + \underbrace{\int_{B(x,r)} |f(x)| dy}_{=|f(x)|} \leq Mf(x) + |f(x)|.$$

(Huom. $|f(x)|$ on vakio jälkimmäisessä integraalissa.)

Olkoon sitten $f \in L^1_{\text{loc}}(\mathbb{R}^n)$ annettu ja $t > 0$ mielivaltainen. Riittää osoittaa: $\forall k \in \mathbb{N}$ (3.29) pätee m.k. $x \in B(0, k)$. Ehdon (3.29) voimassaoloon $B(0, k)$:ssa ei vaikuta f :n arvot $\mathbb{R}^n \setminus B(0, 2k)$:ssa, joten voimme olettaa, että $f = 0$ $\mathbb{R}^n \setminus B(0, 2k)$:ssa ja siten $f \in L^1(\mathbb{R}^n)$.

Jos $g \in C(\mathbb{R}^n)$, niin

$$\Lambda f = \Lambda(f - g + g) \stackrel{2.}{\leq} \Lambda(f - g) + \Lambda g \stackrel{3.}{=} \Lambda(f - g) \stackrel{4.}{\leq} M(f - g) + |f - g|.$$

Siten ainakin toinen luvuista $M(f - g)(x)$ tai $|f(x) - g(x)|$ on vähintään $\Lambda f(x)/2$, joten

$$\{x \in \mathbb{R}^n : \Lambda f(x) > t\} \subset \{x \in \mathbb{R}^n : M(f - g)(x) > t/2\} \cup \{x \in \mathbb{R}^n : |f(x) - g(x)| > t/2\}.$$

Näin ollen

$$\begin{aligned} m^*(\{x: \Lambda f(x) > t\}) &\leq \underbrace{m(\{x: M(f-g)(x) > t/2\})}_{\substack{\text{H.-L.} \\ \leq 2 \cdot 5^n \|f-g\|_1/t}} + \underbrace{m(\{x: |f(x) - g(x)| > t/2\})}_{\substack{\text{Cheb.} \\ \leq 2 \|f-g\|_1/t}} \\ &\leq \frac{2(5^n + 1) \|f-g\|_1}{t}. \end{aligned}$$

Lause 2.36 $\Rightarrow$ jatkuvat funktiot tiheässä L^1 :ssä $\Rightarrow \forall \varepsilon > 0 \exists g \in C(\mathbb{R}^n)$ s.e. $\|f-g\|_1 < \varepsilon$

$$\begin{aligned} \xrightarrow{\varepsilon > 0 \text{ mv.}} m^*(\{x \in \mathbb{R}^n: \Lambda f(x) > t\}) &= 0 \quad \forall t > 0 \\ \Rightarrow m^*(\underbrace{\{x \in \mathbb{R}^n: \Lambda f(x) > 0\}}_{\subset \bigcup_k \{x: \Lambda f(x) > 1/k\}}) &\leq \underbrace{\sum_{k=1}^{\infty} m^*(\{x \in \mathbb{R}^n: \Lambda f(x) > 1/k\})}_{=0} = 0 \\ \Rightarrow \Lambda f(x) &= 0 \text{ m.k. } x \in \mathbb{R}^n \\ \Rightarrow 0 \leq \liminf_{r \rightarrow 0} \int_{B(x,r)} |f(y) - f(x)| dy &\leq \limsup_{r \rightarrow 0} \int_{B(x,r)} |f(y) - f(x)| dy = 0 \text{ m.k. } x \in \mathbb{R}^n \\ \Rightarrow \lim_{r \rightarrow 0^+} \int_{B(x,r)} |f(y) - f(x)| dy &= 0 \text{ m.k. } x \in \mathbb{R}^n. \end{aligned}$$

Lopuksi,

$$\begin{aligned} \left| \int_{B(x,r)} f(y) dy - f(x) \right| &= \left| \int_{B(x,r)} f(y) dy - \underbrace{\int_{B(x,r)} f(x) dy}_{=f(x)} \right| = \left| \int_{B(x,r)} (f(y) - f(x)) dy \right| \\ &\leq \int_{B(x,r)} |f(y) - f(x)| dy \xrightarrow{r \rightarrow 0^+} 0 \text{ m.k. } x \in \mathbb{R}^n. \quad \square \end{aligned}$$

Määritelmä 3.31. Piste $x \in \mathbb{R}^n$ on joukon $E \in \text{Leb } \mathbb{R}^n$ tiheyspiste, jos

$$\lim_{r \rightarrow 0^+} \frac{m(E \cap B(x, r))}{m(B(x, r))} = 1.$$

Huomautus 3.32. $x \in \mathbb{R}^n$ joukon E tiheyspiste $\not\Rightarrow x \in E$. Esimerkiksi 0 on joukon $\mathbb{R}^n \setminus \{0\}$ tiheyspiste.

Seuraus 3.33. Olkoon $E \in \text{Leb } \mathbb{R}^n$ mielivaltainen. Tällöin melkein jokainen $x \in E$ on E :n tiheyspiste, ts.

$$\lim_{r \rightarrow 0^+} \frac{m(E \cap B(x, r))}{m(B(x, r))} = 1 \quad \text{m.k. } x \in E.$$

Lisäksi

$$\lim_{r \rightarrow 0^+} \frac{m(E \cap B(x, r))}{m(B(x, r))} = 0 \quad \text{m.k. } x \in \mathbb{R}^n \setminus E.$$

Tod. $E \in \text{Leb } \mathbb{R}^n \Rightarrow \chi_E \in L^1_{\text{loc}}(\mathbb{R}^n)$, sillä χ_E on mitallinen ja

$$\int_K \chi_E = m(E \cap K) < \infty \quad \forall \text{ kompakteilla } K \subset \mathbb{R}^n.$$

Lisäksi

$$\int_{B(x,r)} \chi_E(y) dy = \frac{m(E \cap B(x,r))}{m(B(x,r))} \quad \forall x \in \mathbb{R}^n, r > 0.$$

Lebesguen diff.lause 3.28 $\Rightarrow$

$$\lim_{r \rightarrow 0^+} \frac{m(E \cap B(x,r))}{m(B(x,r))} = \chi_E(x) \quad \text{m.k. } x \in \mathbb{R}^n. \quad \square$$

Piste $x \in \mathbb{R}^n$ on funktion $f \in L^1_{\text{loc}}(\mathbb{R}^n)$ *Lebesguen piste*, jos

$$\lim_{r \rightarrow 0^+} \int_{B(x,r)} |f(y) - f(x)| dy = 0.$$

Tämä ominaisuus *riippuu* $f(x)$:n arvosta ja siten edustajan $f \in L^1_{\text{loc}}(\mathbb{R}^n)$ valinnasta. Päästäksemme eroon tästä riippuvuudesta sanomme, että piste $x \in \mathbb{R}^n$ kuuluu funktion f *Lebesguen joukkoon*, $\text{Leb}(f)$, jos $\exists A = A(x) \in \mathbb{R}$ s.e.

$$(3.34) \quad \lim_{r \rightarrow 0^+} \int_{B(x,r)} |f(y) - A| dy = 0.$$

Luku A on 1-käsitteinen, sillä tällöin

$$\lim_{r \rightarrow 0^+} \int_{B(x,r)} f(y) dy = A.$$

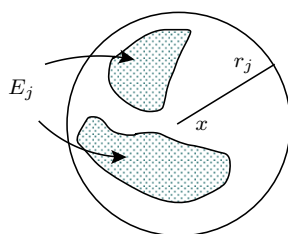
Huomautus 3.35. 1. $f = g$ m.k. $\mathbb{R}^n$:ssä $\Rightarrow \text{Leb}(f) = \text{Leb}(g)$. Erityisesti Lebesguen joukko $\text{Leb}(f)$ on hyvin määritelty koko *ekvivalenttikuokassa* $f \in L^1_{\text{loc}}(\mathbb{R}^n)$, ts. *ei* riipu edustajan valinnasta.

2. Lebesguen diff.lause 3.28: Jos $f \in L^1_{\text{loc}}(\mathbb{R}^n)$, niin melkein jokainen piste $x \in \mathbb{R}^n$ kuuluu $\text{Leb}(f)$:ään. Lisäksi $A = f(x)$ m.k. $x \in \mathbb{R}^n$. Siten modifioimalla f :ää 0-mittaisessa joukossa (eli asettamalla $f(x) = A(x)$) *voidaan jatkossa olettaa*, että

$$\lim_{r \rightarrow 0^+} \int_{B(x,r)} |f(y) - f(x)| dy = 0 \quad \forall x \in \text{Leb}(f).$$

Lebesguen lauseessa 3.28 ei ole ”pakko” käyttää kuulia $B(x,r)$, $r \rightarrow 0$. Olkoon $x \in \mathbb{R}^n$. Sanomme, että jono mitallisia joukkoja $E_j \subset \mathbb{R}^n$, $j \in \mathbb{N}$, *kutistuu siististi* kohti x :ää, jos $\exists$ vakio $c > 0$ ja jono $r_j > 0$ s.e.

$$(3.36) \quad \begin{aligned} E_j &\subset B(x, r_j) \quad \forall j \text{ ja } \lim_{j \rightarrow \infty} r_j = 0, \\ m(B(x, r_j)) &\leq c m(E_j) \quad \forall j. \end{aligned}$$

Huomautus 3.37. 1. Voi olla $x \notin \bar{E}_j$.

2. Varoitus: Terminologia vaihtelee (engl. ”shrinks to x nicely”, ”converges regularly to x ”, ”forms a regular differentiation basis at x ”, jne.).

Lause 3.38. Olkoon $f \in L^1_{loc}(\mathbb{R}^n)$ ja $x \in \text{Leb}(f)$. Jos jono E_j kutistuu siististi kohti x , niin

$$\lim_{j \rightarrow \infty} \int_{E_j} f(y) dy = f(x).$$

Tod.

$$\begin{aligned} \left| \int_{E_j} f(y) dy - f(x) \right| &= \left| \int_{E_j} (f(y) dy - f(x)) \right| \leq \int_{E_j} |f(y) dy - f(x)| dy \\ &\leq \underbrace{\frac{m(B(x, r_j))}{m(E_j)}}_{\substack{\leq c \\ (3.36)}} \int_{B(x, r_j)} |f(y) - f(x)| dy \xrightarrow{r_j \rightarrow 0} 0, \text{ sillä } x \in \text{Leb}(f). \quad \square \end{aligned}$$

Nyt voimme tutkia funktion $F(x) = \int_a^x f(t) dt$ derivoitumista, kun $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ integroitava (ks. Esim. 3.1.2).

Lause 3.39. Olkoon $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ integroitava ja

$$F(x) = \int_a^x f(t) dt, \quad x \in [a, b].$$

Silloin F on derivoituva m.k. ja $F'(x) = f(x)$ m.k. $x \in [a, b]$.

Tod. Laajennetaan $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ asettamalla $f(t) = 0 \quad \forall t \in \mathbb{R} \setminus [a, b]$, jolloin $f \in L^1(\mathbb{R})$.

Riittää osoittaa:

$$F'(x) = f(x) \quad \forall x \in \text{Leb}(f) \cap [a, b],$$

sillä melkein jokainen $x \in [a, b]$ kuuluu $\text{Leb}(f)$:ään (Lebesguen diff.lause 3.28).

Olkoon $x \in \text{Leb}(f) \cap [a, b]$ ja olkoon $r_j > 0, j \in \mathbb{N}$, mielivaltainen jono $r_j \searrow 0$. Merkitään $E_j =]x, x + r_j[$, jolloin $E_j \subset]x - r_j, x + r_j[= B(x, r_j)$ ja $m(B(x, r_j)) = 2m(E_j) \Rightarrow$ jono E_j kutistuu siististi kohti x :ää. L. 3.38 $\Rightarrow$

$$\frac{F(x + r_j) - F(x)}{r_j} = \frac{1}{r_j} \int_x^{x+r_j} f(t) dt \xrightarrow{j \rightarrow \infty} f(x).$$

Samoin nähdään, että

$$\frac{F(x - r_j) - F(x)}{-r_j} = \frac{1}{r_j} \int_{x-r_j}^x f(t) dt \xrightarrow{j \rightarrow \infty} f(x)$$

käyttämällä joukkoja $E'_j =]x - r_j, x[$. Koska (r_j) on mielivaltainen jono, saadaan

$$\lim_{h \rightarrow 0} \frac{F(x + h) - F(x)}{h} = f(x). \quad \square$$

3.40 Monotoniset funktiot $\mathbb{R}$:ssä

Tässä luvussa tutkimme monotonisten funktioiden derivoituvuutta työvälineenä erityisesti Vitalin peitelause.

Olkoon $\Delta \subset \mathbb{R}$ väli. Funktio $f: \Delta \rightarrow \mathbb{R}$ on

- *kasvava*, jos $x_1, x_2 \in \Delta, x_1 < x_2 \Rightarrow f(x_1) \leq f(x_2)$;
- *vähenevä*, jos $x_1, x_2 \in \Delta, x_1 < x_2 \Rightarrow f(x_1) \geq f(x_2)$;
- *monotoninen*, jos f on kasvava tai vähenevä.

Esimerkki 3.41. Numeroidaan rationaaliluvut $\mathbb{Q} = \{q_j : j \in \mathbb{N}\}$. Asetetaan

$$f(x) = \sum_{\substack{j \in \mathbb{N} \\ q_j \leq x}} 2^{-j}, \quad x \in \mathbb{R}.$$

Tällöin $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ on aidosti kasvava ja $0 < f(x) < \sum_{j \in \mathbb{N}} 2^{-j} = 1 \quad \forall x \in \mathbb{R}$. Lisäksi f on jatkuva pisteessä $x \in \mathbb{R} \iff x \in \mathbb{R} \setminus \mathbb{Q}$.

Yllä f :n epäjatkuvuuskohtien joukko on numeroituva. Tämä pätee kaikille monotonisille funktioille:

Lemma 3.42. *Monotonisella funktiolla $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ on korkeintaan numeroituvan monta epäjatkuvuuskohtaa.*

Tod. Voi olettaa, että f on kasvava (g vähenevä $\Rightarrow -g$ kasvava). Kun $x \in (a, b)$, niin määritellään

$$H(x) = \lim_{y \rightarrow x+} f(y) - \lim_{y \rightarrow x-} f(y) = f\text{:n hyppäys pisteessä } x.$$

f kasvava ja rajoitettu x :n ympäristössä $\Rightarrow$ raja-arvot olemassa ja $H(x) \geq 0$. Merkitään

$$H_k = \{x \in (a, b) : H(x) > 1/k\}, \quad k \in \mathbb{N},$$

ja osoitetaan, että H_k on äärellinen. Oletetaan $x_1, \dots, x_{2j} \in H_k$ s.e. $x_1 < x_2 < \dots < x_{2j}$. Kun $i = 2, 3, \dots, j$, niin valitaan mielivaltaiset x ja y s.e. $x_{2i-2} < y < x_{2i-1} < x < x_{2i}$. Koska f kasvava, niin

$$\begin{aligned} f(x_{2i}) - f(x_{2i-2}) &\geq f(x) - f(y) \geq H(x_{2i-1}) > 1/k. \\ \Rightarrow f(b) - f(a) &\geq \sum_{i=2}^j (f(x_{2i}) - f(x_{2i-2})) \geq \sum_{i=2}^j H(x_{2i-1}) > (j-1)/k \\ &\Rightarrow j < k(f(b) - f(a)) + 1 \\ &\Rightarrow \text{joukko } H_k \text{ on äärellinen.} \end{aligned}$$

Lisäksi f on epäjatkua pisteessä $x \in (a, b) \iff H(x) > 0$. Siten

$$\{x \in (a, b) : f \text{ epäjatkua } x\text{:ssä}\} \subset \bigcup_{k=1}^{\infty} H_k,$$

joka on numeroituva.⁷

□

Lebesguen lause monotonisille funktioille.

⁷Lemma voidaan myös todistaa (lyhyesti) konstruimalla injektio $\{x \in (a, b) : f \text{ epäjatkua } x\text{:ssä}\} \rightarrow \mathbb{Q}$.

Lause 3.43. Olkoon $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ monotoninen funktio. Tällöin derivaatta $f'(x)$ on olemassa m.k. $x \in [a, b]$.

Tod. Voidaan olettaa, että f on kasvava. Kun $x \in [a, b]$, merkitään

$$\overline{D}f(x) = \limsup_{\varepsilon \rightarrow 0^+} \left\{ \frac{f(z) - f(y)}{z - y} : a \leq y \leq x \leq z \leq b, 0 < z - y < \varepsilon \right\} \quad \text{ja}$$

$$\underline{D}f(x) = \liminf_{\varepsilon \rightarrow 0^+} \left\{ \frac{f(z) - f(y)}{z - y} : a \leq y \leq x \leq z \leq b, 0 < z - y < \varepsilon \right\}.$$

f kasvava $\Rightarrow 0 \leq \underline{D}f(x) \leq \overline{D}f(x) \leq \infty \quad \forall x \in [a, b]$.

Osoitetaan:

$$(3.44) \quad \underline{D}f(x) = \overline{D}f(x) < \infty \quad \text{m.k. } x \in [a, b].$$

Jos nimittäin $\underline{D}f(x) = \overline{D}f(x) < \infty$, niin $\exists$ derivaatta $f'(x) = \underline{D}f(x) = \overline{D}f(x)$.

Jaetaan (3.44):n todistus osiin:

1. Merkit.

$$E_k = \{x \in [a, b] : \overline{D}f(x) > k\}, \quad k \in \mathbb{N},$$

$$F_{s,t} = \{x \in [a, b] : \underline{D}f(x) < s < t < \overline{D}f(x)\}, \quad 0 < s < t, s, t \in \mathbb{Q}.$$

Selvästi

$$\{x \in [a, b] : \overline{D}f(x) = \infty\} = \bigcap_{k \in \mathbb{N}} E_k$$

$$\{x \in [a, b] : \underline{D}f(x) < \overline{D}f(x)\} = \bigcup_{\substack{0 < s < t \\ s, t \in \mathbb{Q}}} F_{s,t}. \quad (\text{Huom. numeroituva yhdiste.})$$

Riittää osoittaa:

$$m^*(E_k) \leq \frac{c}{k}, \quad \forall k \in \mathbb{N}, \text{ jollakin vakiolla } c > 0,$$

$$m^*(F_{s,t}) = 0 \quad \text{kaikilla } 0 < s < t, s, t \in \mathbb{Q},$$

sillä silloin

$$\left. \begin{aligned} m^*\left(\underbrace{\{x : \overline{D}f(x) = \infty\}}_{\subset E_k \quad \forall k}\right) &\leq \frac{c}{k} \quad \forall k \Rightarrow m^*(\{x : \overline{D}f(x) = \infty\}) = 0 \\ m^*(\{x : \underline{D}f(x) < \overline{D}f(x)\}) &\leq \sum_{\substack{0 < s < t \\ s, t \in \mathbb{Q}}} \underbrace{m^*(F_{s,t})}_{=0} = 0 \end{aligned} \right\} \Rightarrow (3.44).$$

2. Väite: $m^*(E_k) \leq \frac{f(b) - f(a)}{k}$, $k \in \mathbb{N}$.⁸

⁸Vertaa: $g \in C^1$, $g'(t) > k > 0 \quad \forall t \in [c, d] \Rightarrow g(d) - g(c) = \int_c^d g'(t) dt > k(d - c) \Rightarrow m([c, d]) = d - c < (g(d) - g(c))/k$.

Tod. Olkoon $x \in E_k$ mielivaltainen. Silloin

$$\overline{D}f(x) = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} \sup \left\{ \frac{f(z) - f(y)}{z - y} : a \leq y \leq x \leq z \leq b, 0 < z - y < \varepsilon \right\} > k$$

$$\Rightarrow \forall \varepsilon > 0 \quad \exists \text{ suljettu väli } I_{x,\varepsilon} = [y, z] \subset [a, b] \text{ s.e.}$$

$$x \in [y, z], 0 < z - y = d([y, z]) < \varepsilon \text{ ja}$$

$$(3.45) \quad \frac{f(z) - f(y)}{z - y} > k, \quad \text{eli} \quad \underbrace{m([f(y), f(z)])}_{=f(z)-f(y)} > k \underbrace{m([y, z])}_{=z-y}.$$

Siten tällaiset välit $I_{x,\varepsilon} = [y, z]$ muodostavat E_k :n suljetun Vitalin peitteen. Vitalin peiteläuseen 3.9 nojalla $\exists$ numeroituva osaperhe *erillisiä* suljettuja välejä $I_j = [y_j, z_j] \subset [a, b]$ s.e. (3.45) pätee ja

$$m(E_k \setminus \bigcup_{j \in \mathbb{N}} I_j) = 0.$$

Nyt

$$\begin{aligned} m^*(E_k) &\leq m^*(E_k \cap \bigcup_{j \in \mathbb{N}} I_j) + \overbrace{m^*(E_k \setminus \bigcup_{j \in \mathbb{N}} I_j)}^{=0} \leq m(\bigcup_{j \in \mathbb{N}} I_j) \leq \sum_{j \in \mathbb{N}} m(I_j) \\ &\stackrel{(3.45)}{\leq} \frac{1}{k} \sum_{j \in \mathbb{N}} m([f(y_j), f(z_j)]). \end{aligned}$$

f kasvava, välit $I_j = [y_j, z_j]$ erillisiä $\Rightarrow$ *avoimet* välit $]f(y_j), f(z_j)[$ erillisiä. Siten

$$\begin{aligned} m^*(E_k) &\leq \frac{1}{k} \sum_{j \in \mathbb{N}} m([f(y_j), f(z_j)]) \stackrel{\text{erill.}}{=} \frac{1}{k} m\left(\underbrace{\bigcup_{j \in \mathbb{N}}]f(y_j), f(z_j)[}_{\subset [f(a), f(b)]}\right) \\ &\leq \frac{f(b) - f(a)}{k}. \end{aligned}$$

[3.] Väite: $m^*(F_{s,t}) = 0 \quad \forall s, t \in \mathbb{Q}, 0 < s < t.$

Tod. Käytetään Vitalin peiteläusetta kahdesti. Ulkomitan määritelmästä seuraa, että $\forall \varepsilon > 0 \exists$ avoin $G \supset F_{s,t}$ s.e.

$$m(G) < m^*(F_{s,t}) + \varepsilon.$$

[3a.] Sovelletaan Vitalin peiteläusetta joukkoon $F_{s,t}$ (päätely kuten 2.-kohdassa).

$\underline{D}f(x)$:n ja $F_{s,t}$:n määritelmästä seuraa, että $\forall x \in F_{s,t}$ kohti $\exists$ mielivaltaisen pieniä suljettuja välejä $[y, z]$, $y < z$, s.e. $x \in [y, z] \subset G \cap [a, b]$ ja

$$(3.46) \quad \frac{m([f(y), f(z)])}{m([y, z])} = \frac{f(z) - f(y)}{z - y} < s.$$

(Huom. $G \ni x$ avoin.)

Vitalin peiteläuseen nojalla $\exists$ erilliset suljetut välit $I_j = [y_j, z_j] \subset G \cap [a, b]$, $j \in \mathbb{N}$, s.e. (3.46) pätee ja

$$m(F_{s,t} \setminus \bigcup_{j \in \mathbb{N}} I_j) = 0.$$

Tällöin

$$(3.47) \quad \begin{aligned} m\left(\bigcup_{j \in \mathbb{N}}]f(y_j), f(z_j)[\right) &\stackrel{\text{erill.}}{=} \sum_{j \in \mathbb{N}} m(]f(y_j), f(z_j)[) \stackrel{(3.46)}{<} s \sum_{j \in \mathbb{N}} m([y_j, z_j]) \\ &\stackrel{\text{erill.}}{=} s m\left(\underbrace{\bigcup_{j \in \mathbb{N}} [y_j, z_j]}_{\subset G}\right) \leq s m(G) < s(m^*(F_{s,t}) + \varepsilon). \end{aligned}$$

Lisäksi

$$(3.48) \quad m(F_{s,t} \setminus \bigcup_{j \in \mathbb{N}}]y_j, z_j[) = 0,$$

sillä $\{y_j, z_j : j \in \mathbb{N}\}$ on 0-mittainen. Merkitään $A = \bigcup_{j \in \mathbb{N}}]y_j, z_j[$.

3b. Sovelletaan Vitalin peitelausetta joukkoon $F_{s,t} \cap A$.

$\overline{D}f(x)$:n ja $F_{s,t}$:n määritelmistä seuraa, että $\forall x \in F_{s,t} \cap A$ kohti $\exists$ mielivaltaisen pieniä suljettuja välejä $[u, v]$, $u < v$, s.e. $x \in [u, v]$,

$$(3.49) \quad \frac{m(]f(u), f(v)[)}{m([u, v])} = \frac{f(v) - f(u)}{v - u} > t,$$

ja $[u, v] \subset]y_j, z_j[$ jollakin $j \in \mathbb{N}$ (mahdollista, sillä $A = \bigcup_j]y_j, z_j[$ erillinen yhdiste avoimia välejä). Vitalin peitelauseen mukaan $\exists$ erilliset suljetut välit $J_k = [u_k, v_k]$, $k \in \mathbb{N}$, kuten yllä s.e. jokainen $J_k \subset]y_j, z_j[$ sopivalla $j = j_k$ ja

$$(3.50) \quad m(F_{s,t} \cap A \setminus \bigcup_{k \in \mathbb{N}} J_k) = 0.$$

Merkitään $B = \bigcup_k J_k$, jolloin $B \subset A$ ja

$$\left. \begin{aligned} (3.48) &\Rightarrow F_{s,t} = (F_{s,t} \cap A) \cup A_0, \quad \text{missä } A_0 = F_{s,t} \setminus A \text{ on 0-mittainen} \\ (3.50) &\Rightarrow F_{s,t} \cap A = (F_{s,t} \cap A \cap B) \cup B_0, \quad \text{missä } B_0 = F_{s,t} \cap A \setminus B \text{ on 0-mittainen} \end{aligned} \right\} \Rightarrow$$

$$F_{s,t} = (F_{s,t} \cap A) \cup A_0 = [(F_{s,t} \cap A \cap B) \cup B_0] \cup A_0 \stackrel{B \subset A}{\cong} (F_{s,t} \cap B) \cup A_0 \cup B_0,$$

missä $A_0 \cup B_0$ on 0-mittainen. Siten $m^*(F_{s,t}) \leq m(B)$, $B = \bigcup_k J_k$. Tällöin

$$\begin{aligned} m^*(F_{s,t}) &\leq m\left(\bigcup_k J_k\right) \stackrel{\text{erill.}}{=} \sum_{k \in \mathbb{N}} m(J_k) \stackrel{(3.49)}{<} \frac{1}{t} \sum_{k \in \mathbb{N}} m(]f(u_k), f(v_k)[) \\ &\stackrel{\text{erill.}}{=} \frac{1}{t} m\left(\underbrace{\bigcup_{k \in \mathbb{N}}]f(u_k), f(v_k)[}_{\subset \bigcup_j]f(y_j), f(z_j)[}\right) \leq \frac{1}{t} m\left(\bigcup_{j \in \mathbb{N}}]f(y_j), f(z_j)[\right) \stackrel{(3.47)}{<} \frac{s}{t} (m^*(F_{s,t}) + \varepsilon). \end{aligned}$$

$\varepsilon > 0$ mieliv. $\Rightarrow$

$$\left. \begin{aligned} m^*(F_{s,t}) &\leq \frac{s}{t} m^*(F_{s,t}) \\ 0 < s < t &\Rightarrow \frac{s}{t} < 1 \\ m^*(F_{s,t}) &\leq m([a, b]) = b - a < \infty \end{aligned} \right\} \Rightarrow m^*(F_{s,t}) = 0 \quad \forall s, t \in \mathbb{Q}, 0 < s < t. \quad \square$$

Huomautus 3.51. Lebesguen lauseen 3.43 johtopäätös on vahvin mahdollinen. Nimittäin: Olkoon $A \subset \mathbb{R}$ mielivaltainen 0-mittainen joukko. Silloin on olemassa jatkuva ja kasvava funktio $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$, jolle

$$\underline{D}f(x) = \infty \quad \forall x \in A.$$

Lause 3.52. Jos $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ on kasvava, niin derivaatta f' on integroitava ja

$$(3.53) \quad \int_a^b f'(x) dx \leq f(b) - f(a).$$

Tod. Laajennetaan f asettamalla $f(x) = f(b) \quad \forall x > b$. Lause 3.43 $\Rightarrow \exists$ derivaatta $f'(x)$ m.k. $x \in [a, b]$, ts.

$$(3.54) \quad f'(x) = \lim_{k \rightarrow \infty} \frac{f(x + \frac{1}{k}) - f(x)}{1/k} \quad \text{m.k. } x \in [a, b].$$

Lisäksi f on kasvavana funktiona mitallinen, joten funktiot

$$x \mapsto \frac{f(x + \frac{1}{k}) - f(x)}{1/k}$$

ovat mitallisia $\forall k \in \mathbb{N}$, ja edelleen

$$x \mapsto \limsup_{k \rightarrow \infty} \frac{f(x + \frac{1}{k}) - f(x)}{1/k}$$

on mitallinen. Koska

$$\limsup_{k \rightarrow \infty} \frac{f(x + \frac{1}{k}) - f(x)}{1/k} = \lim_{k \rightarrow \infty} \frac{f(x + \frac{1}{k}) - f(x)}{1/k} = f'(x) \quad \text{m.k. } x \in [a, b],$$

on f' mitallinen. Havaitaan (tekemällä muuttujan vaihto $x + 1/k \mapsto x$), että

$$\begin{aligned} \int_a^b k \left(f\left(x + \frac{1}{k}\right) - f(x) \right) dx &= k \int_{a+1/k}^{b+1/k} f(x) dx - k \int_a^b f(x) dx \\ &= k \underbrace{\int_b^{b+1/k} f(x) dx}_{=f(b)} - k \underbrace{\int_a^{a+1/k} f(x) dx}_{\geq f(a)} \\ &\leq f(b) - f(a) \quad \forall k \in \mathbb{N}. \end{aligned}$$

f kasvava $\Rightarrow$

$$k \left(f\left(x + \frac{1}{k}\right) - f(x) \right) \geq 0 \quad \forall x \in [a, b], \quad k \in \mathbb{N},$$

joten Fatoun lemma $\Rightarrow$

$$\begin{aligned} \int_a^b f'(x) dx &\stackrel{(3.54)}{=} \int_a^b \underbrace{\lim_{k \rightarrow \infty} k \left(f\left(x + \frac{1}{k}\right) - f(x) \right) dx}_{\geq 0 \text{ ja mitall.}} \stackrel{\text{Fatou}}{\leq} \liminf_{k \rightarrow \infty} \underbrace{\int_a^b k \left(f\left(x + \frac{1}{k}\right) - f(x) \right) dx}_{\leq f(b) - f(a)} \\ &\leq f(b) - f(a). \quad \square \end{aligned}$$

Seuraavaksi tutkimme milloin (3.53):ssä pätee yhtäsuuruus, vrt. Esim. 3.1.4.

3.55 Rajoitetusti heilahtelevat funktiot $\mathbb{R}$:ssä

Määritelmä 3.56. Funktion $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ (kokonais)heilahtelu välillä $[a, x]$, $a \leq x \leq b$, on

$$V_f(a, x) = \sup \sum_{i=1}^k |f(x_i) - f(x_{i-1})|,$$

missä supremum otetaan yli kaikkien välin $[a, x]$ jakojen $a = x_0 < x_1 < x_2 < \dots < x_k = x$. Sanomme, että f on rajoitetusti heilahteleva (merk. $f \in BV$) välillä $[a, b]$, jos $V_f(a, b) < \infty$. Funktio $g: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ on rajoitetusti heilahteleva, jos $V_f(\mathbb{R}) = \sup_{a < b} V_f(a, b) < \infty$.

Triviaali havainto: $|f(b) - f(a)| \leq V_f(a, b)$, sillä pisteet a, b muodostavat $[a, b]$:n jaon.

Esimerkki 3.57. 1. $f \in C^1([a, b]) \Rightarrow f \in BV$.

Tod. $f \in C^1([a, b]) \Rightarrow f': [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ jatkuva $\Rightarrow \exists M = \max\{|f'(x)|: x \in [a, b]\} < \infty$.
Olkoon $a = x_0 < x_1 < x_2 < \dots < x_k = b$ välin $[a, b]$ mielivaltainen jako. Silloin

$$\begin{aligned} \sum_{i=1}^k |f(x_i) - f(x_{i-1})| &\stackrel{\text{VAL}}{\leq} M \sum_{i=1}^k (x_i - x_{i-1}) = M(b - a) \\ &\stackrel{\text{SUP}}{\Rightarrow} V_f(a, b) \leq M(b - a). \quad \square \end{aligned}$$

2. $f \in C([a, b]) \not\Rightarrow f \in BV$.

Olkoon $f: [0, 1] \rightarrow \mathbb{R}$,

$$f(x) = \begin{cases} x \sin \frac{1}{x}, & \text{jos } 0 < x \leq 1, \\ 0, & \text{jos } x = 0. \end{cases}$$

Silloin f on jatkuva, muttei rajoitetusti heilahteleva (HT).

Haluamme todistaa, että jokainen rajoitetusti heilahteleva funktio voidaan esittää kahden kasvavan funktion erotuksena. Sitä ennen pari lemmaa.

Lemma 3.58. *Olkoon $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ monotoninen. Silloin f on rajoitetusti heilahteleva ja*

$$V_f(a, b) = |f(b) - f(a)|.$$

Tod. Oletetaan, että f on kasvava. Olkoon $a = x_0 < x_1 < x_2 < \dots < x_k = b$ välin $[a, b]$ mielivaltainen jako. Silloin

$$\begin{aligned} \sum_{i=1}^k |f(x_i) - f(x_{i-1})| &\stackrel{f \text{ kasv.}}{=} \sum_{i=1}^k (f(x_i) - f(x_{i-1})) = f(x_k) - f(x_0) = f(b) - f(a) \\ &\stackrel{\text{SUP}}{\Rightarrow} V_f(a, b) = f(b) - f(a) < \infty. \end{aligned}$$

f vähenevä $\Rightarrow -f$ kasvava $\Rightarrow V_f(a, b) = V_{-f}(a, b) = f(a) - f(b)$. □

Lemma 3.59. *Olkoon $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ rajoitetusti heilahteleva. Silloin*

$$V_f(a, b) = V_f(a, c) + V_f(c, b) \quad \forall c \in]a, b[.$$

Tod. Olkoon $c \in]a, b[$. Olkoot

$$\begin{aligned} a &= x_0 < x_1 < \cdots < x_k = c \\ c &= y_0 < y_1 < \cdots < y_n = b \end{aligned}$$

välien $[a, c]$ ja $[c, b]$ mielivaltaiset jaot. Silloin $a = x_0 < x_1 < \cdots < x_k = y_0 < y_1 < \cdots < y_n = b$ on $[a, b]$:n jako, joten

$$\sum_{i=1}^k |f(x_i) - f(x_{i-1})| + \sum_{i=1}^n |f(y_i) - f(y_{i-1})| \leq V_f(a, b).$$

Otetaan sup yli $[a, c]$:n ja $[c, b]$:n jakojen $\Rightarrow$

$$V_f(a, c) + V_f(c, b) \leq V_f(a, b).$$

Kääntäen: Olkoon $a = x_0 < x_1 < x_2 < \cdots < x_n = b$ välin $[a, b]$ mielivaltainen jako. Merkitään $k = \min\{i : c \leq x_i\}$. Silloin $\{x_0, x_1, \dots, x_{k-1}, c\}$ on $[a, c]$:n jako ja $\{c, x_k, \dots, x_n\}$ on $[c, b]$:n jako, joten

$$\begin{aligned} \sum_{i=1}^n |f(x_i) - f(x_{i-1})| &= \sum_{i=1}^{k-1} |f(x_i) - f(x_{i-1})| + \underbrace{|f(x_k) - f(x_{k-1})|}_{\leq |f(x_k) - f(c)| + |f(c) - f(x_{k-1})|} + \sum_{i=k+1}^n |f(x_i) - f(x_{i-1})| \\ &\leq \underbrace{\sum_{i=1}^{k-1} |f(x_i) - f(x_{i-1})| + |f(c) - f(x_{k-1})|}_{\leq V_f(a, c)} + \underbrace{|f(x_k) - f(c)| + \sum_{i=k+1}^n |f(x_i) - f(x_{i-1})|}_{\leq V_f(c, b)} \\ &\leq V_f(a, c) + V_f(c, b) \end{aligned}$$

$$\stackrel{\sup}{\Rightarrow} V_f(a, b) \leq V_f(a, c) + V_f(c, b). \quad \square$$

Nyt saadaan helposti *tärkeä* rajoitetusti heilahtelevien funktioiden esityslause.

Lause 3.60. *Funktio $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ on rajoitetusti heilahteleva $\iff f = g - h$, missä g ja h ovat kasvavia välillä $[a, b]$.*

Tod. $\Leftarrow$ g, h kasvavia $\stackrel{3.58}{\Rightarrow} g, h$ rajoitetusti heilahtelevia $\Rightarrow f = g - h$ rajoitetusti heilahteleva (saadaan helposti Δ -ey:stä).

$\Rightarrow$ Oletetaan, että $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ on rajoitetusti heilahteleva. Tällöin

$$f(x) = V_f(a, x) - (V_f(a, x) - f(x)), \quad x \in [a, b] \quad (\text{sopimus: } V_f(a, a) = 0).$$

Väite: $x \mapsto V_f(a, x)$ ja $x \mapsto V_f(a, x) - f(x)$ kasvavia välillä $[a, b]$.

Tod. Olkoon $a \leq x_1 \leq x_2 \leq b$. Lemma 3.59 $\Rightarrow$

$$V_f(a, x_2) = V_f(a, x_1) + \underbrace{V_f(x_1, x_2)}_{\geq 0} \geq V_f(a, x_1)$$

ja

$$\begin{aligned} V_f(a, x_2) - f(x_2) - (V_f(a, x_1) - f(x_1)) &= V_f(a, x_1) + V_f(x_1, x_2) - f(x_2) - V_f(a, x_1) + f(x_1) \\ &= \underbrace{V_f(x_1, x_2)}_{\geq |f(x_2) - f(x_1)|} - (f(x_2) - f(x_1)) \geq 0. \end{aligned}$$

Voidaan siis valita $g = V_f(a, \cdot)$ ja $h = V_f(a, \cdot) - f$. □

Seurauksia:

Lause 3.61. *Olkoon $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ rajoitetusti heilahteleva. Tällöin*

1. f :llä on korkeintaan numeroituvan monta epäjatkuvuuskohtaa,
2. $\exists f'(x)$ m.k. $x \in [a, b]$.
3. f' on integroituva.

Tod. Lause 3.60 $\Rightarrow f = g - h$ missä g ja h kasvavia.

Lemma 3.42 $\Rightarrow g$:llä ja h :lla korkeintaan numeroituvan monta epäjatkuvuuskohtaa, joten sama pätee f :lle.

Lause 3.43 $\Rightarrow \exists g'(x), h'(x)$ m.k. $x \in [a, b] \Rightarrow \exists f'(x) = g'(x) - h'(x)$ m.k. $x \in [a, b]$.

Lisäksi $|f'(x)| \leq |g'(x)| + |h'(x)|$ m.k. $x \in [a, b]$, ja $|g'|$ ja $|h'|$ ovat integroituvia (L. 3.52), joten f' on integroituva. □

Seuraava ”integraalifunktioita” koskeva tulos on hyödyllinen luvussa 3.68. Saamme myös lisää esimerkkejä rajoitetusti heilahtelevista funktioista.

Lause 3.62. *Olkoon $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ integroituva, $f \in L^1([a, b])$, ja*

$$F(x) = \int_a^x f(t)dt, \quad x \in [a, b].$$

Tällöin F on rajoitetusti heilahteleva välillä $[a, b]$, ja F :n heilahtelu on

$$(3.63) \quad V_F(a, b) = \int_a^b |f(t)|dt = \|f\|_1.$$

Tod. Olkoon $a = x_0 < x_1 < x_2 < \dots < x_n = b$ välin $[a, b]$ mielivaltainen jako. Tällöin

$$\begin{aligned} \sum_{i=1}^n |F(x_i) - F(x_{i-1})| &= \sum_{i=1}^n \left| \int_a^{x_i} f(t)dt - \int_a^{x_{i-1}} f(t)dt \right| = \sum_{i=1}^n \left| \int_{x_{i-1}}^{x_i} f(t)dt \right| \\ &\leq \sum_{i=1}^n \int_{x_{i-1}}^{x_i} |f(t)|dt = \int_a^b |f(t)|dt. \end{aligned}$$

Otetaan sup yli $[a, b]$:n jakojen $\Rightarrow$

$$(3.64) \quad V_F(a, b) \leq \int_a^b |f(t)|dt = \|f\|_1 < \infty.$$

Siis F rajoitetusti heilahteleva.

Käänteinen epäyhtälö: A. Olkoon $g: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ jatkuva (ja siis integroituva) ja

$$G(x) = \int_a^x g(t)dt.$$

Olkoon $\varepsilon > 0$ mielivaltainen. Koska g on tasaisesti jatkuva ($[a, b]$ sulj. väli), $\exists \delta > 0$ s.e.

$$\left. \begin{array}{l} |x - y| < \delta \\ x, y \in [a, b] \end{array} \right\} \Rightarrow |g(x) - g(y)| < \varepsilon.$$

Olkoon $a = x_0 < x_1 < x_2 < \dots < x_n = b$ välin $[a, b]$ jako s.e. $|x_i - x_{i-1}| < \delta \forall i = 1, 2, \dots, n$. Käyttämällä $\triangle$ -ey:ä (useaan kertaan) saadaan $\forall i = 1, 2, \dots, n$

$$\begin{aligned}
|G(x_i) - G(x_{i-1})| &= \left| \int_{x_{i-1}}^{x_i} g(t) dt \right| = \left| \int_{x_{i-1}}^{x_i} (g(t) - g(x_{i-1})) dt + (x_i - x_{i-1})g(x_{i-1}) \right| \\
&\geq (x_i - x_{i-1})|g(x_{i-1})| - \left| \int_{x_{i-1}}^{x_i} (g(t) - g(x_{i-1})) dt \right| \\
&\geq (x_i - x_{i-1})|g(x_{i-1})| - \int_{x_{i-1}}^{x_i} \underbrace{|g(t) - g(x_{i-1})|}_{< \varepsilon} dt \\
&\geq \int_{x_{i-1}}^{x_i} |g(x_{i-1})| dt - \varepsilon(x_i - x_{i-1}) \\
&\geq \int_{x_{i-1}}^{x_i} (|g(t)| - |g(t) - g(x_{i-1})|) dt - \varepsilon(x_i - x_{i-1}) \\
&= \int_{x_{i-1}}^{x_i} |g(t)| dt - \int_{x_{i-1}}^{x_i} \underbrace{|g(t) - g(x_{i-1})|}_{< \varepsilon} dt - \varepsilon(x_i - x_{i-1}) \\
&\geq \int_{x_{i-1}}^{x_i} |g(t)| dt - 2\varepsilon(x_i - x_{i-1}).
\end{aligned}$$

Summataan nämä yli $i = 1, 2, \dots, n \Rightarrow$

$$\begin{aligned}
V_G(a, b) &\geq \sup \sum_{i=1}^n |G(x_i) - G(x_{i-1})| \geq \underbrace{\sum_{i=1}^n \int_{x_{i-1}}^{x_i} |g(t)| dt}_{=\int_a^b |g(t)| dt} - 2\varepsilon \underbrace{\sum_{i=1}^n (x_i - x_{i-1})}_{=b-a} \\
&= \|g\|_1 - 2\varepsilon(b-a).
\end{aligned}$$

$$(3.65) \quad \left. \begin{array}{l} \varepsilon > 0 \text{ mv.} \\ (3.64) \end{array} \right\} \Rightarrow V_G(a, b) = \|g\|_1,$$

jos $g: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ on jatkuva.

[B.] Yleinen tapaus $f \in L^1([a, b])$: Asetetaan $f(x) = 0 \forall x \in \mathbb{R} \setminus [a, b]$, jolloin $f \in L^1(\mathbb{R})$.

Lause 2.36 $\Rightarrow \forall \varepsilon > 0$ kohti $\exists g \in C(\mathbb{R})$ s.e. $\|f - g\|_1 < \varepsilon$.

Merkitään $g_0 = g|_{[a, b]}$, jolloin erityisesti

$$\|f - g_0\|_1 = \int_a^b |f(t) - g(t)| dt \leq \|f - g\|_1 < \varepsilon.$$

Määritellään

$$G_0(x) = \int_a^x g_0(t) dt, \quad x \in [a, b].$$

Tällöin

$$\begin{aligned}
 V_{G_0}(a, b) &= V_{G_0-F+F}(a, b) \stackrel{\Delta\text{-ey}}{\leq} \underbrace{V_{G_0-F}(a, b)}_{\substack{\leq \|g_0-f\|_1 < \varepsilon \\ (3.64)}} + V_F(a, b) < \varepsilon + V_F(a, b) \\
 \Rightarrow V_F(a, b) &\geq V_{G_0}(a, b) - \varepsilon \stackrel{(3.65)}{=} \|g_0\|_1 - \varepsilon = \|g_0 - f + f\|_1 - \varepsilon \\
 &\stackrel{\text{Minkowski}}{\geq} \|f\|_1 - \underbrace{\|g_0 - f\|_1}_{< \varepsilon} - \varepsilon > \|f\|_1 - 2\varepsilon. \\
 \varepsilon > 0 \text{ mv. } &\Rightarrow V_F(a, b) \geq \|f\|_1 \quad \left. \vphantom{\varepsilon > 0 \text{ mv. }} \right\} \stackrel{(3.64)}{\Rightarrow} V_F(a, b) = \|f\|_1. \quad \square
 \end{aligned}$$

Esimerkki 3.66. Olkoon $F: [0, 1] \rightarrow \mathbb{R}$,

$$F(x) = \begin{cases} x \sin \frac{1}{x}, & \text{jos } 0 < x \leq 1, \\ 0, & \text{jos } x = 0. \end{cases}$$

Tällöin *ei ole olemassa* Lebesgue-integroituva funktiota $f: [0, 1] \rightarrow \mathbb{R}$ s.e.

$$(3.67) \quad F(x) = \int_a^x f(t) dt, \quad x \in [a, b],$$

ts. $x \mapsto x \sin \frac{1}{x}$ ei ole ”integraalifunktio”.

Syy: Esim. 3.57.2 $\Rightarrow F$ ei ole rajoitetusti heilahteleva. Toisaalta, jos olisi olemassa $f \in L^1([0, 1])$, s.e. (3.67) pätsi, niin Lauseen 3.62 nojalla F olisi rajoitetusti heilahteleva.

3.68 Absoluuttisesti jatkuvat funktiot

Diff. I: Jos $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ on derivoituva funktio, jonka derivaatta f' on Riemann-integroituva välillä $[a, b]$ (esim. jos f' jatkuva), niin

$$(3.69) \quad f(x) = f(a) + \int_a^x f'(t) dt \quad \forall x \in [a, b].$$

Kysymys: yleisempi versio Lebesguen integraalin avulla.

Olkoon $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ funktio, jolla $\exists$ derivaatta $f'(x)$ m.k. $x \in [a, b]$ ja f' integroituva. Tutkimme tässä luvussa kysymystä mille funktioille (3.69) pätee. Esim. 3.1.4: (3.69) ei päde Cantorin 1/3-funktiolle, joten tarvitaan jokin lisäehto.

Määritelmä 3.70. Funktio $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ on *absoluuttisesti jatkuva* (välillä $[a, b]$), jos $\forall \varepsilon > 0$ kohti $\exists \delta > 0$ s.e.

$$\sum_{j=1}^k |f(b_j) - f(a_j)| < \varepsilon$$

aina kun $]a_1, b_1[, \dots,]a_k, b_k[\subset [a, b]$ ovat erillisiä välejä, joiden yhteenlaskettu pituus

$$\sum_{j=1}^k \ell([a_j, b_j]) = \sum_{j=1}^k (b_j - a_j) < \delta.$$

(Huom. välien lukumäärä k on mielivaltainen, kuitenkin äärellinen.)

Integraalifunktiot ovat absoluuttisesti jatkuvia:

Lemma 3.71. *Olkoon $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ integroituva ja*

$$F(x) = \int_a^x f(t)dt, \quad x \in [a, b].$$

Tällöin F on absoluuttisesti jatkuva.

Tod. Seuraus 2.7 ("integraalin abs. jatkuvuus") $\Rightarrow \forall \varepsilon > 0$ kohti $\exists \delta > 0$ s.e.

$$(3.72) \quad E \in \text{Leb}([a, b]), \quad m(E) < \delta \Rightarrow \int_E |f(t)|dt < \varepsilon.$$

Jos $]a_1, b_1[, \dots,]a_k, b_k[\subset [a, b]$ ovat erillisiä välejä s.e.

$$\sum_{j=1}^k (b_j - a_j) \stackrel{\text{erill.}}{=} m\left(\underbrace{\bigcup_{i=1}^k]a_i, b_i[}_{=E}\right) < \delta,$$

niin

$$\begin{aligned} \sum_{i=1}^k |F(b_i) - F(a_i)| &= \sum_{i=1}^k \left| \underbrace{\int_a^{b_i} f(t)dt - \int_a^{a_i} f(t)dt}_{= \int_{a_i}^{b_i} f(t)dt} \right| \\ &\leq \sum_{i=1}^k \int_{a_i}^{b_i} |f(t)|dt \stackrel{\text{erill.}}{=} \int_E |f(t)|dt \stackrel{(3.72)}{<} \varepsilon. \quad \square \end{aligned}$$

Lause 3.73. *Olkoon $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ absoluuttisesti jatkuva. Tällöin:*

1. f on (tasaisesti) jatkuva,
2. f on rajoitetusti heilahteleva,
3. $\exists$ derivaatta $f'(x)$ m.k. $x \in [a, b]$.
4. f' on integroituva.

Tod.

1. Selvä (valitaan $k = 1$ määritelmässä).
2. HT.
3. f absoluuttisesti jatkuva $\stackrel{2.}{\Rightarrow}$ f rajoitetusti heilahteleva $\stackrel{3.61}{\Rightarrow} \exists f'(x)$ m.k. $x \in [a, b]$.
4. f absoluuttisesti jatkuva $\stackrel{2.}{\Rightarrow}$ f rajoitetusti heilahteleva $\stackrel{3.61}{\Rightarrow} f'$ integroituva. □

Esimerkki 3.74. 1. $f: [0, 1] \rightarrow \mathbb{R}$,

$$f(x) = \begin{cases} x \sin \frac{1}{x}, & \text{jos } 0 < x \leq 1, \\ 0, & \text{jos } x = 0, \end{cases}$$

on jatkuva, mutta *ei* rajoitetusti heilahteleva (HT) $\stackrel{3.73}{\Rightarrow}$ f *ei* ole absoluuttisesti jatkuva.

2. Olkoon $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ Lipschitz-funktio, ts. $\exists L < \infty$ s.e.

$$|f(x) - f(y)| \leq L|x - y| \quad \forall x, y \in [a, b].$$

Väite: f Lipschitz $\Rightarrow f$ absoluuttisesti jatkuva.

Tod. Olkoon $\varepsilon > 0$ ja $]a_1, b_1[, \dots,]a_k, b_k[\subset]a, b[$ erillisiä välejä s.e.

$$\sum_{i=1}^k (b_i - a_i) < \varepsilon/L.$$

Tällöin

$$\sum_{i=1}^k |f(b_i) - f(a_i)| \leq L \sum_{i=1}^k (b_i - a_i) < \varepsilon.$$

”Yksikäsitteisyyslause”

Lause 3.75. Jos $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ on absoluuttisesti jatkuva ja $f'(x) = 0$ m.k. $x \in [a, b]$, niin silloin f on vakiofunktio.

Tod. Osoitetaan $f(c) = f(a) \forall c \in]a, b[$. Kiinnitetään $c \in]a, b[$ ja merkitään

$$E = \{x \in]a, c[: f'(x) = 0\},$$

jolloin $m(E) = c - a$. Olkoon $\varepsilon > 0$ mielivaltainen ja valitaan $\delta > 0$ kuten absoluuttisen jatkuvuuden määritelmässä. Jokaista $x \in E$ ($\subset]a, c[$) kohti $\exists$ mielivaltaisen lyhyitä välejä $[x, x+h] \subset]a, c[$, $h > 0$, s.e.

$$\frac{|f(x+h) - f(x)|}{h} < \varepsilon,$$

joten tällaiset välit muodostavat E :n suljetun Vitalin peitteen. Vitalin peitelause $\Rightarrow \exists$ erilliset välit $I_j = [x_j, y_j] \subset]a, c[$, $j \in \mathbb{N}$, s.e.

$$(3.76) \quad |f(y_j) - f(x_j)| < \varepsilon(y_j - x_j)$$

ja

$$m(E \setminus \bigcup_{j \in \mathbb{N}} I_j) = 0.$$

Mittojen konvergenssi $\Rightarrow \exists k \in \mathbb{N}$ s.e.

$$m(]a, c[\setminus \bigcup_{j=1}^k I_j) < \delta,$$

sillä

$$\lim_{k \rightarrow \infty} m(]a, c[\setminus \bigcup_{j=1}^k I_j) = m(]a, c[\setminus \bigcup_{j \in \mathbb{N}} I_j) = m(E \setminus \bigcup_{j \in \mathbb{N}} I_j) = 0.$$

Voidaan olettaa (tarvittaessa indeksöimällä uudelleen)

$$a < x_1 < y_1 < x_2 < y_2 < \dots < x_k < y_k < c,$$

jolloin $]a, c[\setminus \bigcup_{j=1}^k I_j$ on erillinen yhdiste avoimista väleistä $\Delta_j =]p_j, q_j[$, $j = 1, \dots, k+1$, (ks. kuva)
ja

$$\sum_{j=1}^{k+1} (q_j - p_j) = m(E \setminus \bigcup_{j=1}^k I_j) < \delta.$$

Saadaan

$$\begin{aligned}
 |f(c) - f(a)| &= \left| \sum_{j=1}^k (f(y_j) - f(x_j)) + \sum_{j=1}^{k+1} (f(q_j) - f(p_j)) \right| \\
 &\leq \sum_{j=1}^k \underbrace{|f(y_j) - f(x_j)|}_{\substack{< \varepsilon(y_j - x_j) \\ (3.76)}} + \sum_{j=1}^{k+1} \underbrace{|f(q_j) - f(p_j)|}_{\substack{< \varepsilon \\ \text{abs. jva}}} \\
 &< \varepsilon \underbrace{\sum_{j=1}^k (y_j - x_j)}_{\leq c-a} + \varepsilon \\
 &\leq \varepsilon(c - a + 1).
 \end{aligned}$$

Antamalla $\varepsilon \rightarrow 0$ saadaan $f(c) = f(a)$. □

Esimerkki 3.77. Olkoon $f: [0, 1] \rightarrow [0, 1]$ Cantorin 1/3-funktio. L. 3.60 $\Rightarrow$ f rajoitetusti heilahtel-eva (f kasvava). Toisaalta $f'(x) = 0$ m.k., mutta f ei ole vakio, joten f ei ole absoluuttisesti jatkuva.

Lause 3.78. *Olkoon $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$. Tällöin SEY⁹*

1. f on absoluuttisesti jatkuva,
2. $\exists f'(x)$ m.k. $x \in [a, b]$, f' on integroituva ja

$$f(x) = f(a) + \int_a^x f'(t) dt \quad \forall x \in [a, b],$$

3. $\exists$ integroituva $g: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ s.e.

$$f(x) = f(a) + \int_a^x g(t) dt \quad \forall x \in [a, b].$$

Tod. 1. $\Rightarrow$ 2. Oletetaan, että f on absoluuttisesti jatkuva.

3.73 $\Rightarrow \exists f'(x)$ m.k. $x \in [a, b]$ ja f' on integroituva.

Olkoon

$$F(x) = \int_a^x f'(t) dt, \quad x \in [a, b].$$

L. 3.39 $\xrightarrow{f' \text{ intva}}$ $F'(x) = f'(x)$ m.k. $x \in [a, b] \Rightarrow (F - f)'(x) = 0$ m.k. $x \in [a, b]$.

$\left. \begin{array}{l} \text{Lemma 3.71} \Rightarrow F \text{ abs. jatkuva} \\ \text{oletus: } f \text{ abs. jatkuva} \end{array} \right\} \xrightarrow{\text{helposti}} F - f \text{ abs. jatkuva.}$

⁹SEY = "seuraavat ehdot yhtäpitäviä"

”Yksikäsitteisyyslause” 3.75 $\Rightarrow F - f$ vakiofunktio, eli

$$F(x) - f(x) = \underbrace{F(a) - f(a)}_{=0} \quad \forall x \in [a, b]$$

$$\Rightarrow f(x) = f(a) + F(x) = f(a) + \int_a^x f'(t) dt \quad \forall x \in [a, b].$$

2. $\Rightarrow$ 3. Valitaan $g = f'$.

3. $\Rightarrow$ 1. Oletetaan, että $\exists$ integroitava $g: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ s.e.

$$f(x) = f(a) + \int_a^x g(t) dt \quad \forall x \in [a, b].$$

$$\left. \begin{array}{l} \text{Merk. } G(x) = \int_a^x g(t) dt, \quad x \in [a, b] \\ \text{oletus: } g \text{ integroitava} \end{array} \right\} \xrightarrow{3.71} G \text{ abs. jatkuva}$$

$$\Rightarrow f = \underbrace{f(a)}_{\text{vakio}} + G \quad \text{abs. jatkuva.} \quad \square$$

Esimerkki 3.79. Olkoon $\alpha > 0$ ja

$$f(x) = \begin{cases} x^\alpha \sin \frac{1}{x}, & \text{jos } 0 < x \leq 1, \\ 0, & \text{jos } x = 0. \end{cases}$$

Väite: f on absoluuttisesti jatkuva $\iff \alpha > 1$.

Perustelu: Esim. 3.74 $\Rightarrow f$ ei ole absoluuttisesti jatkuva, kun $\alpha = 1$. Samoin voidaan tarkistaa, että f ei ole absoluuttisesti jatkuva, kun $0 < \alpha < 1$.

Oletetaan $\alpha > 1$: Tällöin:

$$f'(x) = \alpha x^{\alpha-1} \sin \frac{1}{x} - x^{\alpha-2} \cos \frac{1}{x}, \quad 0 < x < 1.$$

Nyt

$$\lim_{x \rightarrow 0+} x^{\alpha-1} \sin \frac{1}{x} = 0 \quad (\text{sillä } \alpha > 1),$$

joten $x \mapsto x^{\alpha-1} \sin \frac{1}{x}$ integroitava välillä $[0, 1]$. Lisäksi $h(x) = x^{\alpha-2} \cos \frac{1}{x}$ on integroitava välillä $[0, 1]$, sillä

$$\int_0^1 x^{\alpha-2} \underbrace{|\cos \frac{1}{x}|}_{\leq 1} dx \leq \int_0^1 x^{\alpha-2} dx = \frac{1}{\alpha-1}.$$

Siis f' on integroitava välillä $[0, 1]$ ja

$$f(x) = \int_0^x f'(t) dt, \quad 0 \leq x \leq 1.$$

L. 3.71 $\Rightarrow f$ absoluuttisesti jatkuva, kun $\alpha > 1$. □

Lause 3.80. Olkoon $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ kasvava. Tällöin

$$\int_a^b f'(t) dt = f(b) - f(a),$$

jos ja vain jos f on absoluuttisesti jatkuva välillä $[a, b]$.

Tod. Oletetaan, että f on absoluuttisesti jatkuva: Lause 3.78 $\Rightarrow$

$$\int_a^x f'(t)dt = f(x) - f(a) \quad \forall x \in [a, b].$$

Valitaan $x = b \Rightarrow$ väite.

Kääntäen: Oletetaan

$$(3.81) \quad \int_a^b f'(t)dt = f(b) - f(a).$$

Väite: f on absoluuttisesti jatkuva.

L 3.78 $\Rightarrow$ riittää osoittaa

$$\int_a^x f'(t)dt = f(x) - f(a) \quad \forall x \in [a, b].$$

Vastaoletus: $\exists c \in]a, b[$ s.e.

$$\int_a^c f'(t)dt < f(c) - f(a).$$

Koska f on kasvava väleillä $[a, c]$ ja $[c, b]$, niin

$$\stackrel{3.52}{\Rightarrow} \int_a^b f'(t)dt = \underbrace{\int_a^c f'(t)dt}_{< f(c) - f(a)} + \underbrace{\int_c^b f'(t)dt}_{\leq f(b) - f(c)} < f(c) - f(a) + f(b) - f(c) = f(b) - f(a).$$

Ristiriita oletuksen (3.81) kanssa.

Siis:

$$\int_a^x f'(t)dt = f(x) - f(a) \quad \forall x \in [a, b] \stackrel{3.78}{\Rightarrow} f \text{ abs. jatkuva. } \square$$

Määritelmä 3.82. Rajoitetusti heilahteleva funktio $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ on *singulaarinen*, jos $f'(x) = 0$ m.k. $x \in [a, b]$.

(Huom. f rajoitetusti heilahteleva $\Rightarrow \exists f'(x)$ m.k. $x \in [a, b]$.)

Esimerkki 3.83. 1. Vakiofunktiot ovat singulaarisia (ja abs. jatkuvia).

2. Cantorin 1/3-funktio on singulaarinen.

3. Olk. $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ abs. jatkuva. Tällöin

$$f \text{ singulaarinen} \iff f \text{ vakiofunktio.}$$

Syy:

$$\left. \begin{array}{l} f'(x) = 0 \text{ m.k.} \\ f \text{ abs. jatkuva} \end{array} \right\} \stackrel{3.75}{\Rightarrow} f(x) \equiv c \text{ vakio.}$$

Osoittautuu, että jokainen rajoitetusti heilahteleva funktio voidaan jakaa absoluuttisesti jatkuvaan ja singulaariseen osaan. (Muistutus: f abs. jatkuva $\Rightarrow f$ raj. heilahteleva, muttei kääntäen.)

Lause 3.84 (Lebesguen jako). Jos $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ on rajoitetusti heilahteleva, niin

$$f = g + h,$$

missä g on absoluuttisesti jatkuva ja h on singulaarinen. Jako on lisättävää vakiota vaille 1-käsitteinen.

Tod. Lauseen 3.61 nojalla $f'(x)$ on olemassa m.k. $x \in [a, b]$ ja lisäksi f' on integroitava. Määritellään

$$g(x) = \int_a^x f'(t) dt.$$

L. 3.71 $\Rightarrow$ g abs. jatkuva. Olkoon $h = f - g$. Silloin h on rajoitetusti heilahteleva ja

$$\begin{aligned} h'(x) &= (f - g)'(x) = f'(x) - g'(x) \stackrel{3.39}{=} f'(x) - f'(x) = 0 \text{ m.k. } x \in [a, b] \\ &\Rightarrow h \text{ singulaarinen.} \end{aligned}$$

Siis $f = g + h$ on vaadittu jako.

Yksikäs.: Olet. $f = g_1 + h_1 = g_2 + h_2$, g_1, g_2 abs. jatkuvia, h_1, h_2 singulaarisia. Nyt

$$\left. \begin{array}{l} w = h_2 - h_1 = g_1 - g_2 \text{ abs. jatkuva,} \\ w'(x) = h_2'(x) - h_1'(x) = 0 \text{ m.k. } x \in [a, b] \end{array} \right\} \xrightarrow{3.75} w(x) \equiv c \text{ vakiofunktio } \quad \square$$

Lisätietoja

1. Olk. $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ absoluuttisesti jatkuva. Tällöin f toteuttaa *Lusinien ehdon* (N), t.s.

$$E \subset [a, b], m(E) = 0 \Rightarrow m(fE) = 0.$$

(HT 7/6)

2. Toinen karakterisaatio abs. jatkuville funktioille (ks. esim. [GZ, 7.45]). Olkoon $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$. Tällöin f on absoluuttisesti jatkuva $\iff$

- (a) f jatkuva,
- (b) f on rajoitetusti heilahteleva,
- (c) $E \subset [a, b], m(E) = 0 \Rightarrow m(fE) = 0$ ”ehto (N)”.

3. Olkoon $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ funktio s.e. $\exists f'(x) \forall x \in [a, b]$ ja f' on integroitava. Silloin f on absoluuttisesti jatkuva (ks. esim. [GZ, 7.47]).

Muuttujan vaihto Lebesguen integraalissa, $n = 1$.

Absoluuttinen jatkuvuus liittyy myös muuttujan vaihtoon Lebesguen integraalissa.

Diff I: Jos

- 1. $h: [a, b] \rightarrow [c, d]$ jatkuvasti derivoituva ja
- 2. $f: [c, d] \rightarrow \mathbb{R}$ jatkuva, niin

$$(3.85) \quad \int_{h(a)}^{h(b)} f(x) dx = \int_a^b f(h(t)) h'(t) dt.$$

Tod. Olk. $F(x) = \int_c^x f(t) dt$. Silloin $F'(x) = f(x)$ ja

$$\begin{aligned} \int_{h(a)}^{h(b)} f(x) dx &= F(h(b)) - F(h(a)) = \int_a^b (F \circ h)'(t) dt \\ &= \int_a^b F'(h(t)) h'(t) dt = \int_a^b f(h(t)) h'(t) dt. \quad \square \end{aligned}$$

Kysymys: Päteekö (3.85) lievemmillä oletuksilla?

Jos esim. $h: [0, 1] \rightarrow [0, 1]$ on Cantorin 1/3-funktio ja $f \equiv 1$, niin (3.85):n oikea puoli = 0 ($h'(t) = 0$), mutta vasen puoli = 1.

Absoluuttinen jatkuvuus on yo. ongelmassa olennaista, sillä pätee:

Lause 3.86. *Olkoon $h: [a, b] \rightarrow [c, d]$ absoluuttisesti jatkuva ja olkoon $f: [c, d] \rightarrow \mathbb{R}$ mitallinen ja rajoitettu. Silloin*

$$(3.87) \quad \int_{h(a)}^{h(b)} f(x)dx = \int_a^b f(h(t))h'(t)dt.$$

Todistusta varten tarvitaan aputuloksia.

Lemma 3.88. *Olk. $f:]a, b[\rightarrow \mathbb{R}$, $E \subset]a, b[$ s.e. $\exists f'(x) \forall x \in E$. Jos $m(fE) = 0$, niin $f'(x) = 0$ m.k. $x \in E$.*

Huom. Tässä ei oleteta, että E on mitallinen.

Tod. Merk. $B = \{x \in E: f'(x) \neq 0\}$.

Väite: $m(B) = 0$.

Merk.

$$B_j = \left\{ x \in B: 0 < |y - x| < 1/j \Rightarrow y \in]a, b[\text{ ja } \frac{|f(y) - f(x)|}{|y - x|} > \frac{1}{j} \right\}, \quad j \in \mathbb{N}.$$

Osoitetaan: $B = \cup_j B_j$. $\cup_j B_j \subset B$ selvä.

$$\begin{aligned} x \in B &\Rightarrow f'(x) \neq 0 \Rightarrow \exists j_1 \in \mathbb{N} \text{ s.e. } |f'(x)| > 1/j_1 \\ &\Rightarrow \exists j_2 \in \mathbb{N} \text{ s.e. } y \in]a, b[\text{ ja } \frac{|f(y) - f(x)|}{|y - x|} > \frac{1}{j_1}, \text{ kun } |y - x| < 1/j_2 \\ &\Rightarrow x \in B_j, \text{ missä } j = \max\{j_1, j_2\} \\ &\Rightarrow B = \cup_j B_j. \end{aligned}$$

Riittää osoittaa: $m(B_j) = 0$. ($\Rightarrow m(B) = 0$)

Olk. $I \subset]a, b[$ mv. väli, $m(I) < 1/j$. Merk. $A = I \cap B_j$. Riittää os. $m(A) = 0$, sillä B_j voidaan peittää äärellisen monella tällaisella joukolla A . Havaitaan ensiksi

$$A \subset E \Rightarrow fA \subset fE \xrightarrow{m(fE)=0} m(fA) = 0.$$

Ol. $\varepsilon > 0$. Peitetään fA väleillä $I_k, k \in \mathbb{N}$, s.e.

$$\sum_{k \in \mathbb{N}} m(I_k) < \varepsilon/j.$$

$$\begin{aligned}
A \subset f^{-1}\left(\bigcup_k I_k\right) &= \bigcup_k f^{-1}I_k \Rightarrow A = \bigcup_k (A \cap f^{-1}I_k) \\
x, y \in A \cap f^{-1}I_k, A = I \cap B_j, m(I) < 1/j &\Rightarrow x \in B_j, |x - y| < 1/j \\
B_j\text{:n määr.} \Rightarrow \left| \frac{f(y) - f(x)}{y - x} \right| &> \frac{1}{j} \\
\Rightarrow |y - x| < j |f(y) - f(x)| &\stackrel{f(y), f(x) \in I_k}{\leq} j m(I_k) \\
\Rightarrow d(A \cap f^{-1}I_k) \leq j m(I_k) &\Rightarrow m^*(A \cap f^{-1}I_k) \leq j m(I_k) \\
\Rightarrow m^*(A) \leq \sum_k m^*(A \cap f^{-1}I_k) &\leq j \sum_{k \in \mathbb{N}} m(I_k) < \varepsilon \\
\Rightarrow m(A) = 0. \quad \square
\end{aligned}$$

Lemma 3.89. Olk. $h:]a, b[\rightarrow]c, d[$, $g:]c, d[\rightarrow \mathbb{R}$ s.e. $h'(t)$, $g'(x)$ ja $(g \circ h)'(t)$ ovat olemassa m.k. $t \in]a, b[$ ja m.k. $x \in]c, d[$. Jos g toteuttaa ehdon (N) ja $g'(x) = f(x)$ m.k., niin

$$(3.90) \quad (g \circ h)'(t) = f(h(t))h'(t) \quad \text{m.k. } t \in]a, b[.$$

Tod.

$$\begin{aligned}
]a, b[&= E \cup F, \text{ missä } m(F) = 0 \text{ ja} \\
&\quad \exists h'(t) \text{ ja } \exists (g \circ h)'(t) \quad \forall t \in E, \\
]c, d[&= P \cup Q, \text{ missä } m(Q) = 0 \text{ ja} \\
&\quad \exists g'(x) \text{ ja } g'(x) = f(x) \quad \forall x \in P
\end{aligned}$$

$$E = (E \cap h^{-1}P) \cup (E \cap h^{-1}Q)$$

Jos $t \in E \cap h^{-1}P$, niin (3.90) pätee ($t \in E$ ja $h(t) \in P$).

$$\begin{aligned}
m(\underbrace{h(E \cap h^{-1}Q)}_{\subset Q}) &= 0 \stackrel{3.88}{\Rightarrow} h'(t) = 0 \text{ m.k. } t \in E \cap h^{-1}Q \\
g \text{ tot. ehdon (N)} &\Rightarrow m(g(h[E \cap h^{-1}Q])) = 0 \\
\stackrel{3.88}{\Rightarrow} (g \circ h)'(t) &= 0 \text{ m.k. } t \in E \cap h^{-1}Q \\
\Rightarrow (g \circ h)'(t) &= 0 = f(h(t))h'(t) \text{ m.k. } t \in E \cap h^{-1}Q
\end{aligned}$$

Siis (3.90) voimassa m.k. $t \in E$ eli m.k. $t \in]a, b[$. □

Huom. Yo. todistuksessa ei väitetä, että $E \cap h^{-1}P$ tai $E \cap h^{-1}Q$ olisi mitallinen.

3.86:n tod. Merk.

$$F(x) = \int_c^x f(y)dy.$$

Väite: $F \circ h: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ abs. jatkuva. Tod. Olk.

$$M = \sup_{c \leq x \leq d} |f(x)|.$$

Silloin

$$\left. \begin{aligned}
|F(x_2) - F(x_1)| &= \left| \int_{x_1}^{x_2} f(x)dx \right| \leq M|x_2 - x_1| \\
h \text{ abs. jatkuva} & \end{aligned} \right\} \stackrel{(\text{ylim. HT})}{\Rightarrow} F \circ h \text{ abs. jatkuva.}$$

Siten

$$\int_{h(a)}^{h(b)} f(x)dx = F(h(b)) - F(h(a)) \stackrel{3.78}{=} \int_a^b (F \circ h)'(t)dt.$$

Toisaalta

$$\left. \begin{array}{l} F \text{ integraalifunktio} \Rightarrow F \text{ abs. jva} \Rightarrow F \text{ tot. ehdon (N)} \\ 3.39 \Rightarrow F'(x) = f(x) \text{ m.k.} \end{array} \right\} \stackrel{3.89}{\Rightarrow}$$

$$(F \circ h)'(t) = f(h(t))h'(t) \text{ m.k.} \quad \square$$

Huomautus 3.91. Ehtoa ” f mitallinen ja rajoitettu” ei voida korvata ehdolla ” f integroituva” Lauseessa 3.86.

Esim. Olk. $h: [0, 2] \rightarrow \mathbb{R}$,

$$h(t) = \begin{cases} t^3 |\cos(\pi/t)|^3, & \text{kun } t \neq 0, \\ 0, & \text{kun } t = 0; \end{cases}$$

ja olk. $f: [0, 8] \rightarrow \mathbb{R}$,

$$f(x) = \begin{cases} \frac{1}{3}x^{-2/3}, & \text{kun } x \neq 0, \\ 0, & \text{kun } x = 0. \end{cases}$$

Silloin h on abs. jatkuva (ylim. HT). Merk.

$$F(x) = \int_0^x \frac{1}{3}x^{-2/3}dx = x^{1/3}, \quad F(h(t)) = t|\cos(\pi/t)|.$$

$F \circ h$ ei raj. heilahteleva (ylim HT) $\Rightarrow F \circ h$ ei abs. jatkuva. Jos (3.87) pätsisi, niin

$$(F \circ h)(t) = F(h(t)) \stackrel{h(0)=0}{=} \int_{h(0)}^{h(t)} f(x)dx = \int_0^t f(h(t))h'(t)dt,$$

ja $F \circ h$ olisi integraalifunktiona abs. jatkuva.

Kuitenkin pätee:

Lause 3.92. Olk. $h: [a, b] \rightarrow [c, d]$ abs. jatkuva ja kasvava, ja olk. $f: [c, d] \rightarrow \mathbb{R}$ integroituva. Tällöin

$$\int_{h(a)}^{h(b)} f(x)dx = \int_a^b f(h(t))h'(t)dt.$$

Tod. Ks. esim. [Jo, 16.4].

LOPPU

Alla luettelo (eräistä) kirjoista ja luentomuistiinpanoista, joita voi käyttää lisämateriaalina.

References

- [EG] Evans, Lawrence ja Gariepy Ronald. *Measure theory and fine properties of functions*, CRC Press, 1992.
- [Fr] Friedman, Avner. *Foundations of modern analysis*, Dover Publications Inc., 1982.
- [GZ] Gariepy, Ronald ja Ziemer, William. *Modern real analysis*, PWS Publishing Company, 1994.
- [HS] Hewitt, Edwin ja Stromberg, Karl. *Real and abstract analysis*, Springer-Verlag, 1975.
- [Ho] Holopainen, Ilkka. *Mitta ja integraali*, Kevätlk. 2002.
<http://www.helsinki.fi/~iholopai/MitInt02.ps>
- [Jo] Jones, Frank. *Lebesgue integration on Euclidean space*, Jones and Bartlett Publishers, 1993.
- [Mar] Martio, Olli. *Reaalianalyysi I, kevät 1999*.
- [Mat] Mattila, Pertti. *Geometry of sets and measures in Euclidean spaces*, Cambridge University Press, 1995.
- [MW] McDonald, John N. ja Weiss, Neil A. *A course in real analysis*, Academic Press Inc., 1999.
- [Ro] Royden, H. L. *Real analysis*, Macmillan Publishing Company, 1988.
- [Ru] Rudin, Walter. *Real and complex analysis*, McGraw-Hill Book Co., 1987.